

BIJLAGE 1

HIERBIJ EEN SELECTIE VAN DE INHOUD VAN
DE LEIDRAAD LANDSCHAP EN CULTUURHISTORIE

HET COMPLETE MATERIAAL IS TE VINDEN OP
[HTTPS://LEIDRAADLC.NOORD-HOLLAND.NL](https://leidraadlc.noord-holland.nl)

BIJGEVOEGD:

- INTRODUCTIETEKST
- ENSEMBLE WIERINGEN - WIERINGERMEER
- ENSEMBLE WATERLAND
- ENSEMBLE VECHTSTREEK
- STRUCTUUR (AGRARISCHE) ERVEN
- STRUCTUUR IJSSELMEERKUST
- STRUCTUUR STOLPENSTRUCTUREN

LEIDRAAD LANDSCHAP EN CULTUURHISTORIE - INTRODUCTIE

SAMEN WERKEN AAN RUIMTELIJKE KWALITEIT

Noord-Holland biedt een rijke variatie aan landschappen, kernen en cultuurhistorische monumenten. Er zijn wadden, duinen, polders, heidevelden, veenweiden en droogmakerijen. De provincie onderscheidt zich door zijn openheid, de grote afwisseling en de contrasten in het landschap. Elk deel heeft zijn eigen ontstaansgeschiedenis, die vaak nog goed afleesbaar is in het landschap. Het huidige landschap van Noord-Holland is een erfenis met een grote aantrekkingskracht op mensen die in de provincie wonen, werken en recreëren. De hoge kwaliteit ervan draagt bij aan het economische vestigingsklimaat in de provincie.

Maar het landschap is geen museumstuk. Het is een dynamische leefomgeving die al sinds mensenheugenis verandert en dat ook zal blijven doen. De provincie wil dan ook ruimte blijven bieden aan nieuwe ontwikkelingen, op een manier die bijdraagt aan de waarden en kwaliteiten van het landschap en waarbij de ontstaansgeschiedenis herkenbaar blijft.

Inpassing van ruimtelijke ontwikkelingen in het landschap is maatwerk: het landschap van het Gooi is bijvoorbeeld heel anders dan in West-Friesland. Sommige gebieden hebben unieke of kwetsbare cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten, terwijl andere tegen een stootje kunnen of waar ruimtelijke dynamiek het landschap juist kan versterken. Het is de uitdaging om bij nieuwe ontwikkelingen de ruimtelijke kwaliteit ten minste gelijk te houden en bij voorkeur te versterken.

Ruimtelijke kwaliteit

De provincie Noord-Holland heeft in de 'Structuurvisie 2040' ruimtelijke kwaliteit, naast klimaatbestendigheid en duurzaam ruimtegebruik, opgenomen als één van de drie hoofdbelangen. De 'Leidraad Landschap en Cultuurhistorie' (kortweg Leidraad) is een belangrijk instrument om daar richting aan te geven. Deze Leidraad is een vernieuwde versie van de Leidraad uit 2010.

Het doel en de werking van de Leidraad zijn vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV). De PRV beschrijft de provinciale belangen ten aanzien van landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Ruimtelijke ontwikkelingen in het landelijk gebied zijn alleen mogelijk indien de Leidraad daarbij wordt toegepast. Die ruimtelijke ontwikkelingen betreffen bijvoorbeeld nieuwe bebouwing, uitbreiding van agrarische bedrijven, infrastructuur of vormen van energieopwekking.

De PRV kent twee gradaties in de manier waarop de Leidraad moet doorwerken bij ruimtelijke ontwikkelingen. Dit wordt onder 'juridische doorwerking' verder toegelicht.

Ruimtelijke kwaliteit is lastig te definiëren of kwantificeren. Het gaat niet om mooi of lelijk, of behouden tegenover ontwikkelen. Ruimtelijke kwaliteit draait om het samenspel van nieuw en oud en de balans tussen behoud en ontwikkeling bij het maken van keuzen over de toekomst van het landschap. Zonder behoud geen verleden, maar zonder ontwikkeling geen toekomst. Kortom ruimtelijke kwaliteit ontstaat als nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen aansluiten op de huidige kwaliteiten van het landschap. Zodat, waar mogelijk, eenieder het landschap in kan, het kan beleven en ervan kan genieten – ook in de toekomst.

Met deze Leidraad wil de provincie partijen zoals gemeenten, initiatiefnemers, beheerders en ontwerpers stimuleren en inspireren om tot kwalitatieve en duurzame ruimtelijke ontwerpen te komen. De Leidraad is daarbij ook bedoeld om – in lijn met de ambities van de Omgevingswet en

de aankomende provinciale Omgevingsvisie – inzichtelijk te maken welke landschappelijke en cultuurhistorische waarden van belang zijn. De Leidraad zal een belangrijke bouwsteen zijn voor de provinciale Omgevingsvisie.

Opbouw van de Leidraad

Deze vernieuwde Leidraad (vastgesteld op ...) beschrijft, na de introductie, de bestaande waarden en de ontwikkelkansen in de verschillende gebieden in Noord-Holland. De kaart van de provincie is daartoe onderverdeeld in twintig landschappelijke eenheden, zogenaamde ensembles, en tien provinciale structuren, zoals de Westfriese Omringdijk, de Stelling van Amsterdam en (agrarische) erven.

Van elk ensemble en elke structuur geeft de Leidraad eerst een beschrijving van de context, de ontstaansgeschiedenis en de dynamiek in het gebied.

Vervolgens wordt een analyse gegeven van de drie belangrijkste provinciale kernwaarden, te weten landschappelijke karakteristiek, openheid en ruimtebeleving en ruimtelijke dragers. Onder *landschappelijke karakteristiek* zijn de landschapstypen en de kenmerken van het landschap beschreven. Bij *openheid en ruimtebeleving* gaat het om de beleving van de ruimte: de horizon, de vrije ruimte en de oriëntatiepunten. En onder *ruimtelijke dragers* worden de driedimensionale structuren en lijnen opgesomd die in het vlakke landschap het beeld bepalen en begrenzen, zoals bebouwingslinten, beplantingslijnen en dijken.

Ten slotte wordt per ensemble en structuur, door middel van 'ambities' en 'ontwikkelprijncipes' uiteengezet hoe ontwikkelingen de specifieke ruimtelijke kwaliteit kunnen versterken.

Initiatief & Inspiratie omvat een digitale voorbeeldenbank, waar goede voorbeelden uit het (recente) verleden zijn opgenomen. Deze voorbeeldenbank is geen formeel onderdeel van de Leidraad, maar is bedoeld als referentiemateriaal.

Juridische doorwerking van de Leidraad

De Leidraad is niet bedoeld als een document met normstellende voorschriften. Behoud en bescherming van landschappen en cultuurhistorische objecten en structuren is op andere manieren geregeld. Veel natuurgebieden zoals duinen en veenweidegebieden zijn bijvoorbeeld beschermd als Natuurnetwerk Nederland (NNN) en vallen onder Europese regelgeving (Natura 2000). Cultuurhistorische monumenten worden beschermd binnen de Provinciale Monumentenverordening en voor het UNESCO-erfgoed zoals de Stelling van Amsterdam zijn nadere ruimtelijke regels elders in de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) verankerd. In de beschrijvingen van de ensembles en structuren zijn verwijzingen opgenomen naar betreffende beschermingsregimes.

Met deze Leidraad wil de provincie richting geven aan ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied en zo, met haar partners komen tot goede ontwerpen bij nieuwe ontwikkelingen. Voor de juridische doorwerking is aangesloten op de systematiek binnen het Omgevingsrecht zal gelden. Er is binnen de Leidraad onderscheid gemaakt 'rekening houden met' en 'betrekken bij'.

Het Omgevingsrecht kent de volgende gradaties van doorwerking:

- 'in acht nemen' – betreft een harde, dwingende doorwerking. Deze doorwerking is bij de Leidraad niet van toepassing;
- 'rekening houden met' – duidt op een verzwaarde belangenafweging. Er kan alleen van worden afgeweken als daar goede redenen voor zijn die voldoende worden gemotiveerd;

- 'betrekken bij' – betekent dat aandacht moet worden besteed aan het betrokken belang, maar dat het belang geen verzwaarde positie heeft in de belangenafweging.

Bij een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling in het landelijk gebied dient rekening gehouden te worden met de onder de ensembles en structuren beschreven *ambities en ontwikkelprincipes*. Hiervan kan, mits goed gemotiveerd, van worden afgeweken. Bij afwijking van de ontwikkelprincipes en bij plannen met grote impact kunnen Gedeputeerde Staten de Adviescommissie Ruimtelijke Ontwikkeling (ARO) om een (vroegtijdige) adviesrol vragen. Er zijn bij de ambities en ontwikkelprincipes ook kansen opgenomen (gemarkeerd als '*kans*'). Deze zijn bedoeld ter inspiratie, en dienen te worden betrokken bij het ontwerp.

De ontstaansgeschiedenis en de beschrijving van de drie kernwaarden – landschappelijke karakteristiek, openheid, ruimtebeleving – dienen ter inspiratie te worden betrokken in de uitwerking van de plannen.

De juridische doorwerking van de Leidraad is verankerd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV), artikel 15.

Aan de slag met de Leidraad

Voor elke nieuwe ruimtelijke ontwikkeling in het landelijk gebied van Noord-Holland die bestemmingsplanplichtig is, is een goede onderbouwing van de ruimtelijke kwaliteit vereist. De Leidraad kan op meerdere momenten tijdens de planvorming van betekenis zijn. Vooraf laat de Leidraad zien aan welke kernwaarden de provincie belang hecht en hoe deze door kunnen werken in het ontwerp.

Tijdens het planproces kan de Leidraad op basis van de ambities en ontwikkelprincipes als agenda dienen voor het ontwerp en het overleg tussen partijen en bijdragen aan tussentijdse advisering over de kwaliteit van de plannen die initiatiefnemers ontwikkelen.

Later in het proces van planvorming vormt de Leidraad de basis voor eventuele toetsing van ruimtelijke plannen, bijvoorbeeld door de Adviescommissie Ruimtelijke Ontwikkeling (ARO).

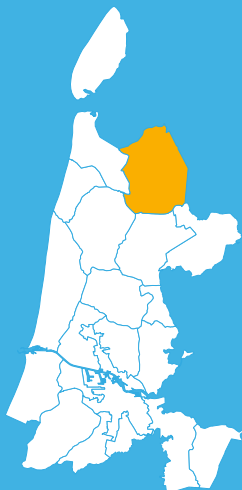
De Leidraad is één van onze instrumenten Ruimtelijke Kwaliteit. Hiernaast beschikt de provincie over de ARO, de Provinciaal adviseur Ruimtelijke Kwaliteit (PARK) en een ambtelijk ontwerpteam. Op dit moment is de nieuwe provinciale Omgevingsvisie in de maak waar deze Leidraad een belangrijke bouwsteen voor is. De Leidraad is al opgesteld in de geest van de nieuwe Omgevingswet: van meer toetsend achteraf naar meedenken aan de voorkant van nieuwe planprocessen. Bij de actualisatie van de Leidraad zijn publieke partijen als gemeenten en waterschappen, maatschappelijke organisaties en adviseurs betrokken.

Samen werken wij aan een Noord-Hollands prachtlandschap!

PRACHTLANDSCHAP NOORD-HOLLAND!

Leidraad Landschap & Cultuurhistorie

Ensemble:
Wieringen - Wieringermeer

2017

CONTEXT

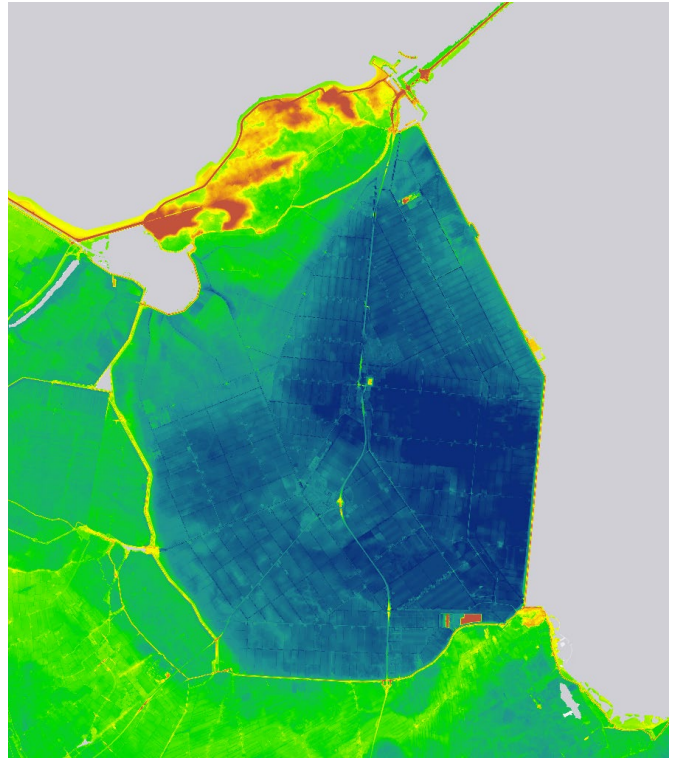
Het ensemble bestaat uit het voormalige eiland Wieringen met een zeer oud, kleinschalig, reliëfrijk, cultuurhistorisch waardevol keileemlandschap, de kleinere aandijkingenlandschappen Polder Waard-Nieuwland en Groetpolder, het veel recenter gerealiseerde, grootschalige, vlakke en open droogmakerijlandschap van de Wieringermeerpolder en het Amstelmeer. De landschappelijke en cultuurhistorische verschillen zijn groot binnen het ensemble, mede doordat de stapsgewijze verovering van land op water in heel verschillende perioden heeft plaatsgevonden.

De Waddenzee en het IJsselmeer liggen aan de noord- en oostzijde van het ensemble. De Westfriese Omringdijk vormt aan de zuidzijde de aansluiting met het oude zeekleilandschap. Het Waardkanaal is de westgrens en verbindt dit deel van de provincie via water met meer zuidelijk gelegen delen van de provincie. De snelweg A7 verbindt het ensemble met de Amsterdamse regio en via de Afsluitdijk met de provincie Friesland. Via de N99 is Den Helder bereikbaar.

Uitsnede historische kaart 1950 (Topotijdreis)

Uitsnede hoogtekaart (Actueel Hoogtebestand Nederland)

ONTSTAANGSGESCHIEDENIS

Het keileemlandschap van Wieringen is in de voorlaatste ijstijd ontstaan ten gevolge van opstuwing door landijs. Het eiland had geen strandwallen, duinen en strand en is daarmee meer verwant aan de Zuiderzee-eilanden Urk, Schokland en Marken dan aan de Waddeneilanden. Gezien de archeologische relictten uit verschillende perioden, wordt het eiland al vanaf 2600 v.Chr. continu bewoond. Tot zo'n 1000 jaar geleden lag de keileembult van Wieringen in een uitgestrekt veengebied dat de rest van het ensemble bedekte. Het veengebied werd in de vroege middeleeuwen in ontginning genomen, getuige de restanten van dijken uit de 10e eeuw in de Groetpolder en Waardpolder. Door de ontwatering van het veen daalde het maaiveld en werd het veen vatbaar voor overstromingen. Grote delen van het veengebied werden weggeslagen. Tegelijkertijd verwijddde het Vlie en ontstond de Zuiderzee. Het eiland dat toen overbleef, bestond uit keileemheuvels met daartussen lagere gebieden, de kogen. Deze kogen zijn in de loop der tijd door dijken tegen de opdringende zee beschermd. Aan de zuidzijde van het eiland werd een Wierdijk aangelegd, opgebouwd uit gestapeld zeegras. De rest van het ensemble was omstreeks de 13e eeuw volledig verzwolgen door de zee. Het dichtstbijzijnde vasteland lag achter de Westfriese Omringdijk.

Eeuwen later werden de aandijkingen gerealiseerd. In 1846 werd Polder Waard-Nieuwland aangedijkt bij Wieringen. In 1847 werd de Groetpolder, samen met de Waardpolder, aangedijkt vanaf het vasteland. Beide polders zijn rechtlijnig in-

gericht met een centraal bewoningslint in de lengterichting van de polder. Op Wieringen en in de aandijkingen richtten men zich vooral op landbouw en visserij.

Het deel dat nu de Wieringermeerpolder is, bleef nog lang Waddengebied: het 'Meer bezuiden Wieringen'. De geschiedenis van de Wieringermeer(polder) gaat daardoor minder ver terug, maar er zijn wel resten van de Trechterbekercultuur (circa 3300 v.Chr.) gevonden: een nederzetting bij Slootdorp en een kano bij het Robbenoordbos. De aanleg van de Wieringermeerpolder behoorde, samen met de aanleg van de Balgzanddijk, de Amsteldiepdijk, de N99 en de Afsluitdijk, tot de eerste grote stap in de realisatie van de Zuiderzeewerken. De Wieringermeerpolder werd in 1930 drooggelegd met het gemaal Lely bij Medemblik. De Afsluitdijk werd in 1932 gesloten waardoor de Zuiderzee veranderde in het IJsselmeer.

Bij de 17e- en 19e-eeuwse polders was meestal een geometrisch grid uitgangspunt geweest voor de inrichting. De Wieringermeer was de eerste polder waarbij de verkaveling gerelateerd werd aan de bodemgesteldheid en -diepte. De polder is primair opgezet als agrarisch productielandschap, maar bij het ontwerp, door onder andere ingenieur J.F. Ligtenberg, architect M.J. Granpré Molière en landschapsarchitect J.T.P. Bijhouwer, is nadrukkelijk ook de wens op tafel gelegd landschappelijke kwaliteit te realiseren. Daarop werd voor de polder een totaalontwerp op alle schaalniveaus

gemaakt. Anders dan in de klassieke polders is hier een driehoekige webstructuur ontwikkeld, waarbij monumentale vaarten de hoofdassen vormen. Door middel van beplanting langs wegen en vaarten, bij de dorpen en op de erven hebben de ontwerpers maat en schaal gegeven aan de grote openheid. Er is een duidelijke ritmiek van de erven met daarop boerderijen met opvallende oranje daken. Rond het centrale hoofddorp Middenmeer werden verschillende kransdorpen getekend, uiteindelijk zijn maar drie kransdorpen gerealiseerd.

Bij Den Oever bouwde men tussen 1932 en 1936 militaire verdedigingswerken met kazematten (soldatenverblijven) om de vijand, komend vanaf de Afsluitdijk, tegen te houden: de Stelling van Den Oever. De Stelling heeft nooit zijn waarde kunnen bewijzen, omdat de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog aan de andere kant van de dijk, bij de Stelling bij Kornwerderzand, al werden tegengehouden.

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog is de Wieringermeerdijk (IJsselmeer) door de Duitse bezetter opgeblazen. Hierdoor ontstonden twee wielen waar nu het Dijkgatsbos ligt. Het brakke water dat de polder instroomde, zorgde onder andere voor een tijdelijke verslechtering van de landbouwgrond. In de loop der jaren heeft de polder zich tot een succesvolle agrarische productiepolder ontwikkeld.

Aangrenzende ensembles:

- [Koegras - Anna Paulownapolder](#)
- [West-Friesland West](#)
- [West-Friesland Midden](#)
- [West-Friesland Oost](#)

Provinciale structuren:

- [Waddenzeekust](#)
- [Westfriese Omringdijk](#)
- [Stolpenstructuren](#)

Aanvullende informatie:

- [Gebieden van archeologisch belang](#)
- [Molenbiotopen](#)
- [Bakens in het landschap](#)
- [Aardkundige waarden](#)
- [Landschapstypen Noord-Holland](#)

OVERZICHTSKAART WIERINGEN - WIERINGERMEER

Droogmakerijlandschap met verkavelingsrichting, vaarten en reliëf

Keileemlandschap met reliëf (donker is hoog)

Aandijkingenlandschap met verkavelingsrichting

Bos

Stads-/dorpsrand

Erven aan de weg

Kassen

Recreatieparken

Molen

Baken (kerk- / water- / vuurtoren)

Stolpboerderijen

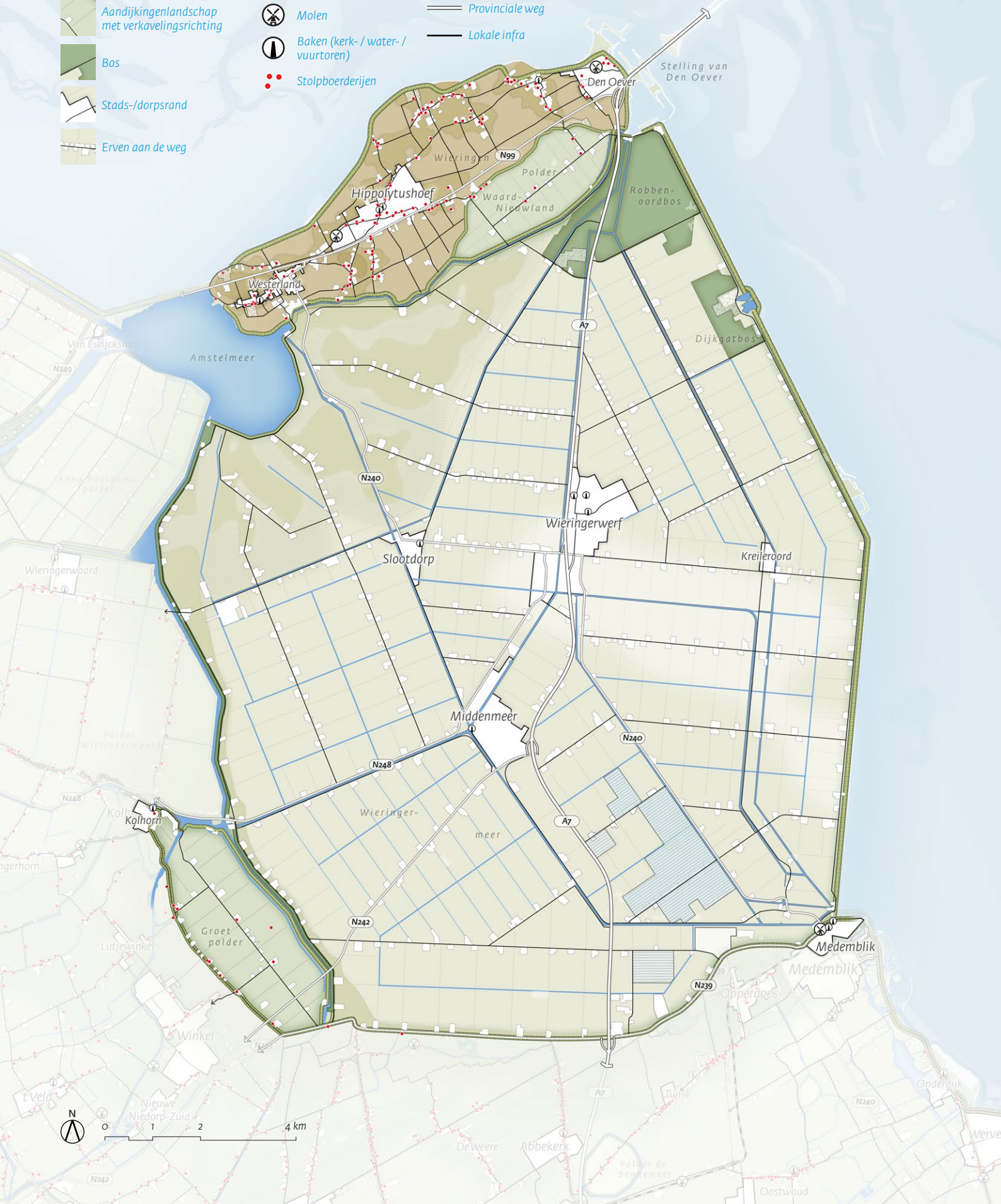
Dijk

Belangrijke watergang

Snelweg

Provinciale weg

Lokale infra

KERNWAARDEN IN HET ENSEMBLE

Ensemble Wieringen - Wieringermeer staat hiernaast beschreven aan de hand van drie provinciale kernwaarden:

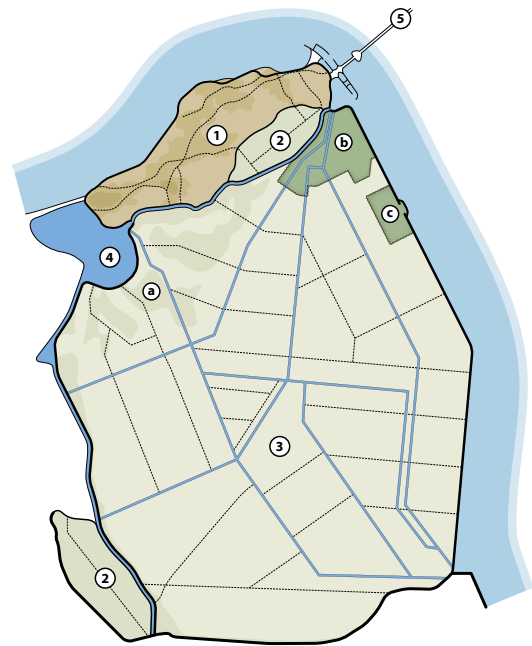
- **de landschappelijke karakteristiek:** de landschapstypen en de belangrijkste kenmerken van deze landschappen;
- **openheid en ruimtebeleving:** de beleving van de vrije open ruimte, de horizon en de oriëntatiepunten en
- **de ruimtelijke dragers:** de driedimensionale structuren en lijnen die in het (vlakke) landschap het beeld bepalen en begrenzen. Denk hierbij aan bebouwingslinten, bomenlanen en dijken.

Landschappelijke karakteristiek

Het ensemble bestaat uit het historische, reliëfrijke keileemlandschap van Wieringen, het aandijkingenlandschap van Polder Waard-Nieuwland en Groetpolder, de nieuwe groot-schalige droogmakerij van de Wieringermeerpolder en het Amstelmeer. Elk gebied heeft een eigen opbouw en karakteristiek.

Op het voormalig eiland Wieringen is sprake van keileembulten en lagere open kogen. Door de aanwezigheid van het Amstelmeer is de keileemopduiking vanuit het westen nog als eiland herkenbaar. Het reliëf is vrijwel overal goed zichtbaar, zeker vanaf de N99. Alleen bij Den Oever is dit minder door aanwezigheid van de A7. Wieringen wordt gekenmerkt door een onregelmatige en kleinschalige structuur van wegen en kavels. De bebouwing staat aan linten of in kernen en is ook kleinschalig en divers. Identiteitsbepalende elementen zijn de hagen langs de wegen, de wallen, de singels, de stolpboerderijen van het Wieringer type, de Wierschuur en de bosjes met eendenkooien in de kogen. De Wierdijk ligt als historische waterkering aan de zuidzijde van het voormalige eiland. Polder Waard-Nieuwland en de Groetpolder hebben de heldere rechtlijnige opbouw van een kleine polder met ringdijken en een bebouwingslint.

De Wieringermeerpolder is als agrarische productiepolder ontworpen vanuit een totaalconcept. Het poldervlak van de Wieringermeer is opgedeeld in vier polderafdelingen met een eigen oriëntatie en maatvoering van de kavels. Het verkavelingsplan is niet ontworpen vanuit een middenlijn naar de randen toe, zoals gebruikelijk was, maar vanuit de randen naar het centrum toe. Hierdoor zijn restkavels aan de randen vermeden, maar ontstond een driehoekig centrum met restkavels. De polder bestaat uit een robuuste geometrische driehoekige webstructuur met een zorgvuldige compositie van vaarten, lanen, linten, regelmatig verspreid liggende agrarische erven en enkele kernen aan vaarten. In de polder zijn, voor de geoefende kijker, kleine hoogteverschillen waarneembaar van de oude kreekruggen. In het noordoosten liggen, op voor de landbouw onrendabele grond, het Robbenoordbos en Dijkgatbos.

Landschappelijke karakteristiek

1. Keileemlandschap voormalig eiland Wieringen
2. Aandijkingen Groetpolder en Polder Waard-Nieuwland
3. Droogmakerij Wieringermeerpolder
 - A. Subtiele hoogteverschillen oude kreekruggen
 - B. Productiebos, Robbenoordbos
 - C. Tijdens Tweede Wereldoorlog doorgestoken dijk, Dijkgatbos
4. Amstelmeer
5. Afsluitdijk

Het Amstelmeer dat door de aanleg van de Amsteldiepdijk ontstond, is in de loop der jaren zoeter geworden. Het is een restant van een wadkreek en de randen bestaan deels uit dijken en deels uit glooiend landschap (Wieringen). Een deel van de oevers is ingericht als natuurgebied en een deel als recreatiestrand.

De Afsluitdijk met monumentale spuisluizen verbindt Den Oever en het Friese Zurich en is heel karakteristiek als scherpe lijn door het water.

Openheid en ruimtebeleving

Wieringen heeft een vrij gesloten en kleinschalig karakter. Vanaf de hogere delen zijn de zichtlijnen vaak wel lang en verrassend, bijvoorbeeld over het Wad richting Den Helder of over de Wieringermeerpolder. De kogen zijn relatief open gebieden. De ligging aan de Waddenzee, het Amstelmeer en het IJsselmeer zorgt voor grote openheid rond het voormalig eiland.

Polder Waard-Nieuwland en de Groetpolder zijn relatief open, met de ringdijken als ruimtelijke begrenzing.

De Wieringermeerpolder is als geheel een van de meest open landschappen van Noord-Holland, met daarin de regelmatig verspreid liggende massa's van boerderijen en erfbeplanting langs wegen en vaarten. Deze vormen groene eilanden in een

zee van ruimte. In een deel van de polder is het open karakter verdwenen door het glastuinbouwgebied/de Agriport en andere grootschalige ontwikkelingen langs de A7.

Ruimtelijke dragers

Op Wieringen zijn de dragers de kronkelige kleinschalige linten over het glooiend reliëf, vaak met lintbebouwing of haagbeplanting. De Wierdijk is een provinciaal monument. Kenmerkend voor dit gebied is de Wieringer stolpboerderij. De provinciale weg N99 deelt het eiland in tweeën en heeft de historische linten doorsneden. De weg heeft geen verband met de structuren van het eiland.

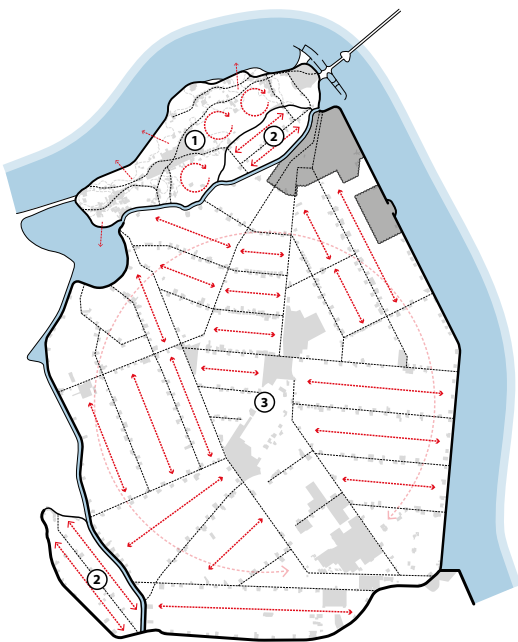
Polder Waard-Nieuwland en Groetpolder zijn kleine polders met als ruimtelijke dragers een middensloot/lint en de omringende dijken.

In de Wieringermeerpolder zijn de rechtlijnige vaarten en wegen met beplanting de belangrijke ruimtelijke dragers. De erven zijn aan deze dragers gesitueerd. Op de erven staan

boerderijen die met hun hoog opgaande lange kappen en rode panbedekking een ritmiek vormen en rode kleuraccenten in het landschap geven. Bijzonder zijn de hoekverdraaiingen tussen de wegen (webstructuur). Op de kruispunten liggen de kernen.

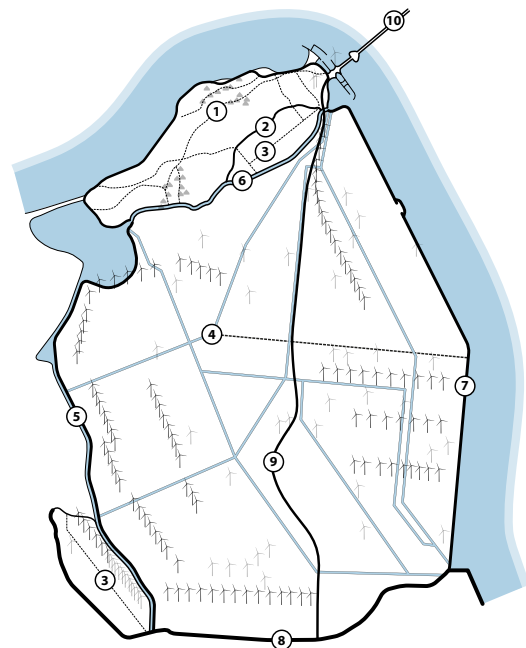
Aan de randen van de polder zijn de dijken markante ruimtelijke dragers: de dijk en bomenrij langs het Waardkanaal, de dijk langs het Amstelmeerkanaal, de dijk langs het IJsselmeer en de Westfriese Omringdijk (provinciaal monument). Deze laatste vormt de overgang naar het oude zeekeiland-schap. De A7 werd in het afgelopen decennium een steeds belangrijkere drager voor grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen, zoals Agriport. Het Windpark Wieringermeer gaat uit van de plaatsing van windmolens met lijnen van de polder als drager. Dit plan zal die lijnen in de polder in de hoogte benadrukken.

De Afsluitdijk is een markante ruimtelijke drager die Waddenzee en IJsselmeer scheidt.

Openheid en ruimtebeleving

1. Vrij besloten en kleinschalig karakter Wieringen: open kogen en lange zichtlijnen vanaf hoge delen
2. Relatief open aandijkingen: openheid aan weerszijden van het middenlint met ringdijken als ruimtelijke begrenzing
3. Zeer open landschap Wieringermeerpolder: erven als groene 'eilanden' in een zee van ruimte, lange zichtlijnen tussen agrarische linten

Ruimtelijke dragers

1. Kronkelige, kleinschalige linten (met stolpstructuren) op Wieringen
2. Wierdijk
3. Middenlint en ringdijken Polder Waard Nieuwland en Groetpolder
4. Rechtlijnige vaarten en beplante wegen in Wieringermeerpolder
5. Dijk met bomenrij langs het Waardkanaal
6. Dijk langs het Amstelmeerkanaal
7. Dijk langs het IJsselmeer
8. Westfriese Omringdijk
9. A7
10. Afsluitdijk

Bestaande windturbines/-parken

Geplande windparken (Wieringermeer, Groetpolder)

DYNAMIEK

Op Wieringen ligt de nadruk op ontwikkeling van recreatie en toerisme, natuurontwikkeling en landbouw. Hier is sprake van schaalvergroting in de landbouw en is een zorgvuldige inpassing in het cultuurhistorisch waardevolle landschap essentieel.

In polder Waard-Nieuwland vindt kavelruil plaats en wordt geïnvesteerd in de landschappelijke vormgeving van de randen. Zo wordt langs de Wierdijk een fietsroute gerealiseerd en wordt aan de zuidzijde een natuurlijker zone ingericht met ruimte voor waterberging.

In de Wieringermeer vinden grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen in hoog tempo een plek, vaak met een innovatief karakter. De ontwikkeling van het glastuinbouwgebied/Agriport, de bouw van datacentra en andere grootschalige ontwikkelingen langs de snelweg A7, en de plaatsing van windmolens heeft in delen van de polder het open beeld veranderd. Dit gaat nog steeds door. Ook de ontwikkeling van Windpark Wieringermeer zal de nieuwe hoogte-diepteverhoudingen van het landschap verder benadrukken. Ook vindt hier schaalvergroting in de agrarische sector plaats en er is ruimte voor experimenten met alternatieve teelten in de Achteroevers. Van alle landschappen in Noord-Holland is dit het landschap dat het beste grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen in zich op kan nemen, mits dit met oog voor een goede omgevingskwaliteit gebeurt en tegelijkertijd geïnvesteerd wordt in het landschap.

Het Amstelmeer is deels ingericht als natuurgebied en er zijn strandjes. Het gebied heeft een hoge recreatieve waarde en is populair bij watersporters en dagrecreanten.

De Afsluitdijk gaat een nieuwe fase in met het project De Nieuwe Afsluitdijk. Naast versterking, zal de dijk ook een rol gaan spelen in energiewinning en ecologie. Daarbij wordt rekening gehouden met de cultuurhistorische icoonwaarde van de dijk en de monumentale gemalen Leemans en Lely.

Met het Regionaal Ambitiedocument Kop van Noord-Holland (december 2015) schetst de regio een ruimtelijk regionaal toekomstperspectief. De regio geeft daarin aan welk type ontwikkeling ze op welke plek wenselijk vindt en legt daarbij concrete doelen vast waar regionale partijen samen aan willen werken.

Delen van dit ensemble zijn beleidsmatig beschermd. Zo zijn gedeelten van Wieringen aardkundig monument, onderdeel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN), ecologische verbindingen en weidevogelgebied. Wieringen en Polder Waard-Nieuwland zijn geheel aardkundig waardevol gebied en deels stiltegebied. Amstelmeer en Robberoordbos/Dijkgebied zijn onderdeel van het NNN en stiltegebied. Deze beleidsmatige bescherming beperkt vooral op Wieringen de mogelijkheden voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen.

AMBITIES EN ONTWIKKELPRINCIPES

De algemene ambitie is om ruimtelijke ontwikkelingen:

- bij te laten dragen aan het zichtbaar en herkenbaar houden van de *landschappelijke karakteristiek*
- bij te laten dragen aan het versterken van *(de beleving van) openheid* en
- helder te positioneren ten opzichte van de *ruimtelijke dragers*.

Onderstaande ambities en de bijbehorende ontwikkelprincipes zijn vertrekpunt bij het streven naar ruimtelijke kwaliteit.

De ambities en ontwikkelprincipes zijn onder andere gebaseerd op het Regionaal Ambitiedocument Kop van Noord-Holland (gemeenten Den Helder, Hollands Kroon, Schagen en Texel, december 2015).

1. Het kleinschalige en gevarieerde (keileem) landschap van Wieringen wordt verder versterkt

Wieringen is een voormalig eiland, met een reliëfrijk, cultuurhistorisch en kleinschalig landschap. Het heeft historische wegstructuren en verkavelingen en bebouwing aan linten en in kernen.

De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

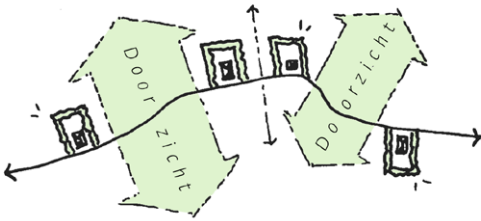
- **het zorgvuldig inpassen van ruimtelijke ontwikkelingen in het cultuurhistorische en kleinschalige landschap van Wieringen.**

> Concentreer bebouwing op Wieringen rond de kernen en buurtschappen op de hoger gelegen delen in het landschap. Behoud de openheid in de lager gelegen delen. Hierdoor wordt ook de beleefbaarheid van het reliëf versterkt.

> Erven houden of krijgen een groene 'jas' van erfbeplanting.

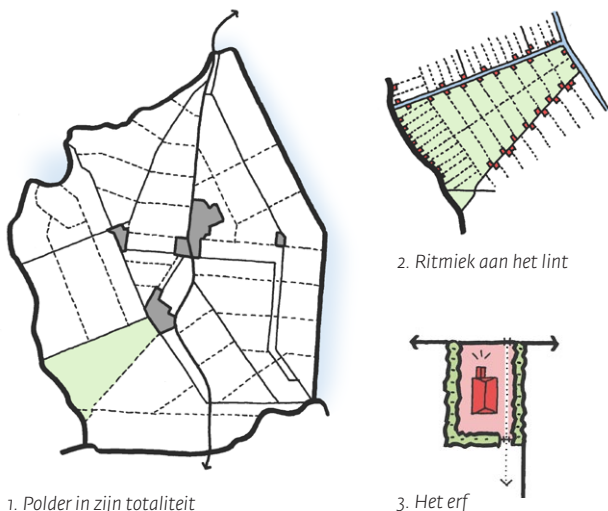
- > Behoud het reliëf. Juist het geleidelijk glooiende landschap is kwetsbaar bij ophogingen of afvlakkingen ten dienste van nieuwe ontwikkelingen.
- > Behoud doorzichten vanaf de linten naar het open landschap. Het reliëf zorgt voor verre doorzichten.

- > Behoud gebiedseigen kenmerken zoals haagbeplanting langs wegen (holle wegen), Wieringer stolpboerderijen, Wierdijk en Wierschuur en versterk hiervan de recreatieve of natuurfunctie.
- > Behandel de N99 als structuur die los in het landschap ligt. Ontwikkel (buiten de kernen) zo min mogelijk aan deze weg om deze lijn niet verder ruimtelijk te benadrukken. Benut de weg ook als mogelijkheid om het landschap van Wieringen nog beter te ervaren.
- > Benut de bijzondere ligging van Den Oever op het knooppunt van Waddenzee, IJsselmeer, A7 en Afsluitdijk. Benut de vernieuwing en de aantrekkingskracht van de Afsluitdijk om Wieringen en Den Oever beter op de kaart te zetten (kans).

2. Een robuust landschappelijk raamwerk biedt in Wieringermeerpolder ruimte voor grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen

De Wieringermeerpolder is ontworpen vanuit een totaalconcept. De ruimtelijke ontwikkelingen als windmolens, glastuinbouw, datacentra en agrarische schaalvergroting vragen om een nieuw ruimtelijk raamwerk voor de polder als gehele compositie (totaalontwerp), met respect voor het idee van het oorspronkelijk ontwerp. Hieraan moet een goede waardestelling van de gehele Wieringermeer op minimaal drie schaalniveaus ten grondslag liggen.

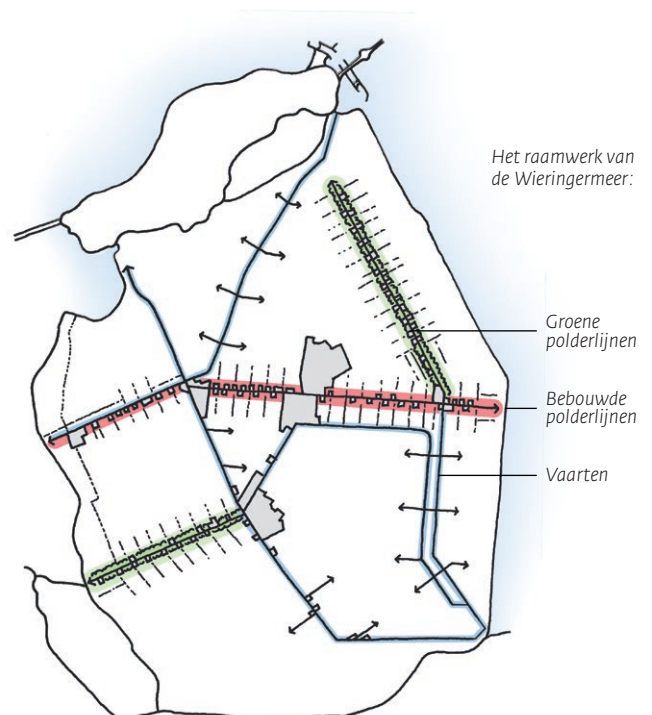
1. Polder in zijn totaliteit

2. Ritmiek aan het lint

3. Het erf

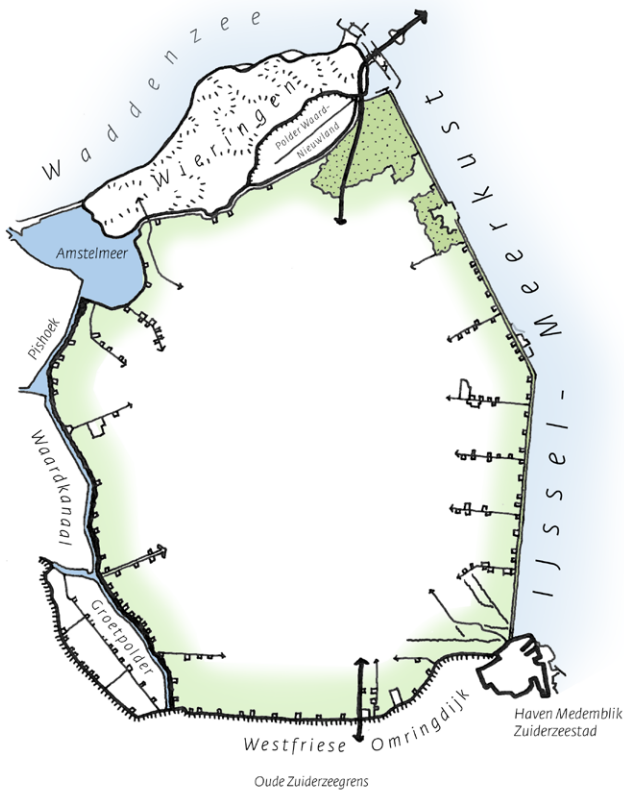
De ruimtelijke kwaliteit kan vergroot worden door:

- **bij het nieuwe totaalontwerp een deel van de polderlijnen te behouden als ruimtelijke dragers van het oorspronkelijk ontwerp.**
 - > Ga daarbij zorgvuldig om met de belangrijkste/meest kenmerkende lijnen, zodanig dat hier de (oorspronkelijke) compositie van wegen, vaarten, ritmiek van boerderijen met rood- en rietgedekte kappen, erven, beplanting en doorzichten compleet en herkenbaar blijft.
 - > Pas schaalvergroting op de erven zorgvuldig in, met respect voor de bestaande erfcompositie en met behoud of herstel van de 'groene jas' (erfplanting).
 - > Pas grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen op zorgvuldig vormgegeven wijze in, zodat ze bijdragen aan een nieuw totaalconcept (kans).

- **de randen van Wieringermeer te ontwikkelen tot landschappelijke zones, voortbouwend op hun eigen karakteristiek.**
 - > Houd ruimte vrij tussen de randen van Wieringermeer en de grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen als windmolens en grootschalige ontwikkelingen op de erven.
 - > Investeer op zodanige wijze in het landschappelijk raamwerk en de randen van de polder dat dit kansen oplevert voor recreatie, natuurontwikkeling en waterberging (kans).

Versterken van randen Wieringermeer tot landschappelijke, recreatieve zones

> De **IJsselmeerkust** verandert van achterkant van een agrarisch landschap in een nieuwe, Noord-Hollandse kust en experimenten-zone. Experimenten als de Achteroever-ontwikkeling kunnen hier dienen als motor voor verandering. Zet in op het realiseren van een aantrekkelijke mix van bijvoorbeeld nieuwe teelten, (nieuwe) energie, voorzieningen voor de polder en recreatie als diep zwem-/vaarwater (kans).

IJsselmeerkust

> De rand **Westfriese Omringdijk** maakt onderdeel uit van de open 'panoramazone' langs de Westfriese Omringdijk (zie Beeldkwaliteitsplan Westfriese Omringdijk). De nadruk ligt hier op cultuurhistorie: 'Oud zeeleigebied ontmoet nieuw land'. Rond de Zuiderzeestad Medemblik liggen ontwikkelingskansen in het samenkomen van oud/nieuw en land/water. Betrek de IJsselmeerkust ten noorden van Medemblik bij deze watersport- en de historische Zuiderzeestad (kans).

Westfriese Omringdijk

> De rand **Wieringerwaard/Groetpolder** wordt onderdeel van de 'Waterspin', het landschappelijk-recreatieve vaar netwerk in het midden van de Kop van Noord-Holland (zie ook Ensemble Koegras - Anna Paulownapolder). Zorg voor samenhang tussen Waardkanaal met groene robuuste bomenrand, Amstelmeer en het Groetkanaal langs de kleine droogmakerij Groetpolder (kans).

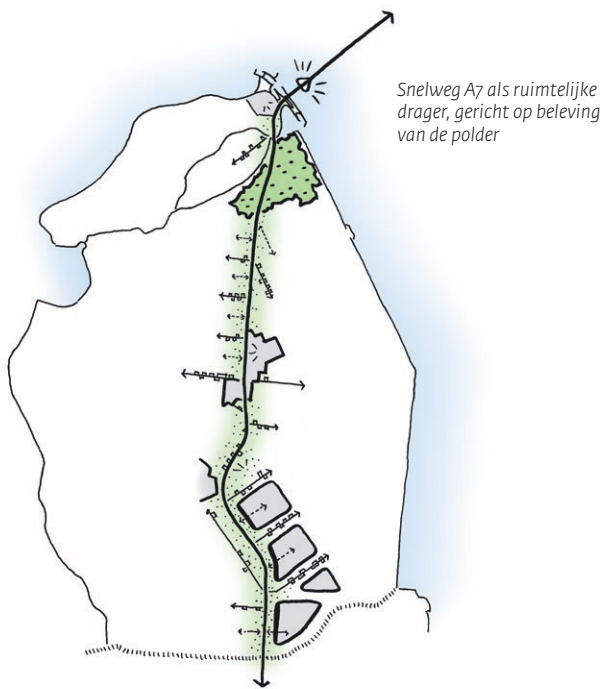
Wieringerwaard / Groetpolder

> Bij de rand **Wieringen/Polder Waard-Nieuwland** is het (recreatief) beleven van het contrast tussen de grote schaal van de Wieringermeer enerzijds, en de kleine schaal van het reliëfrijke keileemlandschap van Wieringen, de daarbij horende aandijking Polder Waard-Nieuwland en het Amstelmeer een leidend thema (kans).

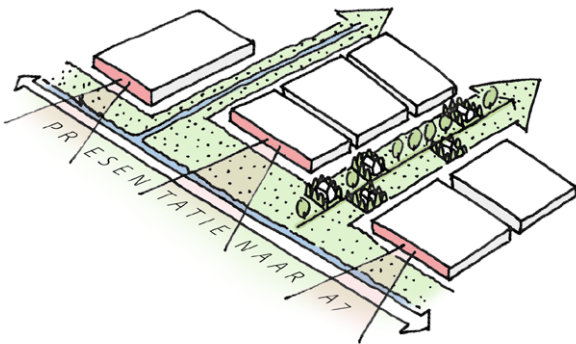
Wieringen / Polder Waard-Nieuwland

- de **A7 te ontwikkelen als ruimtelijke drager voor de polder en voor grootschalige ruimtelijke programma's op gebied van agribusiness en dataverkeer** (kans).

Naast bovenstaande ontwikkelprincipes geldt dat bij (semi-) tijdelijke functies en opstellingen in het landschap, zoals voor zonne-energie, de huidige verkavelingsstructuur (inclusief sloten) behouden en zichtbaar/beleefbaar blijft. Zorg voor een ruime landschappelijke begrenzing van het terrein, die aansluit op het bestaande omringende landschap; vermijd hoge hekken in het landschap. Streef ernaar dat de opstelling kwaliteit toevoegt aan het bestaande landschap.

> Versterk de beleving van de polder vanaf de A7. Geef aanliggende kernen (Den Oever, Wieringerwerf, Middenmeer), bijzondere objecten (Leemansgemaal) en landschappelijke elementen in de polder (vaarten, Robbenoordbos, Westfriese Omringdijk) een duidelijke relatie met de A7 en markeer belangrijke zichtlijnen naar het landschap (kans).

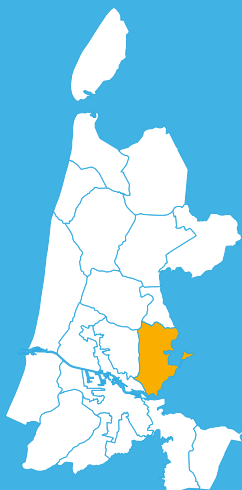
> Ontwikkel de A7 ter plaatse van de glastuinbouw/Agriport tot een drager van grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen. Pas de bebouwing in een groter landschappelijk raamwerk in en zorg waar mogelijk ook voor doorzichten over de polderlijnen. Op deze manier ontstaat een goed vormgegeven landschappelijke zone langs de A7 die een representatieve rand en het 'podium' voor de bebouwing vormt. Maak zo van de innovatieve ruimtelijke ontwikkelingen het visitekaartje voor dit gebied (kans).

> Maak, bij ruimtebehoefte voor nieuwe (grootschalige) ruimtelijke ontwikkelingen, vanuit het totaalconcept een zorgvuldige integrale afweging naar de juiste plek hiervoor (kans).

PRACHTLANDSCHAP NOORD-HOLLAND!

Leidraad Landschap & Cultuurhistorie

Ensemble:
Waterland

2017

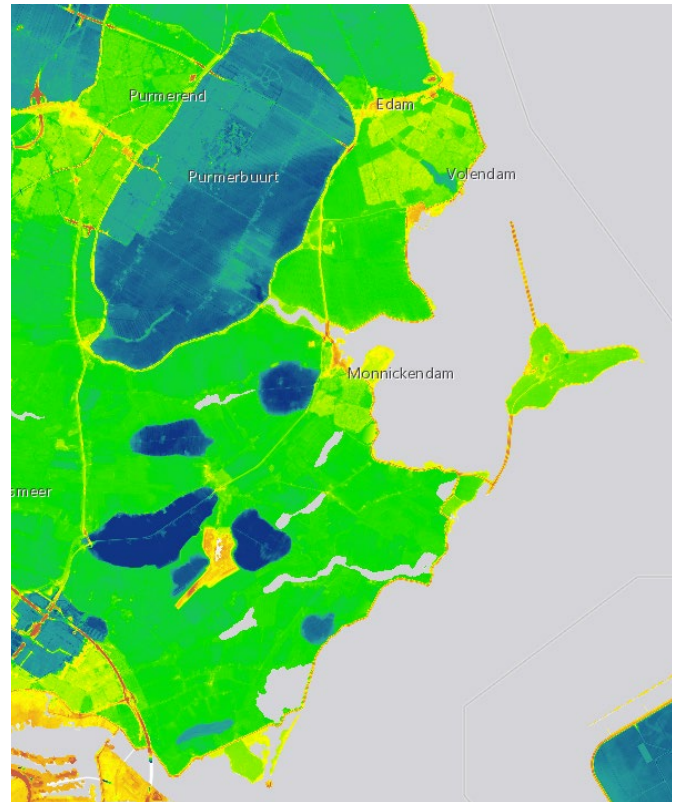
CONTEXT

Het ensemble Waterland ligt ten noorden van Amsterdam en grenst aan het Markermeer. Het Noordhollandsch Kanaal vormt de grens aan de westzijde. Het ensemble sluit wat betreft landschappelijke opbouw aan op het ensemble Wormerland. Het bestaat uit veenpolderlandschap, met waterrijke veenpolders en veenstromen, en droogmakerijenlandschap. De Purmer is de grootste droogmakerij. Kleinere droogmakerijen liggen verspreid tussen de veenpolders. Het gebied heeft een rijke cultuurhistorie, waarbij de wordingsgeschiedenis vanuit een ligging aan de Zuiderzee een belangrijke rol speelt. Door de ligging nabij Amsterdam in combinatie met de relatieve rust van het landelijke gebied is het nu een aantrekkelijk en gewild woon- en recreatiegebied. Het ensemble is onderdeel van het voormalig Nationaal Landschap Laag Holland. De Stelling van Amsterdam ligt aan de noordzijde van het gebied. De N247 loopt door dit ensemble.

Uitsnede historische kaart 1850 (Topotijdsreis)

Uitsnede hoogtekaart (Actueel Hoogtebestand Nederland)

ONTSTAANGSGESCHIEDENIS

Het veen in Waterland is ontstaan als veenkussen achter de strandwallen. Omstreeks 500 v.Chr. had dit veenpakket haar grootste omvang. De natuurlijke ontwatering vond plaats via veenstromen (dieën). Deze natuurlijke afwateringen zijn bepalend geweest bij de ontginning. Loodrecht op de veenstromen werden sloten gegraven, die de basis vormden voor het strookvormig verkavelingspatroon. Deze eeuwenoude verkaveling is nog vrijwel intact. Door de ontginning startte het proces van veenoxidatie en klink waardoor het maaiveld daalde. De ontginners trokken om die reden steeds verder het nog onontgonnen veen in en de nederzettingen verplaatsten mee. Vanaf het moment dat doorschuiven geen optie meer was, begonnen ze hun huisplaatsen te verhogen met veen- en kleiplaggen. Van deze veenterpen liggen er nog enkele tientallen in het gebied. Archeologisch zijn ze van grote waarde.

In de 11e eeuw werden de eerste dijken aangelegd om het land te behoeden voor overstromingen. Het veen dat aanvankelijk hoog lag, kwam op het niveau van de zeespiegel te liggen. Afwatering onder vrij verval was niet langer mogelijk en om droge voeten te houden werden er lokaal dijken en polders aangelegd. Eind 12e eeuw werd onder gezag van de Graaf van Holland een begin gemaakt met een collectieve bescherming tegen de zee, de Waterlandse Zeedijk werd aangelegd. Dat deze dijk regelmatig doorbrak is te zien aan de vele 'braken' die erlangs liggen: kleine meertjes die bij een doorbraak ontstonden door de stroming.

Marken was van origine geen eiland maar een schiereiland van Waterland. Onder invloed van de bodemdaling en de zeespiegelstijging vonden hier bij hevige stormen grote overstromingen plaats. Grote stukken veen sloegen weg en bij een stormvloed in 1164 werd Marken een eiland. Kleiafzetting van eerdere overstromingen zorgde voor het behoud van Marken en mensen wierpen 'werven' (terpen) op om droge voeten te houden. Bij de stormvloed van 1916 brak de Zeedijk door en liep een groot deel van Waterland, waaronder Marken, onder water. In 1957 is de dijk, als onderdeel van de plannen voor de Markerwaard, doorgetrokken en het eiland met het vasteland verbonden.

Op sommige plekken werden meren groter doordat golven vat kregen op de veenlanden. Door ontwatering waren deze veenlanden lager komen te liggen. Vanaf de 16e eeuw werden deze meren drooggemaakt. Het grootste meer in het gebied, de Purmer, werd in 1622 drooggelegd. Deze droogmakerij kent een symmetrische opbouw, met de middenas in de lengterichting van de polder. Vanaf deze as zijn de ontginningsblokken zo regelmatig mogelijk uitgezet. Begin jaren negentig breidde de stad Purmerend op grote schaal uit in de polder. De uitbreidingen werden omzoomd door het Purmerbos. Andere droogmakerijen in het gebied die volgden waren het Monnikenmeer, het Noordmeer, het Burkmeer, het Belmermeer, het Broekmeer, het Blijkmeer en de Durgerdammer Die.

Door hun ligging aan het water van de Zuiderzee en/of aan verbindingen naar het achterland groeiden de steden Edam, Purmerend en Monnickendam uit tot succesvolle handelsplaatsen. Na het droogleggen van de Purmer werd een stelsel van trekvaarten vanaf Amsterdam naar Monnickendam, Edam, Purmerend, Hoorn en Alkmaar (Zesstedenvaart) aangelegd. Begin 19e eeuw werd het plan van Koning Willem I gepresenteerd om een kanaal door Waterland aan te leggen ter verbetering van de scheepvaartverbinding met Amsterdam, het Goudriaankanaal. Het kanaal zou ook Marken doorsnijden van het zuidwesten naar het noordoosten. De aanleg startte officieel in 1825. Het project werd in 1828 stopgezet wegens geldgebrek en nooit voltooid. Resten zijn nog zichtbaar in het landschap, zo volgt de weg naar Holysloot het licht gebogen tracé van het kanaal.

In de jaren '60 werd chemisch afval gedumpt in het Volgermeer, een plas die was ontstaan door turfwinning. In 2006 werd de Volgermeerpolder gesaneerd en voorzien van een afdeklaag.

Aangrenzende ensembles:

- *Zeevang*
- *Wormerland*

Provinciale structuren:

- *Stelling van Amsterdam / Nieuwe Hollandse Waterlinie*
- *Vaarten en kanalen*
- *IJsselmeerkust*
- *Stolpenstructuren*

Aanvullende informatie:

- *Gebieden van archeologisch belang*
- *Molenbiotopen*
- *Bakens in het landschap*
- *Aardkundige waarden*
- *Landschapstypen Noord-Holland*

OVERZICHTSKAART WATERLAND

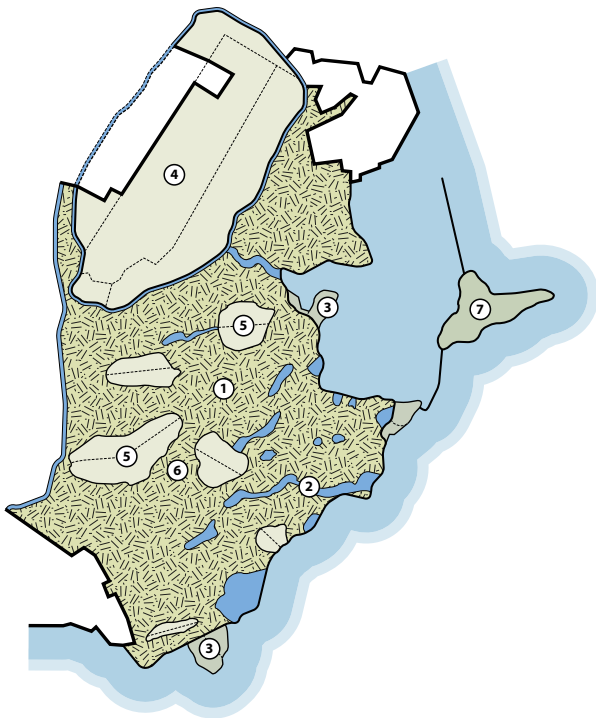
	Veenpolderlandschap met slotenpatroon		Molen
	Droogmakerijenlandschap met verkavelingsrichting		Baken (kerk- / water- / vuurtoren)
	Landschap voormalige Zuiderzee		Fort inclusief schootsvelden (Stelling van Amsterdam)
	Zeekleilandschap (Marken)		Stolpboerderijen
	Bos		Dijk
	Die		Belangrijke watergang
	Stads-/dorpsrand		Snelweg
	Erven aan de weg		Provinciale weg
			Lokale infra

KERNWAARDEN IN HET ENSEMBLE

Ensemble Waterland staat hiernaast beschreven aan de hand van drie provinciale kernwaarden:

- **de landschappelijke karakteristiek:** de landschapstypen en de belangrijkste kenmerken van deze landschappen.
- **openheid en ruimtebeleving:** de beleving van de vrije open ruimte, de horizon en de oriëntatiepunten.
- **de ruimtelijke dragers:** de driedimensionale structuren en lijnen die in het (vlakke) landschap het beeld bepalen en begrenzen. Denk hierbij aan bebouwingslinten, bomenlanen en dijken.

Landschappelijke karakteristiek

1. Waterrijk veenpolderlandschap
2. Grillige veenwaterlopen (dieën, ook Ae of Ee)
3. Voormalig Zuiderzee landschap
4. Droogmakerij de Purmer
5. Kleine droogmakerijen
6. Volgermeerpolder
7. Zeeklei eiland Marken

Landschappelijke karakteristiek

Het ensemble wordt grotendeels bepaald door een waterrijk veenpolderlandschap, bestaande uit onvergraven veen met een onregelmatig, vaak historisch verkavelingspatroon. Het is dooraderd met grillige veenwaterlopen (dieën, ook Ae of Ee genoemd), die karakteristiek zijn voor Waterland. Het veenpolderlandschap is in gebruik als grasland (veenweide).

Voor de dorpen in het veenpolderlandschap heeft het water een belangrijke structurerende rol gespeeld: Broek in Waterland, Holysloot en Zuiderwoude liggen alle langs een waterloop. In het algemeen liggen de nederzettingen met de voorzijde langs de weg en met de achterzijde aan het water. In de dorpen staan veel houten woningen die in een karakteristieke lichtgrijze kleur zijn geschilderd. Daarnaast zijn er dorpen die gebouwd werden aan afgedamde kreken van de voormalige Zuiderzee (Uitdam, Volendam en Monnickendam). Uitdam kent een bijzondere situatie. Het dorp zit ingeklemd tussen het water van de Uitdammerdie en het Markermeer. De bebouwing staat direct aan de dijk en de bewoners hebben overtuinen aan de overzijde van de dijkweg.

In dit veenpolderlandschap liggen met name kleinere droogmakerijen. Ze hebben een rechthoekige verkaveling en zijn vooral in gebruik als grasland. De Purmer is een grote droogmakerij en is deels verstedelijkt. De droogmakerijen zijn rechthoekig verkaveld en contrasteren in vorm, gebruik en hoogteligging met het veenpolderlandschap. De oorspronkelijke bebouwing in de Purmer ligt in langgerekte linten in de lengterichting van de polder. De kleinere droogmakerijen hebben meestal maar enkele boerderijen, vaak langs de dijk gebouwd. De Volgermeerpolder heeft een afwijkende verkaveling en is na de sanering hoger in het landschap gelegen. Op de deklaag is een 'sawa-landschap' aangelegd waarin nieuw veen zich kan ontwikkelen.

Openheid en ruimtebeleving

Het veenpolderlandschap heeft een open karakter, met incidenteel een onderbreking in de vorm van een klein lint of erf. De beleving van een doorlopende ruimte overheerst. Deze openheid is vanaf de (zee)dijken erg goed te ervaren. In het gebied is nauwelijks sprake van opgaand groen, met uitzondering van de begroeiing rond de verspreid liggende agrarische erven. Beplanting langs wegen komt nauwelijks voor. Dit versterkt de openheid aanzienlijk.

De kleine droogmakerijen worden begrensd door lage dijken. Ze vallen van buitenaf weinig op en doen mee in de beleving van een continue open ruimte in het veengebied. Staande in de kleine en lagergelegen droogmakerijen valt de begrenzing van de ringdijk wel degelijk op. De Purmer is hierop een uitzondering. De oostkant van de Purmer is een open droogmakerijlandschap, ingekaderd door de ringvaartdijk aan de

oostzijde en het Purmerbos en de uitleg van Purmerend ten westen van de Middentocht.

Het IJ-meer en Markermeer bieden verre zichten over het water. De Gouwzee heeft juist een kleinere maat en daarmee een relatief besloten en kleinschalig karakter. De bebouwing van Flevoland en IJburg zijn (op afstand) zichtbaar. De skyline van Amsterdam is aan de zuidzijde steeds in beeld. Lokaal zijn de kerktorens van Monnickendam en Ransdorp oriëntatiepunten.

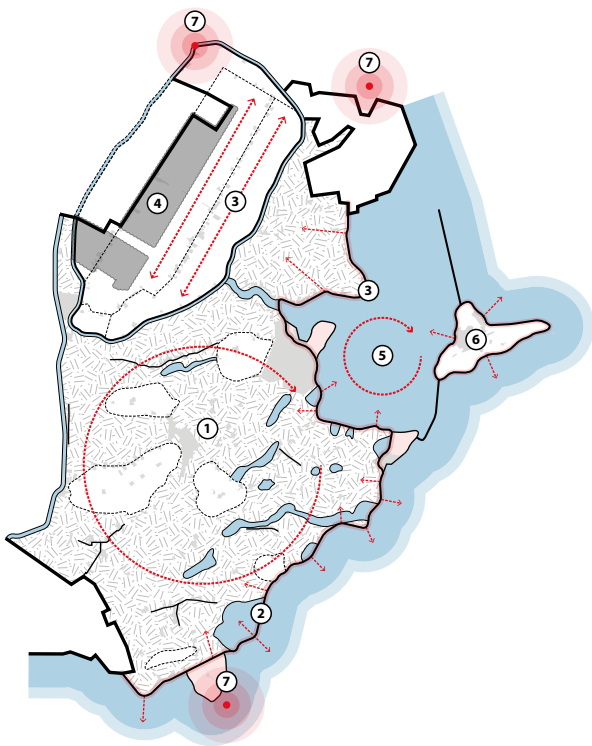
De openheid in Waterland is zeer kwetsbaar omdat bijna elke ruimtelijke ingreep zichtbaar is in het vlakke land. Door de onregelmatige verkaveling, het ontbreken van opgaande begroeiing in combinatie met de open vlakken van de dieën is het landschap uitermate afwisselend en aantrekkelijk maar tegelijk zeer open en ruimtelijk, als een oneindig landschap.

Ruimtelijke dragers

De meest prominente ruimtelijke dragers zijn de randen: de lange structuur van de Waterlandse Zeedijk (Uitdammerdijk

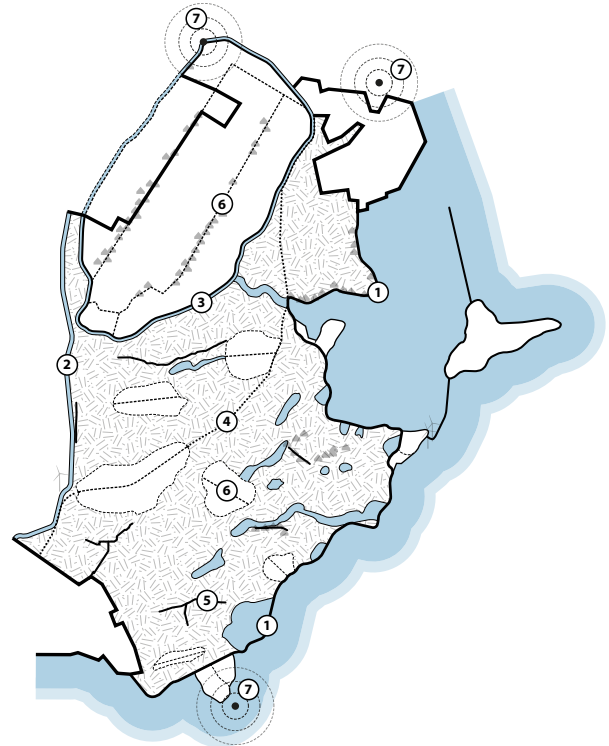
en de Zeedijk langs de Gouwzee) (zie ook structuur *IJsselmeerkust*), het Noordhollandsch Kanaal en de ringdijk van de Purmer (beide zie ook structuur *Vaarten en kanalen*). De voormalige Zuiderzeedijken bieden een recreatief waardevolle route met prachtig uitzicht over het veenpolderlandschap aan de ene zijde, en het IJmeer, Markermeer en de kleinere Gouwzee aan de andere zijde. De voormalige Zuiderzeedijk kreeg door de vele dijkdoorbraken een grillig tracé. De plassen ('braken') aan de binnenkant van de dijk, die na de doorbraken achterbleven, vormen samen met de dijk een onlosmakelijke eenheid in het landschap.

De N247, parallel aan de trekvaart (Broekervaart), vormt een belangrijke verbinding door dit gebied en heeft pluksgewijs beplanting. Lokaal zijn de bebouwingslinten in het veen en in de droogmakerijen (deels onderdeel van de stolpenstructuren) ruimtelijke dragers (zie ook structuur *Stolpenstructuren*). De Stelling van Amsterdam loopt ten noorden van Edam. Het fort bij Edam en enkele kleinere kustbatterijen bij Durgerdam, Uitdam en Monnickendam bewaakten de Zuiderzeedijk (zie ook structuur *Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie*).

Openheid en ruimtebeleving

1. Zeer open landschap met korte linten
2. Zicht vanaf zeedijk
3. Lange zichtlijnen in de Purmer
4. Purmerbos
5. Openheid Gouwzee
6. Zicht vanaf eiland Marken
7. Schootsvelden forten

Ruimtelijke dragers

1. Waterlandse Zeedijk
 2. Noordhollandsch Kanaal
 3. Ringdijk en -vaart Purmer
 4. N247 parallel aan de Broekervaart
 5. Bebouwingslinten in het veen (met stolpenstructuren)
 6. Polderassen (met stolpenstructuren)
 7. Forten Stelling van Amsterdam
- Bestaande windturbines

DYNAMIEK

Door de grote woningvraag in de Metropoolregio Amsterdam (MRA) neemt de druk toe om in de regio Waterland te bouwen. Op kleine schaal wordt het 'Waterlands wonen' (inpassing lokale woningbouw) toegepast. Ook op de provinciale wegen N247 en de N235 neemt de drukte toe. Om de congestie te verminderen zijn vrije busbanen aangelegd en worden wegen aangepast.

In aanloop naar het vrijgeven van mestquota werden veel nieuwe ligboxenstallen gebouwd.

De oxidatie van het veen en daarmee de maaiveldafval vormt nog altijd een groot probleem in het gebied. Om oxidatie tegen te gaan, moet het waterpeil in het veen hoog zijn. Dit verhoudt zich echter slecht met het gebruik van het landschap door veehouders, wat een grotere ontwateringsdiepte verlangt. De inpassing van de schaalvergroting en verdergaande mechanisatie van de agrarische sector is een belangrijke opgave in dit kwetsbare landschap. Een (beheer)strategie voor behoud van het veen op lange termijn ontbreekt.

De recreatieve druk op dit (rustige) landschap wordt steeds groter door recreanten uit met name Amsterdam. De Markermeerdijk is een belangrijke route voor deze recreanten. De buitenlandse toeristen die vanuit de hoofdstad de fietsroutes uit reisgidsen volgen zijn talrijk. Marken en Volendam zijn daarbij belangrijke toeristische trekpleisters. Recent werd de Camping en Jachthaven Uitdam getransformeerd tot Resort Poort van Amsterdam met 198 vakantiewoningen in Marker bouwstijl.

Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier zal in 2017 beginnen met de uitvoering van de versterking en herinrichting van deze dijk. Dit kan een impuls geven aan het recreatieve gebruik van de dijk en de ecologie rondom de dijk.

Waterland behoorde tot het voormalig Nationaal Landschap Laag Holland is nu beschermd als Bufferzone. Grote delen behoren tot het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en/of zijn bestempeld als weidevogelleefgebied en stiltegebied. De veengebieden ten oosten van Watergang behoren tot het Natura 2000-areaal. Het Vuurtoreneiland behoort tot de Stelling van Amsterdam. Vanwege de continue bewoningsgeschiedenis is Waterland een archeologisch waardevol gebied dat tevens belangwekkende aardkundige waarden herbergt. Deze beschermingsregimes beperken de mogelijkheden voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen.

AMBITIES EN ONTWIKKELPRINCIPES

De algemene ambitie is om ruimtelijke ontwikkelingen:

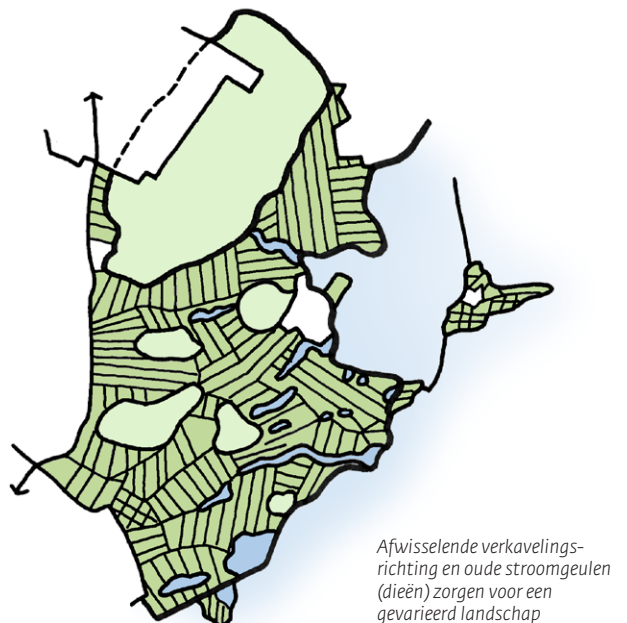
- bij te laten dragen aan het zichtbaar en herkenbaar houden van de *landschappelijke karakteristiek*
- bij te laten dragen aan het versterken van *(de beleving van) openheid en*
- helder te positioneren ten opzichte van de *ruimtelijke dragers*.

Onderstaande ambities en de bijbehorende ontwikkelprincipes zijn vertrekpunt bij het streven naar ruimtelijke kwaliteit.

De ambities en ontwerpprincipes zijn onder andere gebaseerd op het Kader Ruimtelijke Kwaliteit Dijkversterking Hoorn-Amsterdam (Provincie Noord-Holland, Rijkswaterstaat en Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, 2014).

1. De combinatie dieën en veenlandschap met verschillende verkavelingsrichtingen maken Waterland uniek

De veenrivieren (dieën) en de daarop geënte middel-eeuwse verkaveling vormen de onderlegger voor het huidige Waterland. De opstreckende, maar onregelmatige verkavelingspatronen gericht op de dieën zijn veelal historisch authentiek.

Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **het inpassen van ruimtelijke ontwikkelingen binnen de ontginningsstructuur.**

Het landschap heeft een logische ordening. De bebouwing beperkt zich tot de bestaande linten.

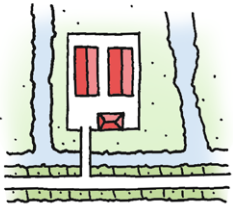
> In de open ruimten langs de dieën is ruimte voor natuurontwikkeling en rust. Opgaande begroeiing ontbreekt (de erven met hun beplanting vormen de uitzondering daarop).

> Concentreer opstallen en paardenbakken in de directe omgeving van de linten (en niet verspreid in het landschap).

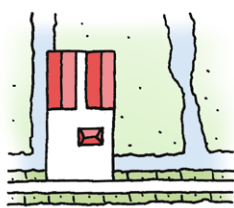
- **het intact houden van verkavelingsstructuur, slotenpatronen en oevers.**

> Laat profielen van sloten (of waterlopen), kaden of oevers intact en respecteer het (onregelmatige) karakter van de verschillende wateren.

> Respecteer de maat en richting van de historische verkaveling.

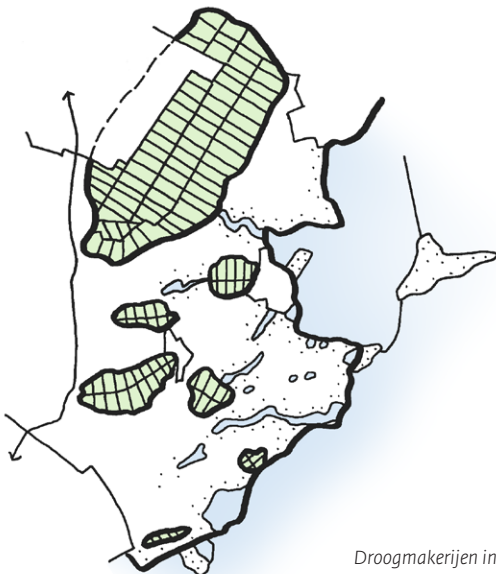
✓ Behoud de sloot langs de weg en de continuïteit van de bestaande oever.

✗ Het dempen van de sloot of aanpassingen aan het profiel van de watergang zijn niet wenselijk.

2. Droogmakerijen zijn aparte eenheden in het landschap

Droogmakerijen liggen verspreid in het veenpolderlandschap en zijn herkenbaar door hun afwijkende hoogteligging en boezemkaden en hun afwijkende opbouw en verkavelingsrichting.

Droogmakerijen in het veen

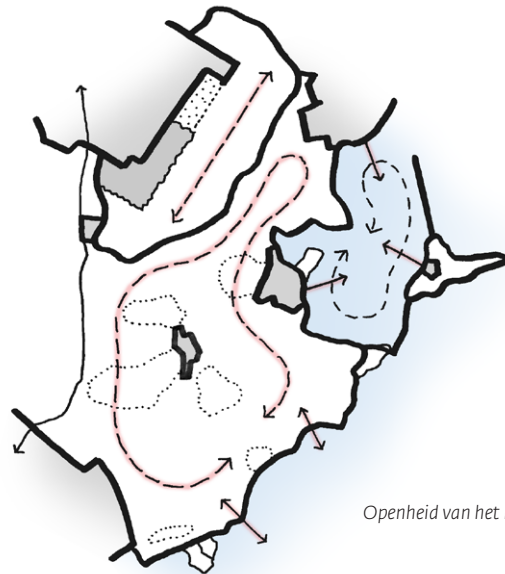
Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **het voortbouwen op de bestaande structuur van de droogmakerij bij ruimtelijke ontwikkelingen.**
 - > Concentreer (nieuwe) agrarische bebouwing aan de hoofdontsluiting.
- **het herkenbaar houden van randen van droogmakerijen en boezemkaden.**
 - > Houd de randen van de droogmakerijen vrij van bebouwing.

wing. Op die manier blijven de ringdijken vrij en herkenbaar in het weidse Waterland en blijft het contrast tussen veenpolders en droogmakerijen ook zichtbaar.

3. De openheid van het landschap is karakteristiek maar kwetsbaar. Het toevoegen van bebouwing is maatwerk

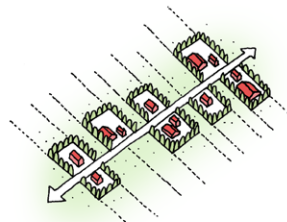
De landschappelijke openheid is een grote kwaliteit van dit gebied. In het veengebied is sprake van grote continue open ruimte, doorsneden met linten, boezemkaden en individuele erven. De openheid is kwetsbaar en extra gevoelig voor verrommeling door de verschillende richtingen in het landschap.

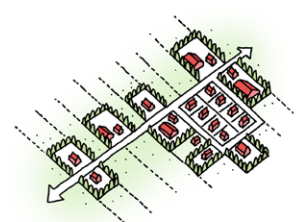
Openheid van het landschap

Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **het aansluiten bij het landelijke karakter van de linten en kernen.**
 - > Situeer nieuwe bebouwing binnen of aan de rand van bestaande kernen of bebouwingslinten.
 - > Ontsluit kavels individueel en laat ze direct aansluiten op het lint; dus geen nieuwe woonbuurten aan de linten.

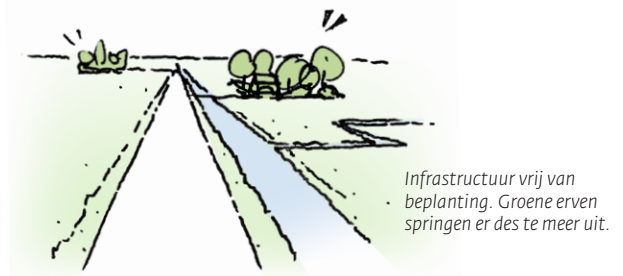
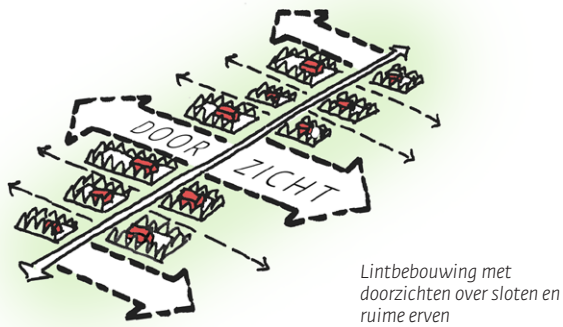

✓ Erven zijn direct en individueel ontsloten aan het lint.

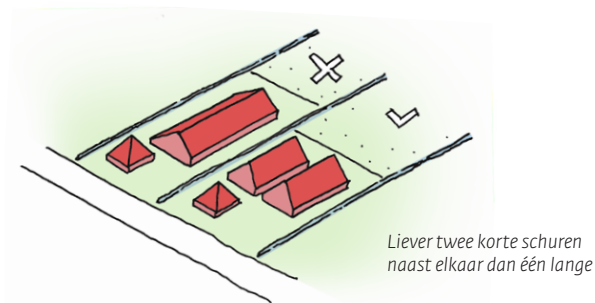
✗ Geen woonbuurten aan het lint. In erfomvang is eventueel een uitzondering mogelijk

- > Een lint is kleinschalig en gevarieerd. Pas nieuwbouw zorgvuldig in in het lint. Voorkom repetitie van gelijkvormige bebouwing.
- > Behoud zichtlijnen vanaf het lint naar het landschap.

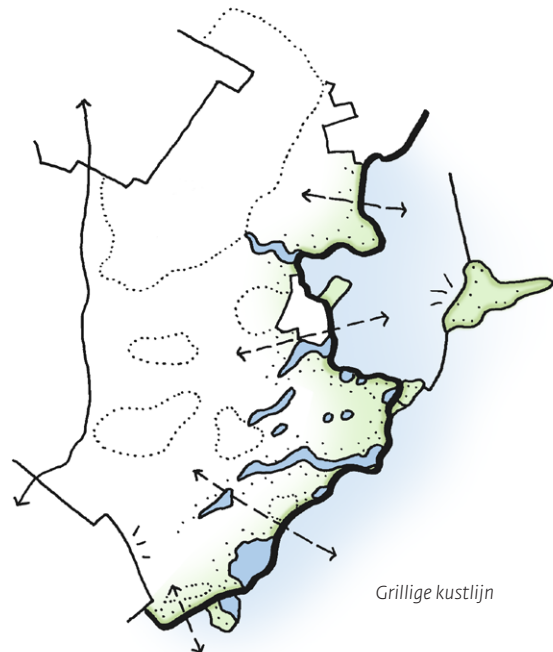
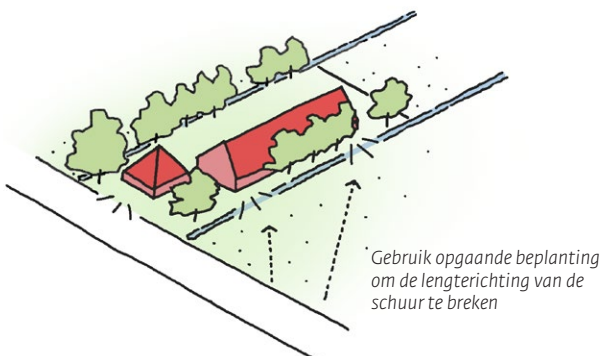

4. De Markermeerdijk bepaalt de oostelijke horizon

De hoge voormalige zeedijk is prominent aanwezig in dit overwegend weidse landschap. De dijk is van grote afstand waarneembaar. Daarnaast functioneert de dijk als 'promenade'; hij biedt prachtige vergezichten over het weidse veenlandschap, het IJ- en Markermeer en op de skyline van Amsterdam. Op meerdere plekken is er water aan beide zijden van de dijk. (Zie ook structuur IJsselmeerkust. Voor algemene richtlijnen ten aanzien van dijkverzwaring geldt het Kader Ruimtelijke Kwaliteit Dijkversterking Hoorn-Amsterdam.)

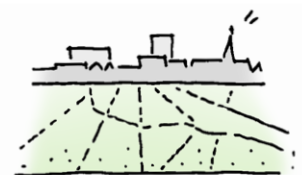
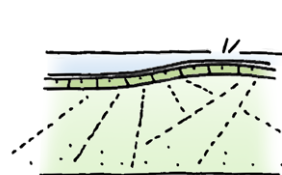

> Gebruik opgaande beplanting om de lengterichting van de schuur te breken. Leg de erfbeplanting zo aan dat gebouwen deels zichtbaar blijven. Gebruik lokaal voorkomende boomsoorten, bijvoorbeeld els.

Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **het vrijhouden van het zicht op de Markermeerdijk vanuit het ensemble.**
 - > Situeer geen nieuwe bebouwing of opgaande beplanting direct aan de dijk, houd de dijk vrij in het zicht.

- **het slechts incidenteel toepassen van wegbeplanting.**
 - > Houd infrastructuur in het open land zoveel mogelijk vrij van beplanting. Hiermee is de openheid gediend en wordt rekening gehouden met de weidevogels.
 - > Incidenteel kan wegbeplanting pluksgewijs toegepast worden, bijvoorbeeld in bochten vanwege verkeersveiligheid en bij entrees van kernen.

- **bij eenzelfde hoogte van de kruin van de dijk en het behouden van het slingerend verloop met baaien en kapen.**
 - > Hanteer eenzelfde profiel per 'consistente eenheid' (zie *Kader Ruimtelijke Kwaliteit Dijkversterking*), met respect voor de cultuurhistorische waarden. Houd de hoogte continu zonder verspringingen. De dijkweg ligt aan de voet van de dijk.
 - > Behoud de afwisseling van baaien en kapen.
 - > Houd de kruin van de dijk herkenbaar in relatie tot bredere en flauwere bermen die noodzakelijk zijn voor dijkversterking. Houd het visuele contact met het water vanaf de dijk zo direct mogelijk, het dijkprofiel moet hierop vormgegeven zijn.
 - > De bijzondere situatie van de dijkdorpen zoals Uitdam vragen om maatwerkoplossingen die recht doen aan de bestaande kwaliteiten.

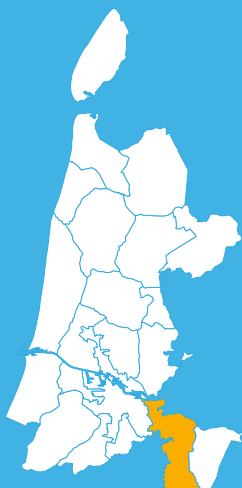

Naast bovenstaande ontwikkelprincipes geldt dat bij (semi-) tijdelijke functies en opstellingen in het landschap, zoals voor zonne-energie, de huidige verkavelingsstructuur (inclusief sloten) behouden en zichtbaar/beleefbaar blijft. Zorg voor een ruime landschappelijke begrenzing van het terrein, die aansluit op het bestaande omringende landschap; vermijd hoge hekken in het landschap. Streef ernaar dat de opstelling kwaliteit toevoegt aan het bestaande landschap.

PRACHTLANDSCHAP NOORD-HOLLAND!

Leidraad Landschap & Cultuurhistorie

Ensemble:
Vechtstreek

2017

CONTEXT

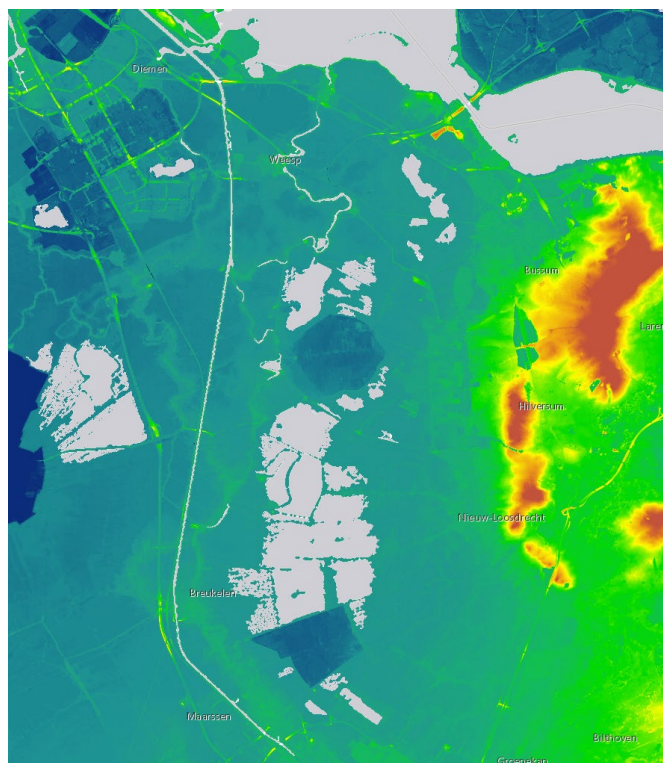
Het ensemble Vechtstreek ligt ten oosten van Amsterdam en grenst aan de oostzijde aan Het Gooi. Het Gooi en de Vechtstreek worden vaak in één adem genoemd en zijn ook landschappelijk met elkaar verbonden.

In het veenrivierenlandschap in het westen van het ensemble zijn kronkelige riviertjes met uitwaaierende verkavelingen karakteristiek, in het veenpolderlandschap in het oosten zijn de ontginningslinten en de langgerekte verkavelingspatronen kenmerkend. Veel veenpolders zijn voor turfwinning vergraven tot veenplassen. Het gebied is een belangrijk natuur- en recreatiegebied voor de Metropoolregio Amsterdam (MRA). De Diemerscheg vormt een van de scheggen van Amsterdam. In het noorden hebben de snelwegen A1 en A6 grote invloed op het landschap. Het westelijk deel van het ensemble wordt doorsneden door het Amsterdam-Rijnkanaal. De Stelling van Amsterdam valt in de Vechtstreek samen met de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Uitsnede historische kaart 1815 (Topotijdreis)

Uitsnede hoogtekaart (Actueel Hoogtebestand Nederland)

ONTSTAANGSGESCHIEDENIS

De Vechtstreek was deel van een enorm veenkussen dat zich uitstrekte tussen de duinen en de Utrechtse Heuvelrug. De Vecht vormde in dit deel van het veengebied de centrale afwatering waarin veenrivieren als Gaasp en Gein uitmondten. Langs het zuidelijk deel van de Vecht, tussen Utrecht en Nederhorst den Berg, werd zandig materiaal uit de Oude Rijn afgezet en ontstonden oeverwallen. Rond 500 v.Chr. vestigden zich hier de eerste mensen. De Vechtstadjes Muiden en Weesp in het noorden dateren uit het begin van de middeleeuwen. Rond 1300 werden er op verschillende plaatsen kastelen en ridderhofsteden (Muiderslot, Gunterstein) gebouwd.

De venen werden in de middeleeuwen vanuit (de nederzettin-
gen langs) de rivieren in ontginning genomen. Met even-
wijdige sloten loodrecht op de Vecht, de Drecht, de Gaasp en
de Diem werd het veen ontwaterd en geschikt gemaakt als
landbouwgrond. Op enige afstand van de rivier ontstonden
lintdorpen, zoals Kortenhoef en Ankeveen, die steeds verder
het veen in verplaatst werden. Loosdrecht werd niet ontgon-
nen vanuit de Vecht, maar vanuit het riviertje de Drecht,
waar de overgebleven verkaveling nog als een veer omheen
ligt. Hierbinnen liggen de lintdorpen in hoefijzervorm. Door
de ontwatering daalde het veen en werd het steeds natter.
Akkerbouw werd onmogelijk in het gebied en men ging over
op veeteelt. Na verdere bodemdaling werd turfwinning (het
afgraven van de landbouwgrond) op veel plaatsen het meest
profijtelijke bedrijfsmodel. De turfwinning voorzag de groei-
ende steden van brandstof, maar hierdoor ontstond in het
gebied een patroon van petgaten en legakkers. Door verder-

gaande vervening en het wegslaan van legakkers door wind
en golven ontstonden in de 18e en 19e eeuw de Vinkeveense
en Loosdrechtse Plassen. De Bethunepolder aan de zijde van
Utrecht en de natuurlijke meren Horstermeer en Naarder-
meer werden drooggemaakt maar hielden last van kwel. Het
Naardermeer werd na militaire inundatie (1626) en na pogin-
gen tot drooglegging niet meer in cultuur genomen (1886).

In de middeleeuwen ontstond door stijging van de zeespiegel
en ontwatering van het veen een open verbinding tussen het
Almere en de Waddenzee waardoor de Zuiderzee ontstond.
Het werd noodzakelijk het land te beschermen tegen de zee
en daarom werd in de 13e eeuw het gebied bedijkt en de Diem
afgesloten. De Vecht was een belangrijke handelsroute naar
Utrecht en bleef open. Pas in 1437 werd bij Hinderdam een
waterkering met sluis gebouwd. In 1674 werd de Groote Zee-
sluis in Muiden gebouwd.

De Vechtstreek ontwikkelde zich in de 80-jarige oorlog als een
'strategisch landschap' met vestingsteden Weesp, Muiden en
Naarden die deel uitmaakten van de Oude- en Nieuwe Hol-
landse Waterlinie. De forten en schootsvelden van Muiden en
Weesp werden later toegevoegd aan de Stelling van Amster-
dam. In aanloop tot de Tweede Wereldoorlog is de Stelling
versterkt met bunkers.

In de 17e en 18e eeuw komt wonen langs de Vecht in trek bij
rijke Amsterdamse kooplieden die er buitenverblijven laten
bouwen. Een indrukwekkende reeks van fraaie buitenplaat-

sen was het gevolg. Na de Tweede Wereldoorlog ontstond door toename van het autobezit de behoefte om buiten te wonen. Forensen vestigen zich in de uitbreidende vestingstadjes. Het tracé van de voorloper van de rijksweg A1, de Rijksstraatweg, ontstond als jaagpad (later stoomtramverbinding) op de kade langs de oude trekvaarten en groeide uit tot een autonoom stelsel van steeds breder wordende infrastructuur.

Aangrenzende ensembles:

- *Het Gooi*
- *Amstelscheg*

Provinciale structuren:

- *IJsselmeerkust*
- *Stelling van Amsterdam / Nieuwe Hollandse Waterlinie*
- *Vaarten en Kanalen*

Aanvullende informatie:

- *Gebieden van archeologisch belang*
- *Molenbiotopen*
- *Bakens in het landschap*
- *Aardkundige waarden*
- *Landschapstypen Noord-Holland*

OVERZICHTSKAART VECHTSTREEK

KERNWAARDEN IN HET ENSEMBLE

Ensemble Vechtstreek staat hiernaast beschreven aan de hand van drie provinciale kernwaarden:

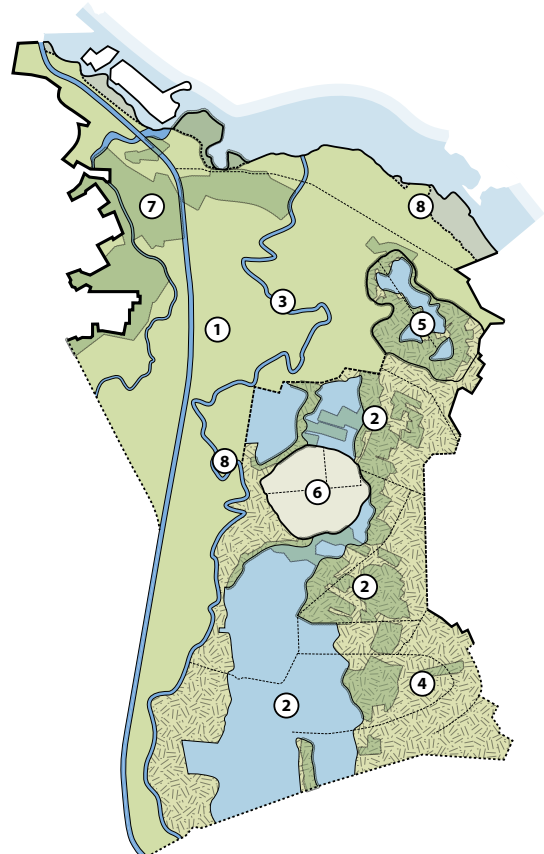
- **de landschappelijke karakteristiek:** de landschapstypen en de belangrijkste kenmerken van deze landschappen.
- **openheid en ruimtebeleving:** de beleving van de vrije open ruimte, de horizon en de oriëntatiepunten.
- **de ruimtelijke dragers:** de driedimensionale structuren en lijnen die in het (vlakke) landschap het beeld bepalen en begrenzen. Denk hierbij aan bebouwingslinten, bomenlanen en dijken.

Landschappelijke karakteristiek

De Vechtstreek bestaat uit een veenlandschap met veenrivieren en veenpolders. Het veenrivierenlandschap in het westen heeft uitwaaiierende verkavelingen (met de oeverwal van de kronkelige rivier als basis), het veenpolderlandschap in het oosten heeft meer langgerekte, evenwijdige verkavelingen met lintbebouwing. Het onderscheid tussen beide landschapstypen is niet heel erg groot.

De rivier de Vecht ligt centraal in het gebied. Ten oosten van de Vecht heeft grootschalige turfwinning plaatsgevonden, waardoor een besloten landschap met lintbebouwing, opstreckende verkaveling, legakkers, petgaten en veenplassen (Loosdrechtse, Kortenhoefse en Ankeveense plassen) ontstond. In het hoefijzer van Oud- en Nieuw-Loosdrecht bevindt zich een veengebied met een veerverkaveling (de Ster van Loosdrecht). Het Naardermeer en het Horstermeer zijn van oorsprong natuurlijke meren, gevoed door kwelwater uit Het Gooi. Het Naardermeer vormt een internationaal erkend 'wetland' maar in de hoofdopzet is de indeling van de droogmakerij nog te herkennen. De Horstermeerpolder is een droogmakerij met een dicht stelsel van sloten.

Muiderberg is gelegen op een geïsoleerde stuwwal-opduiking geflankeerd door restanten van landschap van de voormalige Zuiderzee. In de Diemerscheg zijn de polders van het veenrivierenlandschap getransformeerd tot bosrijke recreatiegebieden met de landbouwkundige verkaveling als onderlegger.

Landschappelijke karakteristiek

1. Veenrivierenlandschap: kronkelige veenrivieren als ontginningsbasis
2. Veenpolderlandschap: opstreckende verkaveling, veenplassen en legakkers
3. Veenrivier de Vecht
4. De Ster van Loosdrecht (veerverkaveling)
5. Naardermeer
6. Horstermeerpolder
7. Getransformeerde bosrijke recreatiegebieden
8. Keileemopduikingen Muiderberg en Nederhorst den Berg

Openheid en ruimtebeleving

De veenweidepolders geven (van oorsprong) een open landschapsbeeld. De inundatiegebieden en de verboden kringen van de waterlinies ten oosten van de Vecht hebben het landschap opgehouden. In het oosten is het landschap verdicht door de aanwezige moerasbossen rond de veenplassen.

In het noorden van het ensemble is het landschap verdicht en versnipperd geraakt door grootschalige infrastructuur en (recreatieve) groengebieden. Het bosrijke Muiderberg is samen met Muiden gescheiden van de rest van het gebied door de A1, de hooggelegen Hollandse brug (A6) en golfbanen op voormalige vuilnisbelten. De ruimte tussen de Naardertrekvaart en de A1 slibt dicht.

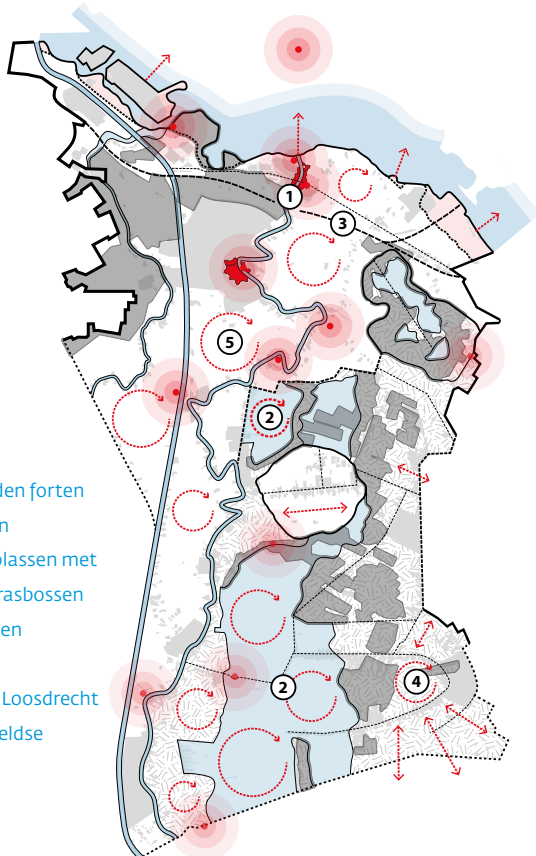
Grote delen van het schootsveld van Muiden zijn nog open, waardoor het Muiderslot vanuit het oosten goed zichtbaar is. Door verlegging van de A1 wordt de openheid van het schootsveld van Muiden aan de zuidzijde hersteld.

Het zicht op de veerverkaveling van de Ster van Loosdrecht is beperkt, slechts op enkele locaties is het open landschap te ervaren. In het westen vormt de Aetsveldse polder een groot-schalig open landschap.

De bruggen over het Amsterdam-Rijnkanaal en de nieuwe spoorbrug bij knooppunt Muiderberg vormen oriëntatiepunten en ook de televisiezendmast van Hilversum is in grote delen van het gebied zichtbaar.

Openheid en ruimtebeleving

1. Schootsvelden fort en vestingen
2. Open veenplassen met dichte moerasbossen aan de randen
3. Snelweg A1
4. De Ster van Loosdrecht
5. Open Aetsveldse polder

Ruimtelijke dragers

De rivier de Vecht vormt de belangrijkste ruimtelijke drager. In het zuiden zijn bredere oeverwallen afgezet en liggen talrijke buitenplaatsen. In het noorden zijn de oevers bebouwd met boerderijen.

De voormalige Zuiderzeedijk (ten westen van Muiden Diemerzeedijk) vormt een belangrijke ruimtelijke drager, net als de trekvaarten en zanderijvaarten.

In het Vechtplassengebied zijn ontginningslinten, kaden en de ringdijk van de Horstermeer dragers. Veel van de kades zijn tevens oude grenzen tussen het voormalige graafschap Holland en het Oversticht (Dammerkade, Kromme Rade, Rading).

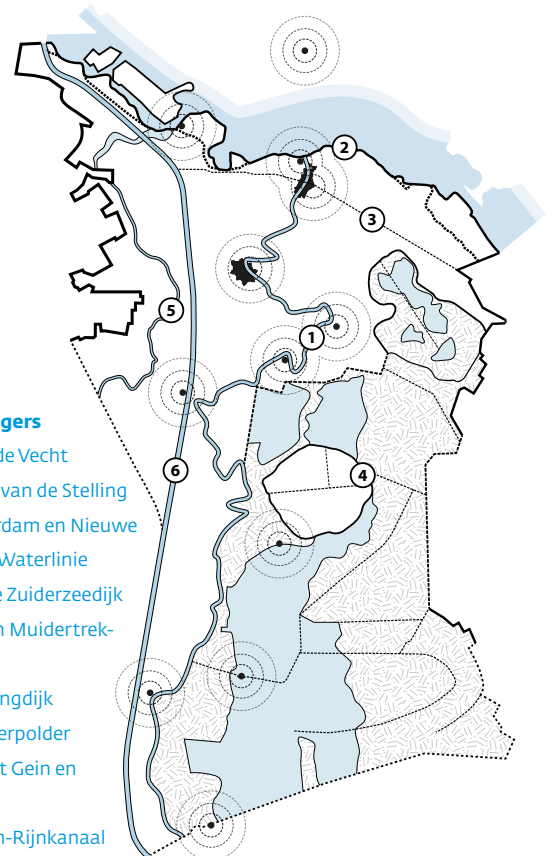
In het westen vormen de dijken van het Gein en de Gaasp dragers.

Het Amsterdam-Rijnkanaal en de spoorlijn Utrecht-Amsterdam zijn deels naast elkaar en onafhankelijk van de landschappelijke patronen aangelegd. Het kanaal is beplant met populieren.

De Stelling van Amsterdam overlapt in dit gebied de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De reeks forten die de accessen bewaken vormen een helderde structuur.

Ruimtelijke dragers

1. Veenrivier de Vecht met forten van de Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie
2. Voormalige Zuiderzeedijk
3. Naarder- en Muidertrekvaart
4. Kaden en ringdijk Horstermeerpolder
5. Rivieren het Gein en Gaasp
6. Amsterdam-Rijnkanaal

DYNAMIEK

Het meest in het oog springend is de aanpassing van infrastructuur. De snelweg A1 is recentelijk verlegd en verbreed en gaat nu onder de Vecht door (aquaduct). Met de reconstructie van de A1 worden ook cultuurhistorische en ecologische doelstellingen gerealiseerd. Daarnaast worden het Natuurnetwerk Nederland (NNN) aangelegd en het natuura-reaal (Natura2000) uitgebreid.

De druk op de woningmarkt is groot door de nabijheid van Amsterdam en Hilversum. In de Bloemendalerpolder ten noorden van Weesp en op het KNSF-terrein ten westen van Muiden worden nieuwe woongebieden ontwikkeld. De oude ontginningslinten verdichten door nieuwbouw en transformatie van bedrijfslocaties.

De Vechtstreek is belangrijk voor de recreatie en kent veel route-gebonden vormen van recreatie (fietsen, wandelen, varen), gericht op het beleven van natuur en cultuurhistorie. De Diemerscheg vormt een van de groene scheggen van Amsterdam, maar het recreatiegebied is sterk versnipperd door snelwegen. Met nieuwe routes en meer natuurkwaliteit wordt geprobeerd het gebied aantrekkelijker te maken en te beschermen. In het Loosdrechts plassengebied loopt een gebiedsproces onder regie van de provincie waarin met combinaties van natuurbeheer, recreatief ondernemerschap de landschappelijke kwaliteit wordt versterkt en de inrichting van de openbare ruimte en het zicht op het water wordt verbeterd.

De ruimte voor nieuwe ontwikkelingen is beperkt. Grote delen zijn beschermd als Natura2000 en Bufferzone. De Aetsveldse Polder en het gebied tussen Muiden en Muiderberg zijn weidevogelleefgebied. Het Naardermeer en de Aetsveldse Polder zijn aardkundig monument. De Vechtstreek is een gebied van archeologisch belang. Grote delen, zoals de veenplassen en de keileemopduiking van Muiderberg zijn aardkundig waardevolle gebieden en er zijn meerdere stiltegebieden binnen het ensemble. De Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie hebben de status van UNESCO-Werelderfgoed.

AMBITIES EN ONTWIKKELPRINCIPES

De algemene ambitie is om ruimtelijke ontwikkelingen:

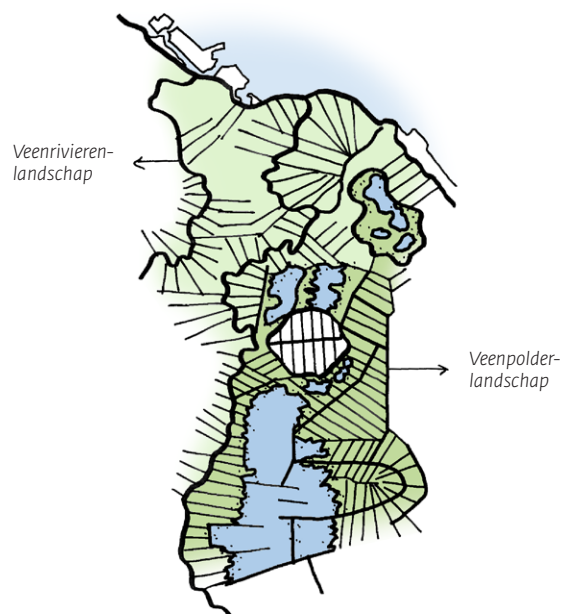
- bij te laten dragen aan het zichtbaar en herkenbaar houden van de *landschappelijke karakteristiek*
- bij te laten dragen aan het versterken van *(de beleving van) openheid en*
- helder te positioneren ten opzichte van de *ruimtelijke dragers*.

Onderstaande ambities en de bijbehorende ontwikkelprincipes zijn vertrekpunt bij het streven naar ruimtelijke kwaliteit.

De ontwikkelprincipes voor de Vechtstreek zijn onder andere gebaseerd op: Belvédère bouwen Vecht en Plassengebied (LA for SALE in opdracht van Vechtplassencommissie, 2002), Beeldkwaliteitsplan Stelling van Amsterdam (DHV/Feddes-Olthof in opdracht van provincie Noord-Holland, 2008), Gebiedskatern Waterlinies, Okra in opdracht van provincie Utrecht, 2011).

1. De karakteristiek van het veenrivierenlandschap met uitwaaiende lijnen en het veenpolderlandschap met plassen en evenwijdige lijnen is leidend

In het veenrivierenlandschap in het westen zijn kronkelige riviertjes met uitwaaiende verkavelingen karakteristiek, in het veenpolderlandschap in het oosten zijn de ontginningslinten en de langgerekte verkavelingspatronen kenmerkend. Veel veenpolders zijn voor turfwinning vergraven tot veenplassen, waarna legakkers en kaden zijn weggeslagen.

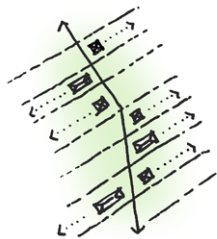
Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **het inpassen van ruimtelijke ontwikkelingen binnen het verkavelingspatroon.**
> Richting en breedte van de kavels zijn leidend.

> Voorkom hoge erfafscheidingen en verbreding van bebouwing, zodat zichtlijnen vanaf de weg/dijk op het achterliggend gebied open blijven.

Veenrivierlandschap: ontwikkel haaks op de waterlopen

Veenpolderlandschap: ontwikkel evenwijdig aan de verkavelingsrichting

• het beschermen en reconstrueren van kaden en legakkers in de veenplassen.

In de veenplassen in het veenpolderlandschap loopt de verkaveling door in de plassen in de vorm van legakkers. Veel historische kaden en legakkers zijn verdwenen.

> Behoud de bestaande legakkers en kaden.

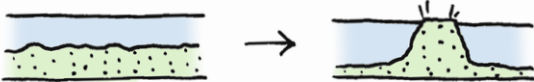

Behoud de restanten van legakkers

Voorkom strakke randen

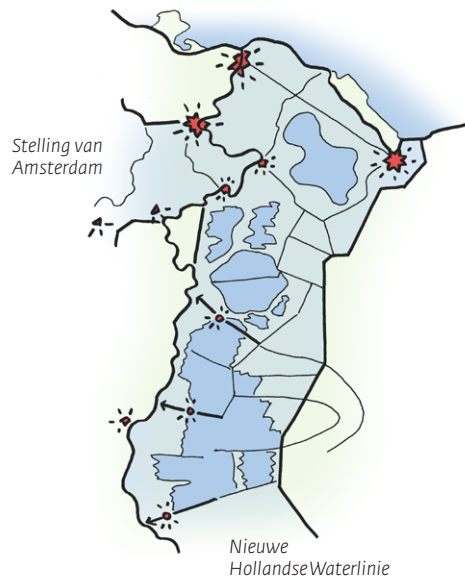
> Herstel waar mogelijk de verdwenen legakkers en kaden. Gebruik bagger uit de plassen als bouw materiaal voor herstel van legakkers en nieuwe eilanden voor natuurontwikkeling (kans).

Bij het op diepte houden van de plassen kan de bagger benut worden om verdwenen legakkers te herstellen

2. In de Vechtstreek blijft openheid van het militair-strategische landschap erfahrbaar

De Vechtstreek heeft een lange militaire geschiedenis: kastelen, vestingsteden, Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam volgden elkaar op. In aanloop naar de Tweede Wereldoorlog werden groepsschuilplaatsen (bunkers) en tankversperringen toegevoegd aan het landschap. De onderdelen van de militaire systemen zijn in onderlinge samenhang herkenbaar (zie ook structuur Stelling van Amsterdam/Nieuwe Hollandse Waterlinie).

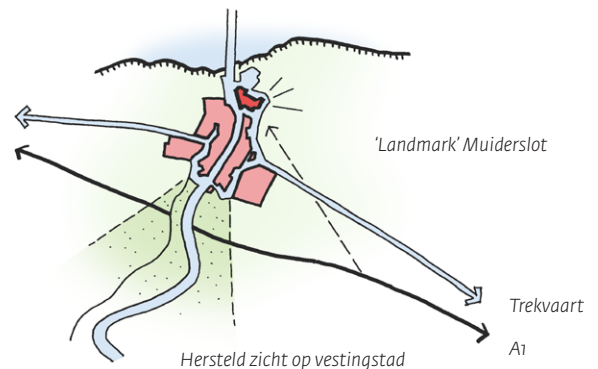

Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

• behoud het zicht op de verdedigingswerken van Muiden.

Door verlegging van de A1 wordt het zicht op de vestingstad Muiden hersteld.

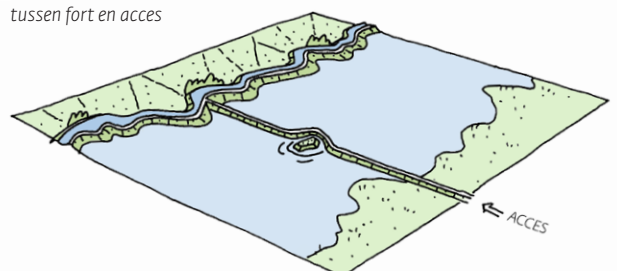
> Voorkom verdere verdichting tussen A1 en Naardertrekvaart. Houd het Muiderslot als landmark dominant in beeld.

• het open houden van schootsvelden en 'verboden kringen'.

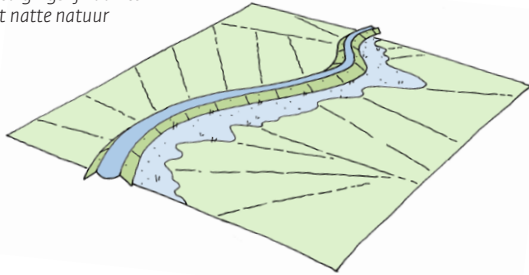
> Houd schootsvelden van vestingsteden en forten open en behoud de zichtrelatie tussen fort en acces. Koester typische elementen zoals Kringenwetwoningen, tankversperringen en groepsschuilplaatsen.

Behoud de zichtrelatie tussen fort en acces

- **het behouden en vergroten van openheid van de inundatievelden.**
 - > Voorkom of verwijder opgaande beplanting, bebouwing en/of ophogingen in voormalige inundatievelden.
 - > Versterk het karakter van de inundatievelden door deze bijvoorbeeld te benutten voor waterberging of door de buitenzijde van de hoofdverdedigingslijn aan te zetten met laag opgaande natte natuur, zonder inbreuk te maken op het cultuurhistorische patroon van waterlopen (kans).

Benadruk de inundatievelden door de buitenzijde van de hoofdverdedigingslijn aan te zetten met natte natuur

3. Sluit aan bij de Vecht als ruimtelijke drager in het open landschap

Door de goede bereikbaarheid over water, de grondslag en de nabijheid van Amsterdam is de Vecht uitgegroeid tot een geheel van romantische buitenplaatsen, luxe villa's, oude boerderijen en rijke beplanting. De relatie met het open achterland is steeds 'voelbaar': Ook als er geen direct doorzicht is, blijft het open landschap op de achtergrond ervaarbaar.

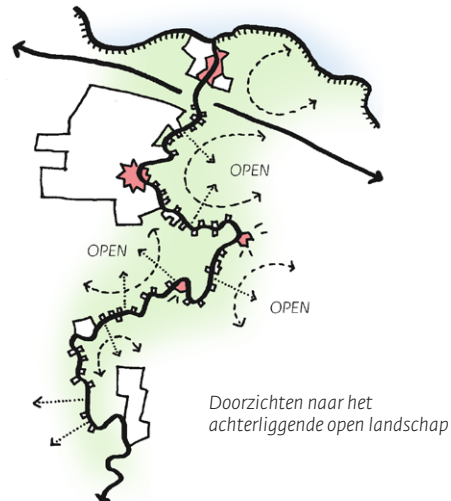
Als gevolg van de breedte van de oeverwallen en het voorkomen van vruchtbare zeeklei komen in het noorden meer boerderijen voor en in het zuiden meer buitenplaatsen (zie *Belvédère Bouwen - Vecht- en Plassengebied*).

De Vecht als ruimtelijke drager in het open landschap

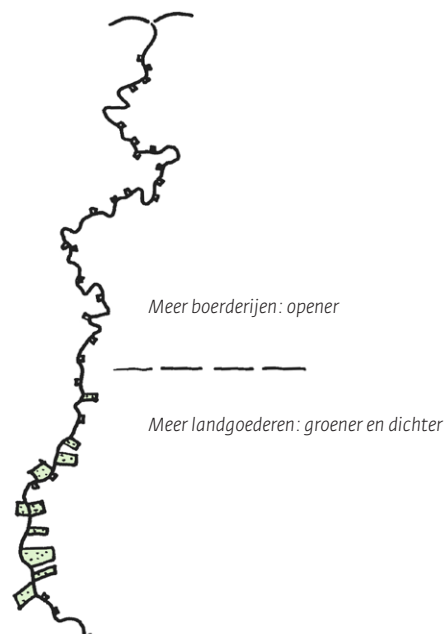
Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **behoud van doorzichten vanaf de Vecht naar het open achterland.**
 - > Handhaaf en versterk het contact tussen de Vecht en het open achterland met doorzichten, transparante beplanting en paden. Voorkom hoge erfafscheidingen.
 - > Behoud het contrast tussen de relatief dicht begroeide ruimtelijke dragers (linten, rivieren) en de overwegend open polders.

Doorzichten naar het achterliggende open landschap

- **aansluiting bij de kenmerkende typen bebouwing langs de Vecht.**
 - > Stem de korrelgrootte van nieuwbouw af op de typen bebouwing die voorkomen langs de Vecht (onder andere verschil noord-zuid). Creëer verscheidenheid in bebouwing; voorkom repetitie van bouwvolumes.

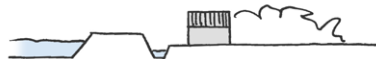

Creëer verscheidenheid

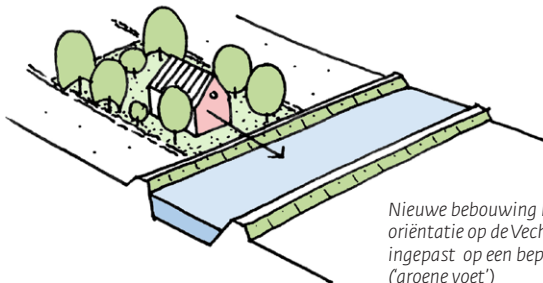

Voorkom repetitie

> Bouw op maaiveldhoogte van het achterliggende land en laat het dijkprofiel intact. Oriënteer de bebouwing op de Vecht en geef de bebouwing een 'groene voet'.

Bouw op maaiveld niveau en niet op dijkkruin niveau

Nieuwe bebouwing heeft een oriëntatie op de Vecht en is ingepast op een beplant erf ('groene voet')

Naast bovenstaande ontwikkelprincipes geldt dat bij (semi-) tijdelijke functies en opstellingen in het landschap, zoals voor zonne-energie, de huidige verkavelingsstructuur (inclusief sloten) behouden en zichtbaar/beleefbaar blijft. Zorg voor een ruime landschappelijke begrenzing van het terrein, die aansluit op het bestaande omringende landschap; vermijd hoge hekken in het landschap. Streef ernaar dat de opstelling kwaliteit toevoegt aan het bestaande landschap.

PRACHTLANDSCHAP NOORD-HOLLAND!

Leidraad Landschap & Cultuurhistorie

Provinciale structuur:
(Agrarische) erven

2017

CONTEXT EN DYNAMIEK

Erven zijn onlosmakelijk verbonden met het Noord-Hollandse landschap. De stolpen, schuren, erfbeplanting op en de sloten om de erven bepalen in het vaak open land het beeld van het landschap.

De (agrarische) erven en bedrijven zijn voortdurend in ontwikkeling. Schaalvergroting, intensivering, specialisatie en functieverbreiding zijn de belangrijkste drijvende krachten. Dit leidt tot steeds grotere erven, gebouwen en machines, meer verkeersbewegingen en het toevoegen van andere functies op het erf en bedrijfsbeëindiging en het omzetten naar burgererven.

De oorspronkelijke erfbeplantingen, watercarrés en tuinen moeten vaak plaatsmaken voor nieuwe bebouwing en/of verharding. Daarnaast wordt soms leegstaande (cultuur)historische erfbebouwing gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Er ontstaat een mix van veel kleinschalige (niet-agrarische) bebouwing en een beperkt aantal 'super'landbouwbedrijven, waardoor de schaalverschillen met de naastgelegen erven steeds verder toenemen.

Essentieel voor de kwaliteit van het Noord-Hollandse landschap is dat deze voortgaande verandering gepaard gaat met behoud, en liefst versterking, van de erfkwaliteit.

ONTSTAANSGESCHIEDENIS EN KERNWAARDEN IN DE STRUCTUUR

De (agrarische) erven komen door de gehele provincie voor. Voor de ontstaansgeschiedenis en de kernwaarden (waaronder landschappelijke karakteristiek, openheid en ruimtebeleving en de ruimtelijke structuren) zie de betreffende ensembles.

AMBITIES EN ONTWIKKELPRINCIPES

De algemene ambitie is om ruimtelijke ontwikkelingen:

- bij te laten dragen aan het zichtbaar en herkenbaar houden van de *landschappelijke karakteristiek*
- bij te laten dragen aan het versterken van (*de beleving van*) *openheid* en
- helder te positioneren ten opzichte van de *ruimtelijke dragers*.

Onderstaande ambities en de bijbehorende ontwikkelprincipes zijn vertrekpunt bij het streven naar ruimtelijke kwaliteit.

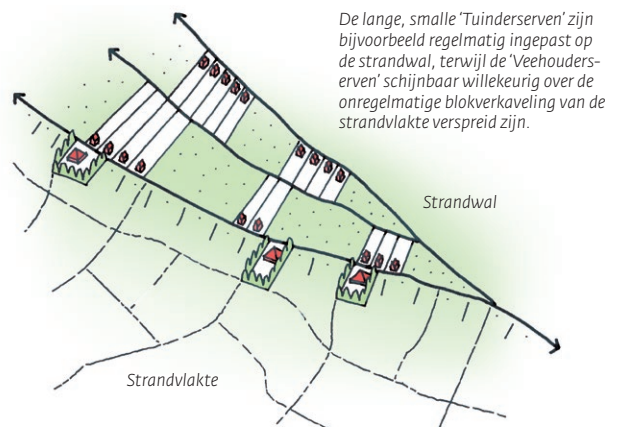
Onderstaande ontwikkelprincipes zijn onder andere gebaseerd op de diverse Ervenhandboeken (Landschap Noord-Holland), de studie *Erven & landschap in verandering* (Van Paridon X De Groot landschapsarchitecten i.o.v. Park Provincie Noord-Holland 2013) en de adviezen en aanbevelingen van Het Team Erfkwaliteit Noord-Holland Noord (2017).

1. De opzet en inpassing van het erf zijn afgestemd op het omringende (historische) landschap

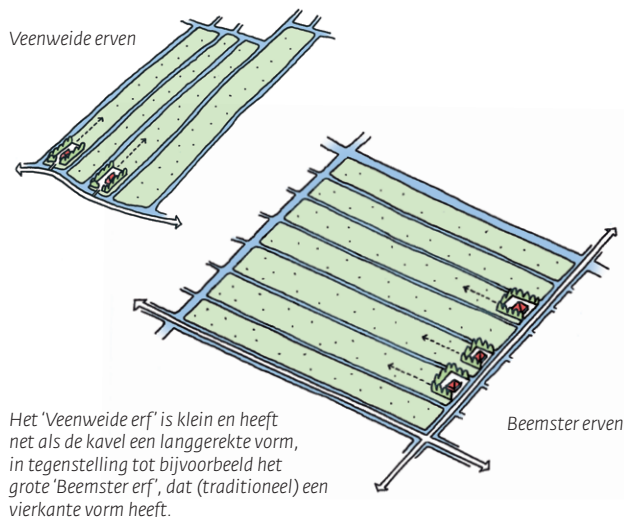
Erven verschillen per landschapstype of gebied in hun verschijningsvorm. Ze zijn op een specifieke manier in het landschap ingepast en hiermee verbonden. Een historische en landschappelijke analyse helpt bij het inzichtelijk maken van gebiedseigen kenmerken.

De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

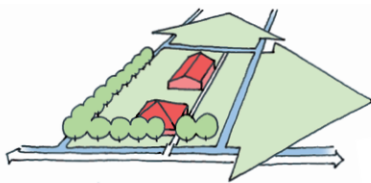
- **het inpassen en uitbreiden van erven volgens het gebiedseigen karakter.**
 - > Houd bij de inpassing van nieuwe bebouwing of uitbreiding rekening met de specifieke opbouw en verkaveling van het landschap, zoals plaatsing van de erven in het landschap.

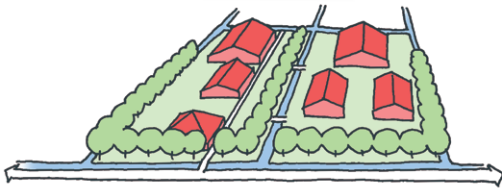
> Sluit aan bij de maat en schaal, de vorm en de oriëntatie die kenmerkend zijn voor erven en kavels in het gebied.

> Breid in kleinschalige landschappen uit volgens het 'erfkorrelprincipe': het uitbreiden in kleinere eenheden ('korrels'), zodat het lijkt alsof het erf uit meerdere kleine erven bestaat. Zo blijft de kleinschalige uitstraling behouden. Houd hierbij het oorspronkelijke slotenpatroon van de verkaveling intact.

Erfkorrelprincipe: Verbreed het erf met een hele erfkorrel aan één zijde, behoud hierbij eventuele erfsloten en/of erfrandbeplanting tussen het erf en de uitbreiding en breng nieuwe erfsloten en/of erfrandbeplanting aan op de nieuwe zijerfgrens.

- **het verbinden van het erf met de omgeving.**

> Verbind waar mogelijk het erf met de omgeving, bijvoorbeeld door het openstellen van wandel- en/of fietspaden langs of over het erf. Bied passanten de mogelijkheid het werk op het erf of in het bedrijf te zien, een blik in de stal te werpen, producten te kopen of natuur op en rond het erf te zien (kans).

2. Het erf heeft een heldere indeling met een representatieve voorzijde en een functionele achterzijde

Alle erven hebben van oorsprong een heldere indeling in een voor- en een achterkant. De indeling in 'voor' en 'achter' heeft nog steeds waarde, met kleine variaties in erftype en erfindeling per streek.

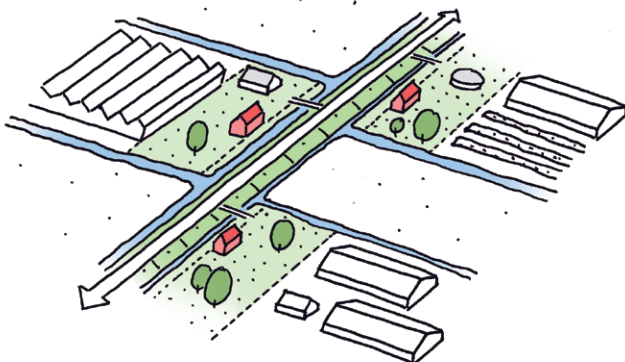
De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **een heldere indeling van voor- en achtererf met bijpassende uitstraling.**

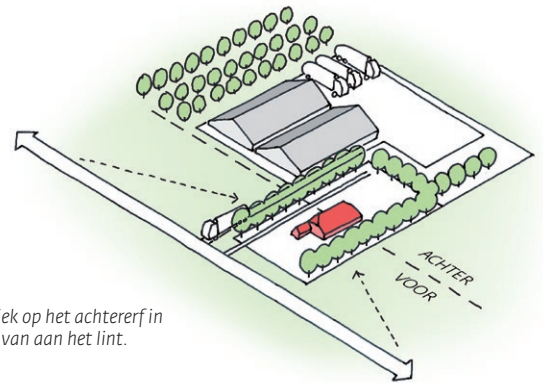
> Neem de voor-achterindeling als basis.

De voorzijde is de representatieve kant van het erf; hier toont het erf zich met een mooi voorhuis, een siertuin, poort of brug over het water. Hier laat het bedrijf zijn bijzondere aard, kennis en producten zien.

Aan de achterzijde van het erf wordt gewerkt; hier bevinden zich stallen en schuren, opslag, logistiek, vinden het laden en lossen plaats en lopen de routes naar het land. Deze zijde is vooral praktisch en naar eigen behoefte ingericht.

Woonbebouwing en tuin op de representatieve voorzijde van het erf, op het achtererf de bedrijfsbebouwing en logistiek.

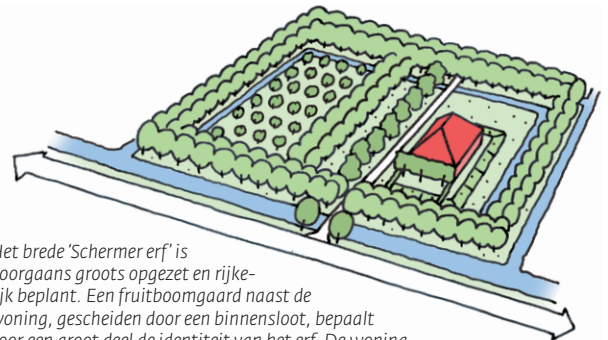

Logistiek op het achtererf in plaats van aan het lint.

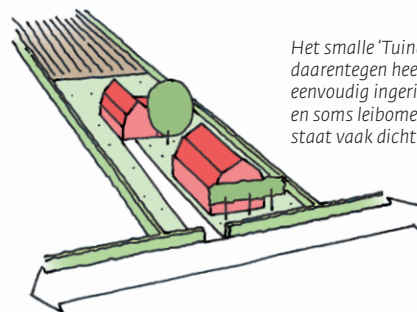
> Integreer oude en nieuwe bebouwing in een totaalplan en verwijder tijdelijke opstallen, zodat een heldere opzet van het erf ontstaat (kans).

> Maak de vormgeving en uitstraling van het voorerf en de overgang naar het achtererf gebiedsspecifiek.

> Zorg voor een goede overgang van het achtererf naar het landschap.

Het brede 'Schermer erf' is doorgaans groots opgezet en rijkelijk beplant. Een fruitboomgaard naast de woning, gescheiden door een binnensloot, bepaalt voor een groot deel de identiteit van het erf. De woning staat op enige afstand van de weg.

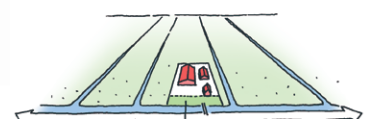
Het smalle 'Tuinderserf' op de strandwallen daarentegen heeft doorgaans een klein en eenvoudig ingericht erf, met een haag, gras en soms leibomen voor het huis. De woning staat vaak dicht op de weg.

- **het situeren van bebouwing evenwijdig aan de verkavelingsrichting.**

> Situeer bebouwing altijd in de lengterichting van het erf en evenwijdig aan de sloten en verkaveling. In de droogmakerijen is dit vaak haaks op de weg. In andere landschapstypen met een onregelmatigere verkaveling of langs (ring)dijken is dit soms schuin op de weg.

Verkavelingsrichting schuin op de weg geeft een driehoekig voorerf

Verkavelingsrichting haaks op de weg geeft een rechthoekig voorerf

- **behoud of herstel van de zichtlijn vanaf de weg naar het landschap, over het erf(pad).**
 - > Vaak is er een zichtlijn vanaf over het erf naar het achterliggende landschap, via het erfpad of over de sloten. Zorg ervoor dat het doorzicht naar het landschap behouden blijft en niet geblokkeerd wordt door bijgebouwen of opslag.
 - > Als een erf uitgebreed wordt, probeer dan een eventueel verdwenen doorzicht te herstellen (kans).

Doorzicht over het erfpad in de Schermer

3. Het erf heeft robuuste randen en gebiedseigen beplantingssoorten

Per landschaps- en erftype verschilt ook de begrenzing van het erf. Erfsloten en gebiedseigen erfgrensbeplanting spelen hierbij een rol. Een historische en landschappelijke analyse helpt bij het inzichtelijk maken van de gebiedseigen kenmerken.

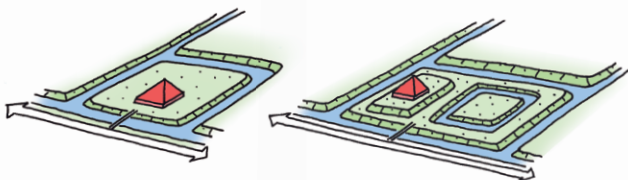
De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **het behouden en/of versterken van typerende erfranden.**
 - > Voeg bij erfuitbreiding nieuwe erfgrenssloten en -beplanting toe. Reserveer hiervoor voldoende ruimte langs de erfranden en bouw niet te dicht op de erfgrens. Houd hierbij rekening met volgende uitbreidingen als deze te verwachten zijn.
 - > Richt de erfranden op een gebiedseigen manier in.

Enkele voorbeelden van verschillende erfranden zijn:

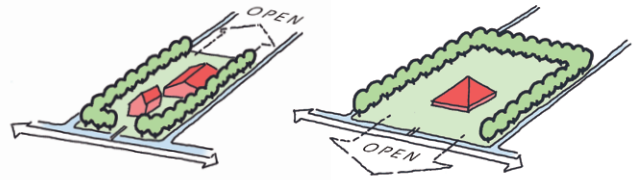
Watercarré

Een watercarré is een brede sloot rondom een of meerdere erf delen, die van oudsher zorgde voor de afwatering van het erf. In de Schermer werden de boerderijen ook nog eens op een terp gebouwd tegen het wateroverlast. De grond voor de terp werd gewonnen door extra sloten op het erf te graven.

Enkel watercarré
(Bijvoorbeeld in de Zijpe)Dubbel watercarré
(Bijvoorbeeld in de Schermer)

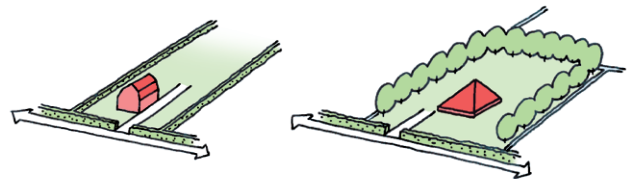
Bomenrij

Een bomenrij verbindt het erf met het omliggende landschap en biedt beschutting tegen blikseminslag en zeewind, vandaar dat vaak in ieder geval de westzijde van het erf beplant is. Een bomenrij is aan de onderzijde vrij open, zo is het mogelijk onder de kruinen en tussen de stammen door te kijken.

Bomenrij, achterzijde open
(Bijvoorbeeld op het 'Veenweide erf')Bomenrij, voorzijde open
(Bijvoorbeeld op het 'Beemster erf')

Geschoren haag

Op de randen van tuinderserven werden hagen aangelegd tegen het stuiven. Tuinderserven zijn zelden met bomen beplant. Op het veehouderserf staan de hagen voornamelijk op het voorerf, langs de weg. Deze haag loopt vaak door als landschappelijke structuur. De andere erfranden van het veehouderserf zijn doorgaans met bomen gemarkeerd.

Geschoren haag, langs alle zijden
(Bijvoorbeeld op het 'Tuinderserf')Geschoren haag, alleen langs voorzijde
(Bijvoorbeeld op het 'Veehouderserf')

- **het gebruikmaken en behouden van gebiedseigen beplanting(selementen).**
 - > Onderzoek welke soort beplanting en beplantingselementen kenmerkend zijn voor erven in de betreffende streek en het type landschap.
 - > Behoud en/of versterk bestaande elementen of voeg nieuwe gebiedseigen elementen toe als deze ontbreken.

Voorbeelden van beplantingselementen zijn:

Laanbomen

Op de erven in de droogmakerijen en de grotere erven in het veenpolderlandschap staan vaak laanbomen langs een of beide zijden van het erfpad.

Laanbeplanting langs een erfpad in de Beemster.

Laanbeplanting langs een erfpad in de Purmer.

'Poortwachters'

'Poortwachters' zijn solitaire bomen (vaak twee, maar soms één) naast de oprit bij de toegang van het erf.

Een enkele poortwachter in de Beemster op het erf.

Poortwachters in de Schermer staan juist buiten het erf.

Leibomen

Leibomen staan dicht op de boerderij en zorgen voor schaduw.

Traditionele leibomen zijn in een kandelaarvorm geleid, wat ze onderscheidt van moderne leibomen.

Leibomen voor de boerderijgevel in West-Friesland

Leibomen voor de boerderijgevel in de Beemster

Boomgaarden

Bijna alle boerenerven in de droogmakerijen hadden vroeger een fruitboomgaard. Deze lag meestal op een apart erfdeel, afgescheiden door een sloot. Ook op een traditioneel veenweide-erf staan soms fruitbomen, maar dan vaak in een rij op de zijranden van het erf.

Boomgaard naast de boerderij in de Wijde Wormer

Hakhoutbosjes

Hakhoutbosjes zijn bosschages aan de zij- of achterkant van de erven en zijn vaak omsloten door water. Van tijd tot tijd werd een deel van de bomen gekapt om palen, timmerhout en brandhout van te maken.

Hakhoutbosje nabij Castricum met kenmerkende smalle watengang

PRACHTLANDSCHAP NOORD-HOLLAND!

Leidraad Landschap & Cultuurhistorie

Provinciale structuur:
IJsselmeerkust

2017

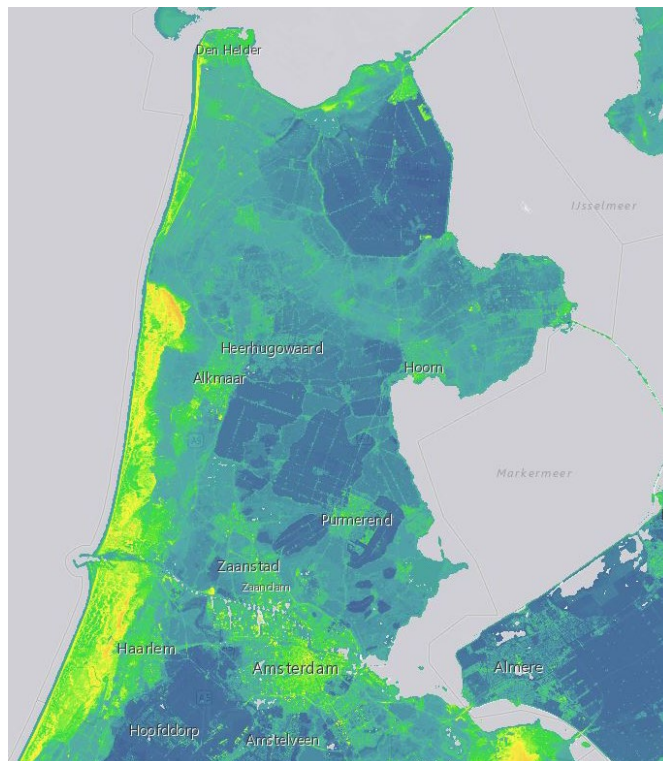
INTRODUCTIE

Dit ensemble beschrijft de kusten van de voormalige Zuiderzee van de Afsluitdijk bij Den Oever tot de Stichtse brug bij Huizen. Het IJsselmeer ontstond met de aanleg van de Afsluitdijk, waarbij de Zuiderzee veranderde in een zoet binnenwater. De structuur IJsselmeerkust is ingedeeld naar IJsselmeer, Markermeer/IJmeer en Gooimeer. De Houtribdijk scheidt het IJsselmeer van het Markermeer. Het IJmeer is het zuidelijkste deel van het Markermeer. Het aangrenzende Gooimeer is onderdeel van de randmeren van de Flevopolders. Het IJsselmeer en Markermeer/IJmeer zijn beschermde Natura 2000-gebieden. Het Markermeer, IJmeer en Gooimeer zijn onderdeel van het landschap van de Metropoolregio Amsterdam (MRA). De provinciale weg N203 loopt over de Houtribdijk, de snelweg A6 en het spoor over de Hollandse brug en de snelweg A27 over de Stichtse brug.

Uitsnede historische kaart 1850 (Topotijdreis)

Uitsnede hoogtekarte (Actueel Hoogtebestand Nederland)

ONTSTAANSGESCHIEDENIS

Achter de duinenrij aan de Noordzeekust ontstonden uitgestrekte veengebieden. Veenstromen zochten hier doorheen hun weg naar zee. Door de stijgende zeespiegel, maar vooral door de ontwatering van het veen door de mens, kon het zeewater diep het veen binnendringen en werden langzamerhand grote delen van het veen weggeslagen.

Rond 800 vormde het Vlie een waterverbinding tussen het centraal gelegen Aelmere en de noordelijke Noordzeekust. De Waddenzee breidde zich steeds verder uit naar het westen en door de verbreding van het Vlie ontstond de Zuiderzee met daarin het eiland Wieringen. Door de doorgaande bodemdaling in het veen kon de zee zich steeds verder uitbreiden. Omstreeks 1200 werden Wieringen en Marken eilanden doordat verbindingen met het vasteland werd weggeslagen door de zee. Rond 1600 was de Zuiderzee op haar grootst.

Om droge voeten te houden woonde men op een aantal plaatsen in West-Friesland en op Marken op terpen, in Noord-Holland werven genoemd. Zo'n 1000 jaar geleden begonnen de bewoners van de kustgebieden met de bouw van dijken om zich te beschermen tegen de invloed van de zee. Lokale dijken werden aaneengesloten tot regionale dijkkringen, rivieren werden afgedamd en stapsgewijs ontstond een doorgaande dijk langs de Zuiderzee. Aan de Friese kust werden al vroeg kwelders en zeearmen op de zee veroverd. In Noord-Holland begon men met inpolderingen pas na aanleg van de Hondsbossche Zeewering in de 16e eeuw.

Dijkdoorbraken en overstromingen kwamen in het kustgebied ook daarna veelvuldig voor. Tussen 1570 en 1580 ontstond zo het Kinselmeer bij Durgerdam. De Allerheiligenvloed van 1675 trof grote delen van Noord-Holland en de Kerstvloed van 1717 bracht onder meer in Amsterdam en Haarlem veel schade toe en kostte meer dan tienduizend mensen het leven. Het bochtige traject en de tientallen kolken voor of achter de dijken getuigen van meer dijkdoorbraken.

Deze kolken of wielen werden bij een dijkdoorbraak uitgesleten en bij herstel werd de dijk er met een bocht omheen gelegd. Als een dijk te zwak werd kon men besluiten om een inlaagdijk achter de zwakke dijk aan te leggen; het tussenliggende land – soms met nederzetting – werd daarmee opgegeven. Restanten van deze verdwenen gebieden liggen nog onder water, zo zijn bij Hoorn recent restanten van een dijktraject teruggevonden, vele kilometers oostelijk van de huidige dijk.

De Zuiderzee was van groot strategisch belang. Nadat graaf Floris V de West-Friezen had onderworpen liet hij een dwangburcht, Kasteel Radboud, bouwen in Medemblik om de bevolking onder de duim te houden. Een jaar later, in 1289, verleende hij Medemblik stadsrechten. Hoorn en Enkhuizen volgden ruim 50 jaar later. In de 15e eeuw kwam in deze steden de (graan)handel met het Oostzeegebied tot ontwikkeling, dit gold uiteraard ook voor Amsterdam en in mindere mate voor Edam en Monnickendam. Voor Enkhuizen was de haringvisserij van groot belang.

Vervolgens, in de Gouden Eeuw, maakten de steden als gevolg van de ‘handel op de Oost’ een enorme groei door. De VOC-schepen voeren bij terugkeer via de Zuiderzee naar de pakhuizen in Enkhuizen, Hoorn en Amsterdam. Pampus vormde een ondiepe vaargeul voor de haven van Amsterdam. Er waren drijvende dokken, zogenoemde scheepskamelen, nodig om schepen door deze geul te krijgen. Tussen 1887 en 1895 werd op het Muiderzand langs Pampus een kunstmatig forteiland in De Stelling van Amsterdam opgeworpen. Samen met de batterijen op het fort bij Diemerdam en de batterij op het Vuurtoreneiland diende het fort als verdediging voor de haven van Amsterdam.

In de 19e en 20e eeuw was de visserij op de Zuiderzee belangrijker dan die op de Noordzee. Den Oever, Volendam, Marken en Huizen groeiden uit tot belangrijke vissershavens met de bijbehorende bedrijvigheid als rokerijen, afslagen en werven. De laatste grote overstroming in 1916 trof Waterland, met name Marken, zwaar. Na diverse meer en minder concrete plannen werd definitief besloten de Zuiderzee af te sluiten en delen in te polderen. In 1918 trad de Zuiderzeewet in werking. De grote man achter dit plan was de ingenieur en latere minister Cornelis Lely.

In 1920 werd het eerste deel van de Zuiderzeewerken aanbesteed: de aanleg van de 2,5 kilometer lange Amsteldiepdijk naar het eiland Wieringen. Vier jaar later was deze dijk voltooid. Na de proefpolder bij Andijk (1926-1927) werd rond 1930 de Wieringermeerpolder, nog vóór de afsluiting van de zee, als eerste Zuiderzeepolder drooggelegd. Op 28 mei 1932 werd de Afsluitdijk ter hoogte van het voormalige Vlie (de plaats waar nu het monument staat) gesloten.

De pas drooggemalen en ingerichte Wieringermeerpolder werd in de Tweede Wereldoorlog weer onder water gezet door de Duitse bezetter door op twee plaatsen de dijk op te blazen. De wielen die daarbij ontstonden, het Noorder- en Zuiderdijkgat, zijn nog altijd goed te herkennen. Op het zand dat na de doorbraken is blijven liggen, is later het Dijkgatbos aangeplant.

Tussen 1963 en 1967 vond de aanleg van de Houtribdijk tussen Enkhuizen en Lelystad plaats als onderdeel van de geplande Markerwaard. In 2003 viel definitief het besluit af te zien van realisatie van deze droogmakerij. In de begrenzing van de provincie Noord-Holland en de loop van de Houtribdijk is nog steeds de beoogde grens van de Markerwaard te zien.

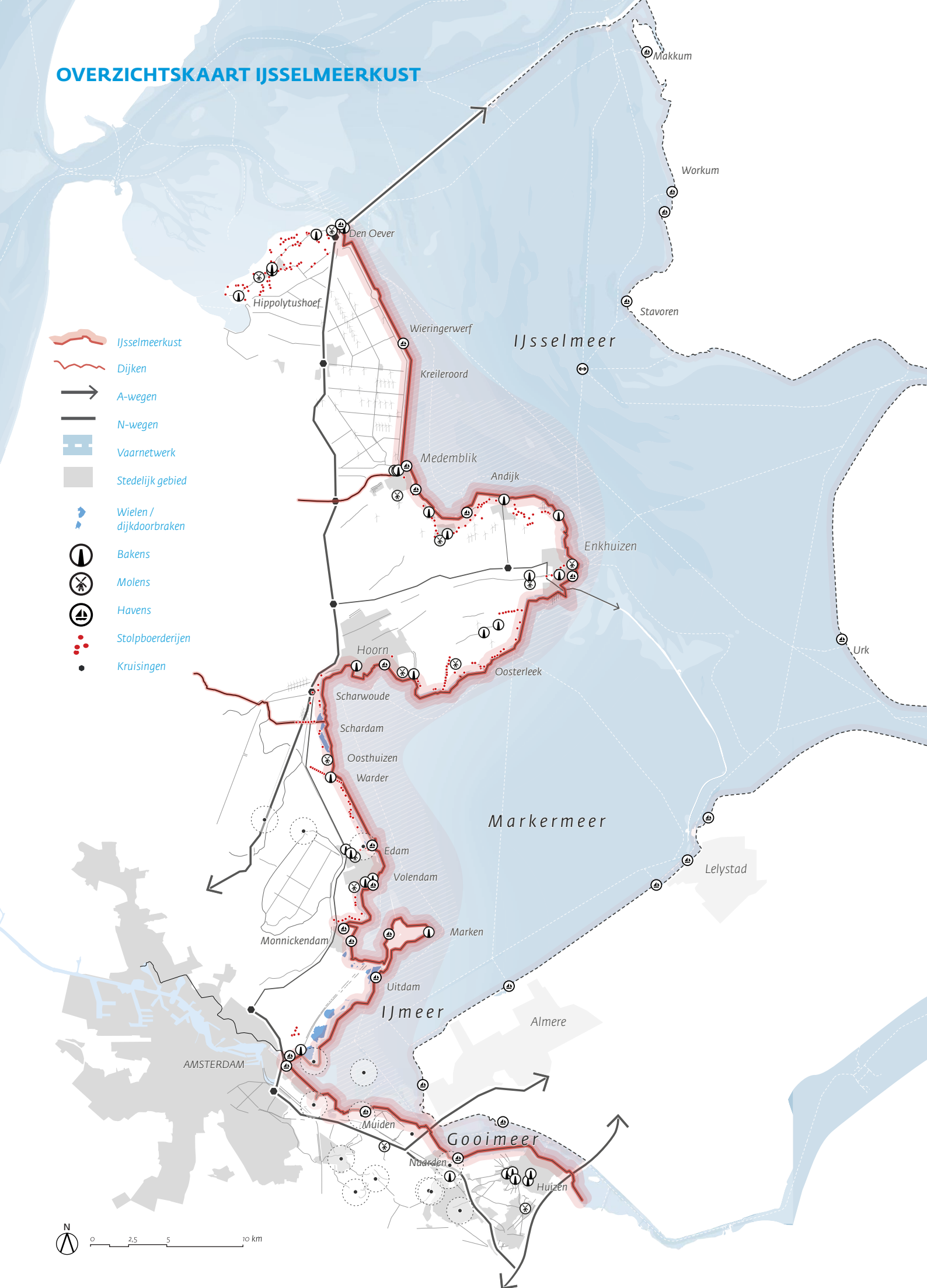
Begin deze eeuw ontwikkelde Amsterdam IJburg I met 9.000 woningen. Er werden compenserende maatregelen voor de natuur uitgevoerd met de aanleg van de Hoeckelingsdam (2002) en de Natuurboulevard (2011-2012). In 2012 presenteerde de Vereniging voor Natuurmonumenten het plan voor de Marker Wadden, de aanleg van eilanden met zand, klei en slib uit het Markermeer. Het eerste eiland werd in 2016 opgespoten.

Deze provinciale structuur komt voor in de volgende ensembles:

- [Wieringen - Wieringermeer](#)
- [West-Friesland Midden](#)
- [West-Friesland Oost](#)
- [Zeevang](#)
- [Waterland](#)
- [Vechtstreek](#)
- [Het Gooi](#)

OVERZICHTSKAART IJSSELMEERKUST

- IJsselmeerkust
- Dijken
- A-wegen
- N-wegen
- Vaarnetwerk
- Stedelijk gebied
- Wielen / dijkdoorbraken
- Bakens
- Molens
- Havens
- Stolpboerderijen
- Kruisingen

KERNWAARDEN IN DE STRUCTUUR

Provinciale structuur IJsselmeerkust staat hiernaast beschreven aan de hand van drie provinciale kernwaarden:

- **de landschappelijke karakteristiek:** de landschapstypen en de belangrijkste kenmerken van deze landschappen.
- **openheid en ruimtebeleving:** de beleving van de vrije open ruimte, de horizon en de oriëntatiepunten.
- **de ruimtelijke dragers:** de driedimensionale structuren en lijnen die in het (vlakke) landschap het beeld bepalen en begrenzen. Denk hierbij aan bebouwingslinten, bomenlanen en dijken.

Landschappelijke karakteristiek

De structuur IJsselmeerkust is respectievelijk ingedeeld naar IJsselmeer, Markermeer/IJmeer en Gooimeer. De landschappelijke karakteristiek is onderverdeeld in karakteristieke dijktrajecten binnen het deelgebied. Openheid en ruimtebeleving en de ruimtelijke dragers worden per deelgebied beschreven.

Den Oever-Medemblik: de Wieringermeerdijk als band in de ijle ruimte

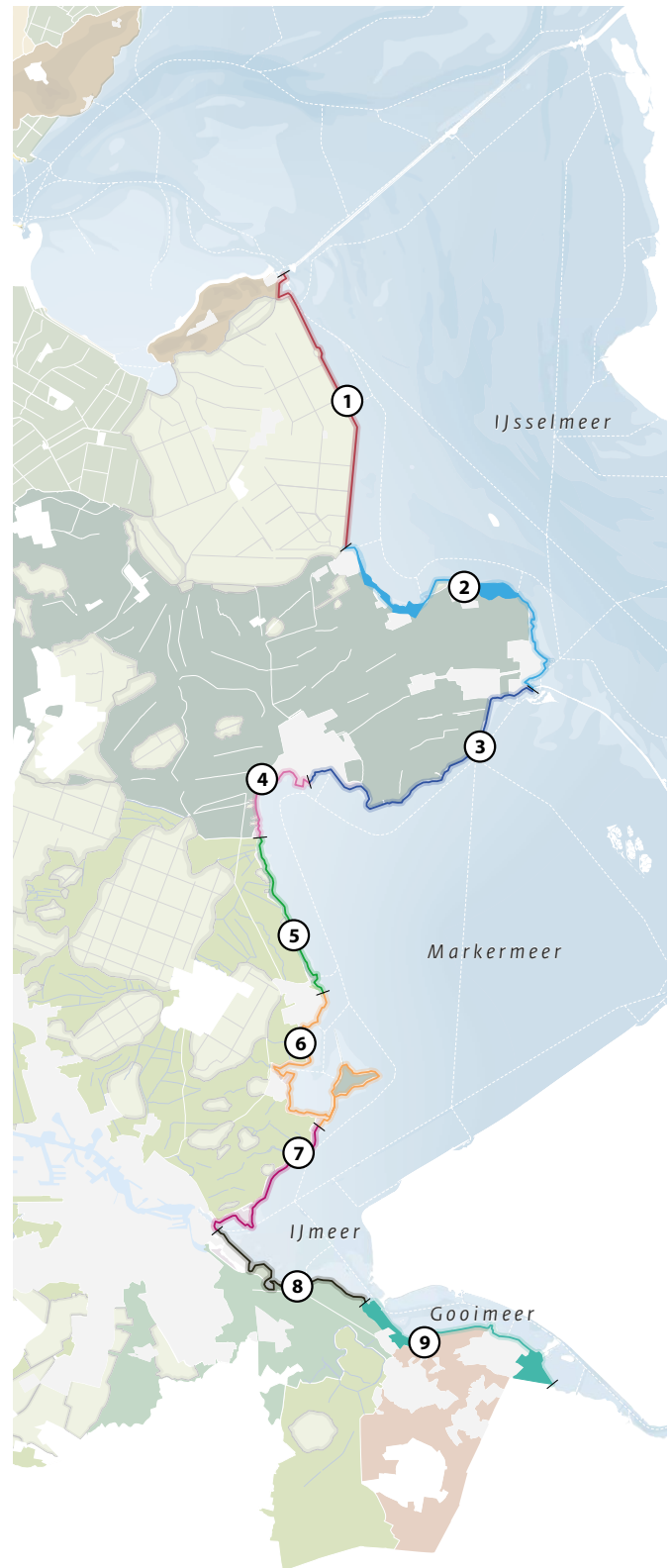
De Wieringermeerdijk is de rand van een grootschalige, op agrarische productie gerichte polder. Een smalle, iets verhoogde zoom aan de binnenzijde geeft stabiliteit aan de dijk. Vanuit de knik in het midden (nabij haven de Oude Zeug) is de dijk verbonden met Den Oever en Medemblik. Het geheel van dijk en zoom is in zijn context niet meer dan een smalle lijn met open ruimte aan beide zijden. De agrarische polder transformeert in hoog tempo: hier verschijnen de grootschalige bebouwing van Agriport en het Windpark Wieringermeer. Net na het gemaal Lely sluit de dijk aan op de Westfriese Omringdijk en Medemblik.

Medemblik-Enkhuizen: dijklandschap

De kust valt hier samen met de Westfriese Omringdijk. Vanwege de luwe ligging waren er voorlanden die later bedijkt werden. Deze buitendijkse wereld biedt plaats aan een drinkwatervoorziening, recreatie en natuurontwikkeling. In de binnendijkse zoom ligt een kleinschalig landschap met bebouwing. De dijk meandert hier doorheen en verbindt fragmenten en bestemmingen. De achterliggende polder Grootslag wordt steeds meer ingericht voor grootschalig gebruik zoals bedrijfshallen van bollenbroeierijen. Enkhuizen heeft een karakteristieke ligging aan het IJsselmeer, met een zeemuur ter bescherming van de stad.

Enkhuizen-Hoorn: parkdijk

De Houtribdijk scheidt het Markermeer van het IJsselmeer. Ook deze kust is deel van de Westfriese Omringdijk en vormt de begrenzing van het oude zeekeilelandschap. Het karakter

Landschappelijke karakteristiek

1. Den Oever - Medemblik: de Wieringermeerdijk als band in de ijle ruimte
2. Medemblik - Enkhuizen: dijklandschap
3. Enkhuizen - Hoorn: parkdijk
4. Hoorn - Scharwoude: Hoornse Hop
5. Scharwoude - Volendam: Zeevang en zetstuk
6. Volendam - De Nes: Gouwzee
7. De Nes - Amsterdam: Waterlandse Zeedijk, kust van kapen en braken
8. Amsterdam - Muiderberg: Diemerzeedijk
9. Muiderberg - De Kampen: historische dijk en klijkust

van de dijkzone verschilt van het deel tussen Medemblik en Enkhuizen door het grotendeels afwezige voorland. De dijk vormt hier een scherpe grens tussen land en water. De dijk ligt op het zuiden en wordt belast door wind en golven. Aan de binnenzijde ligt een idyllisch, kleinschalig agrarisch landschap ('parkachtig') met de lintdorpen Schellinkhout, Wijdenes, Blokdijk en Oosterleek.

Hoorn-Scharwoude: Hoornse Hop

Hoorn vormt het stedelijke middelpunt van deze baai. Aan de zuidkant van de stad is er direct contact met het water. Oostelijk van het centrum ligt de dijk achter het buitendijkse verstedelijkt gebied met jachthavens, park en werkhaven. De huidige dijkversterking wordt aangegrepen om een stadsstrand te maken op een nieuwe oeverdijk in het Markermeer.

Scharwoude-Volendam: Zeevang en zetstuk

De kust wordt hier gevormd door de IJsselmeerdijk en voorlanden (kogen). De dijk ligt in een historisch landschap. Bij Schardam is een (waterbouwkundig) bijzondere situatie omdat hier de IJsselmeerdijk aansluit op de Westfriese Omringdijk. De dam vormt een zetstuk tussen beide dijken en sluit de vroegere uitmonding van het Beemstermeer af. Ten noorden van Schardam is de infrastructuur (N247, spoorlijn en A7) dominant. Het stolpenlint van Warder, ten zuiden van Schardam, loopt schuin naar de dijk. Er zijn enkele binnendijkse braken. Aan de noordkant van Edam ligt het Fort bij Edam, onderdeel van De Stelling van Amsterdam.

Volendam-De Nes: Gouwzee

De Gouwzee vormt een baai met de historische plaatsen Volendam, Monnickendam en Marken die veel toeristen trekken. Door de aanleg van de dammen aan noord- en zuidkant van Marken is de luwte van de Gouwzee verder toegelaten. Het is het meest heldere en planrijke deel en daarom de viskraamkamer van het Markermeer. Door ontwikkeling van de kernen Monnickendam en Edam-Volendam raakte de Gouwzee meer omsloten door bebouwing. Polder Katwoude en Waterland zijn open veenweidegebieden. Een aantal braken en de uitmonding van de Purmer liggen aan de binnenzijde van de dijk. Hemmeland is een buitendijks recreatiegebied annex jachthaven. Marken is met een dijk verbonden met het vaste land. Het voormalig eiland is omgeven met lage dijken, de historische bebouwing staat op terpen (werven).

De Nes-Amsterdam: Waterlandse Zeedijk, kust van kapen en braken

De Waterlandse Zeedijk is een dijk die getekend is door de geschiedenis: een kronkelende dijk op veen met verschillende afgedamde veenriviervluchten (zogenaamde dieën, zoals de Uitdammer Die) en restanten van dijkdoorbraken (Oosterpoel, Barnegat en Kinselmeer). Over grote stukken is er water aan weersijden van de dijk. Het achterland bestaat uit veenpolderlandschap met enkele kleine droogmakerijen. Uitdam en Durgerdam zijn karakteristieke lintdorpen, geliefd bij stedelingen. De kust wordt gevormd door gepron-

onceerde kapen bij Uitdam, Kinselmeer en Vuurtoreneiland. Het Vuurtoreneiland markeert de ingang van het IJ en is onderdeel van De Stelling van Amsterdam. Buitendijks liggen de polder IJdoorn en het natuurproject Hoekelingsdam. De Waterlandse Zeedijk gaat over in de Noorder IJdijken bij Schellingwoude.

Amsterdam-Muiderberg: Diemerzeedijk

Het kustlandschap van de Diemerzeedijk is van oorsprong vergelijkbaar met de Waterlandse Zeedijk.

In het westen bepaalt de stad steeds meer het kustlandschap. Het stadsfront van IJburg vormt nu de horizon en de gesaneerde Diemerzeedijk is opgenomen in het Diemerpark. De Diemervijfhoek is ontstaan als depot voor vrijkomende grond van het Amsterdam-Rijnkanaal en is nu een natuurgebied. Aan de binnenzijde van het kustlandschap zorgt de snelweg A1 voor veel dynamiek. Buitendijks is een aantal luwtedammen aangelegd en de 'Natuurboulevard' als recreatieve route gerealiseerd.

Bij Muiden mondt de Vecht uit in het Markermeer. De snelweg A1 is verlegd naar een aquaduct en er is ruimte gemaakt voor een natte ecologische verbinding richting Waterland. Aan de oostzijde van Muiden toont de dijk zijn historische karakter. Het Muiderslot domineert het landschap. Ten noorden van Muiden ligt het forteiland Pampus in het IJmeer. Voor de kust liggen drie recreatie-eilanden. Muiderberg was begin 20e eeuw een welvarende badplaats voor Amsterdam en heeft nog een strand en een steigerstructuur.

Muiderberg-De Kampen: historische dijk en klifkust

Na de Hollandse Brug begint het Gooimeer, een randmeer van de Flevopolders. De Zuiderzeedijk gaat hier verscholen achter voorlanden, in de jaren zestig aangelegd als recreatiegebieden. De steile dijk heeft enkele markante wielen (voormalige dijkdoorbraken) en verschillende doorsnijdingen vanwege de infrastructuur naar Almere.

Het Naarderbos is onlangs heringericht waarbij de relatie met het water weer werd hersteld. Op het water georiënteerde bebouwing is onderdeel van de herinrichting (Naardereiland). Oudere woonbebouwing in het Naarderbos, aan de oostzijde van de jachthaven, heeft een naar binnen gekeerd karakter. Bij Naarden en ten oosten van de Stichtse Brug (De Kampen) zijn nog historische buitendijkse hooilanden van de voormalige Zuiderzee te vinden. De beboste stuwwal van Het Gooi gaat abrupt over in het Gooimeer (klifkust). De groeigemeente Huizen ontwikkelde zich langs de kust.

Openheid en ruimtebeleving

De trechtervorm maakt dat er een opeenvolging is van steeds groter en ruimer wordende wateren van IJ, IJmeer, Markermeer, IJsselmeer en Waddenzee.

IJsselmeer

De maatvoering is zodanig dat varende op het IJsselmeer of rijdend over de Afsluitdijk in de lengterichting geen horizon meer te zien is en er een indruk van oneindigheid ontstaat. Hogere elementen zoals de kust van Gaasterland, de kerktorens van Urk en Enkhuizen, het Robbenoordbos en de zendmast bij Den Oever zijn het eerst zichtbaar.

Door de ontwikkeling van de windparken in de Wieringermeerpolder en langs de Noordoostpolder wordt de beleving van maat en schaal van het IJsselmeer beïnvloed. Deze parken zijn van grote afstand zichtbaar en zorgen voor een duidelijker begrensde IJsselmeer.

De Wieringermeerdijk is recht en geeft ruim zicht over het IJsselmeer. De beleving van het water is echter beperkt vanwege matige toegankelijkheid en het ontbreken van voorzieningen. Ter hoogte van het gemaal Lely komt de weg op de dijk en is er zicht over het water en op Medemblik.

De Westfriese Omringdijk (Medemblik-Enkhuizen) heeft een grillig verloop, waardoor veel wisselende perspectieven ontstaan. Het IJsselmeer is op steeds grotere afstand komen te liggen door de vooroeverontwikkelingen. Enkhuizen manifesteert zich met een kenmerkend profiel met de Zuiderkerk en schoorstenen van de kalkbranderij op het Zuiderzeemuseum.

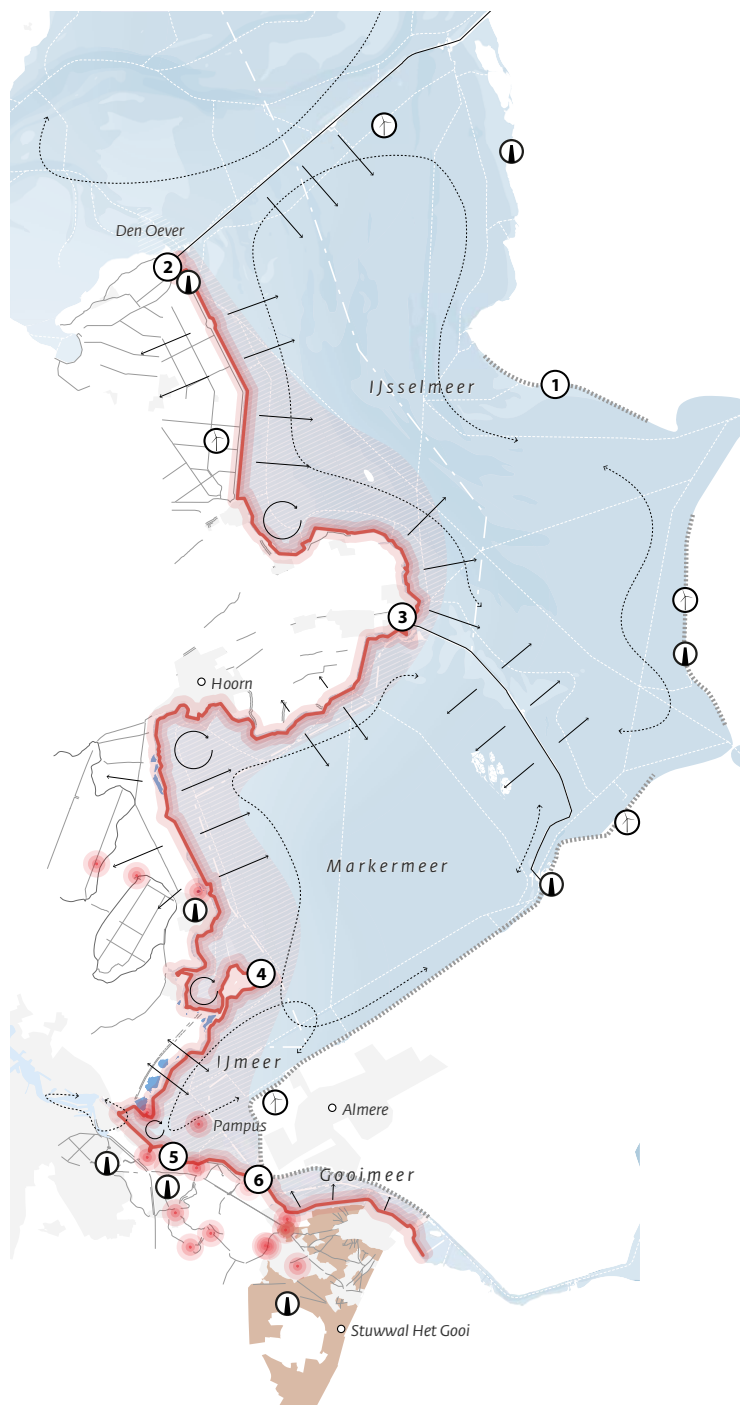
Markermeer/IJmeer

Tussen Enkhuizen en Hoorn vormt de dijk een scherpe overgang tussen het binnendijkse open en kleinschalige landschap en de weidse openheid en het grote water aan de andere zijde.

De Hoornse Hop is een open baai in de oksel van West-Friesland, maar door de maat en ongunstige ligging op de wind is er weinig beschutting. De stad Hoorn ligt centraal in de Hoornse Hop met een karakteristiek silhouet van de bebouwing op het Oostereiland en de toren op het Hoofd.

Langs de Zeevang ligt de dijk iets meer besloten, tussen enkele vooroevers en buitendijkse gebieden.

De Gouwzee vormt een afgescheiden beschut binnenwater. De vooruitgestoken punt met daarop de karakteristieke vuurtoren 't Paard vormt de overgang van het IJmeer naar het Markermeer. Volendam is goed herkenbaar aan zijn kerktoren en de lichtmasten van

Openheid en ruimtebeleving

1. De kust van Gaasterland
2. Het Robbenoordbos
3. De zendmast bij Den Oever
4. De Hoornse Hop
5. Vuurtoren 't Paard
6. Diemer Vijfhoek en de Baai van Ballast
7. Muiderslot

het veld van de IJsselmeervogels. Vanaf de zuidelijke dijk van de Gouwzee is er ook goed zicht op de silhouetten van historische kernen Volendam en Marken.

Vervolgens wordt de invloed van de aanwezigheid van de MRA steeds meer manifest, met hoge torens van Almere en Amsterdam Amstel op de achtergrond. Hier slingert de Markermeerdijk rond voormalige kreken en dijkdoorbraken. Vaak is er aan twee kanten water.

Het Vuurtoreneiland vormt de ingang tot het IJ, met aan de zuidzijde de appartementencomplexen van IJburg en aan de noordzijde de karakteristieke lintbebouwing van Durgerdam. De polder IJdoorn is een buitendijkse open polder.

Aan de overzijde liggen de Diemer Vijfhoek en de Baai van Ballast buitendijks, ze hebben beplanting net als enkele recreatie-eilanden voor de kust. Muiden is herkenbaar aan het silhouet van het Muiderslot, en Muiderberg aan de kenmerkende kerktoren zonder spits. De bossen van Het Gooi vormen de achtergrond. Op de tweede linie is hier de boog van de spoorbrug over de A1 recentelijk aan toegevoegd.

Aan de overzijde vormen de windturbines van Pampushoek op Flevoland een herkenningspunt, Almere Muiderzand heeft twee grote appartemententorens. In de Flevopolders bepalen, op de tweede linie, ook het silhouet van woontorens in Almere Stad, de vele polderbossen en de vele windturbines de waterruimte. In het oude landschap is het beeld van deze tweede linie gevarieerder.

Forteiland Pampus ligt als kleine welving in het IJmeer. De drie forten van De Stelling van Amsterdam (Pampus, Westbatterij en Vuurtoreneiland) hebben zichtlijnen naar elkaar, waardoor ze elkaar met geschut konden ondersteunen.

Gooimeer

Het Gooimeer is een langgerekt besloten meer tussen de kust van Het Gooi en Flevoland. De Hollandse Brug en de Stichtse Brug met hun hoogopgaande toeritten begrenzen het Gooimeer aan west- en oostzijde. De kusten liggen hier op korte afstand van nog geen twee kilometer van elkaar. Ook hier bepalen de elementen van de tweede linie het silhouet van de kusten. Aan de noordkant de bossen en bebouwing van Almere Haven, Overgooi en verderop Almere Stad. Aan de zuidkant is dit een mix van historische bebouwing en nieuwe elementen als de bebording en verlichting van de A1 en recente ontwikkelingen zoals bijvoorbeeld bij Naarderbos.

Ruimtelijke dragers

IJsselmeer

De Afsluitdijk, de Wieringermeerdijk en de Westfriese Omringdijk zijn de historisch ruimtelijke dragers. De Afsluitdijk vormt een strakke lijn in de leegte (zie structuur Waddenkust). Enkele kilometers ten zuiden van Den Oever toont een kleine bocht in de Wieringermeerdijk de locatie waar de dijk in de Tweede Wereldoorlog is opgeblazen door de Duitse bezetter. Gemaal Lely markeert de grens tussen de Wieringermeer en West-Friesland.

Markermeer/IJmeer

De Houtribdijk scheidt Markermeer van het IJsselmeer aan de noordzijde en loopt met een gebogen lijn over de ondiepten van het Enkhuizerzand. Een komvormig schiereiland zorgt voor beschutting van het sluizencomplex van Enkhuizen.

Het Markermeer/IJmeer wordt begrensd door historische, kleinschalige en kronkelende dijken aan de Noord-Hollandse zijde en de rechte, brede dijken van Flevopolders aan de overzijde.

Vanaf de Beemsteruitwatering boven Schardam tot aan de Broekerhaven in Enkhuizen is de zuidelijke Westfriese Omringdijk de drager van het kustlandschap. Bij het industrieterrein Schelphoek is de dijk door water gescheiden van het industriegebied. In Hoorn verdwijnt de dijk in de stad en de havens. Aan de zuidwestzijde van Hoorn is de dijk manifest tot Schardam. Bij Schardam ligt een stuk dijk dat het zetstuk vormt tussen Westfriese Omringdijk en de IJsselmeerdijk. Hier watert het boezemwater van de Beemster uit. Er staan een aantal gemalen langs de dijk.

Tot Edam is het historisch karakter van de dijk bewaard gebleven. De dijk heeft een sterke relatie met het achterliggende landschap. Bij Edam stulpt de dijk weer landinwaarts, vroeger tot de dam en nu tot de sluis. Bij de nieuwbouw van Volendam/Edam is de dijk vrijgehouden en vervolgens in het dorp opgenomen als kern van de haven.

De Hogedijk vormt vanaf Volendam aan de noordzijde van de Gouwzee de voormalige dijk van de Purmer. In Monnickendam loopt het dijktracé door de kern. Vanaf het Galgeriet loopt de dijk naar dijkdorp Uitdam. Bij de vluchthaven De Nes loopt de verbindingsdam naar Marken. Aan de noordzijde van het eiland beschermd een dijk de Gouwzee. De Diemerzeedijk vormt het verlengde van de zuidelijke IJdijk waar de Dam van Amsterdam onderdeel van uitmaakt. Het Amsterdam-Rijnkanaal heeft de Diemerzeedijk losgeknipt. Vanaf Camping Zeeburg is de oude Diemerzeedijk herkenbaar om vervolgens bij IJburg te verdwijnen in de sanering van het Diemerpark. Vanaf de Diem tot de verhoging van Muiderberg is de voormalige Zuiderzeedijk in het historisch profiel zichtbaar.

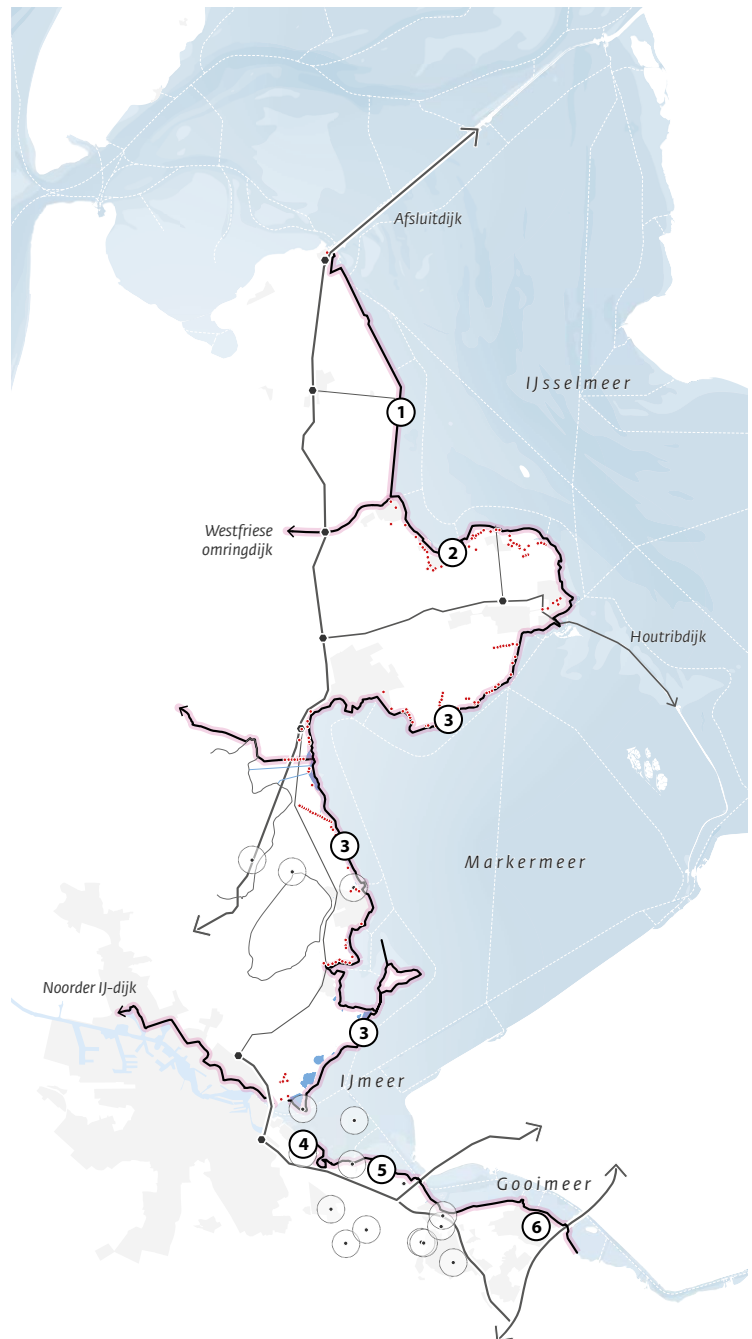
In Muiden buigt de zeewering naar binnen ter plaatse van de grote zeesluis. Het Muiderslot werd onbereikbaar gemaakt

door de dijk als een stenen dam uit te voeren en te voorzien van een beer, een versperring die het de vijand onmogelijk maakt over de dam te lopen. Verder naar het westen liggen op de dijk tankversperringen van latere oorsprong. De dijk wordt begeleid door groepen essen en kleine strandjes. De Diemerzeedijk is vanaf het fort aan de Diem tot de Westbatterij in Muiden onderdeel van De Stelling van Amsterdam.

Gooimeer

Op het Gooimeer is de overkant steeds nadrukkelijk zichtbaar. Door de aanwezigheid van de stuwwal heeft het Gooimeer een in de lengte gebogen vorm. In Muiderberg loopt het Waterkeringpad op het oude dijktracé. Het verloop van de dijk is grillig; de dijk is om enkele kolken van dijkdoorbraken gelegd. Tot Naarden zijn meer van deze wielen. De dijk is verdwenen onder de infrastructuurbundel naar Almere en half opgenomen in de golfbanen van het Naarderbos. Dichterbij Naarden is de dijk weer herkenbaar als heldere structuur, maar is opgeknapt ter hoogte van de jachthaven en de A1.

De waterkering loopt door de Vesting Naarden (stenen beren) en verdwijnt als Oostdijk in Het Gooi. Aan de oostkant van Huizen ligt de Gooise Zomerkade die de hooilanden (De Kampen) beschermde. Een deel is opgenomen in het stedelijk gebied. Op de grens met Eemland ligt de dijk langs de Gooyersgracht.

Ruimtelijke dragers

1. Industrierrein Schelphoek
2. De Hogedijk
3. Vluchthaven De Nes
4. De Diemerzeedijk
5. Het Muiderslot
6. Het Naarderbos

DYNAMIEK

Met de Afsluitdijk veranderde de brakke Zuiderzee in het zoete IJsselmeer. In het slibrijke zuidelijk deel, het Markermeer, ging vanaf de jaren zestig de waterkwaliteit sterk achteruit door eutrofiëring (toename voedselrijkdom). Daarnaast maakt het aanwezige (en steeds weer opgewoelde) slib het water troebel, wat een negatieve invloed heeft op het ecosysteem.

Het ecologisch belang van het gehele IJsselmeergebied heeft ertoe geleid dat het gebied zowel in het Nationaal Natuurnetwerk (NNN) als de Europese Natura 2000-netwerk is opgenomen (habitat- en vogelrichtlijngebied). Om de instandhoudingsverplichtingen vanuit de Natura 2000-wetgeving te halen en om de effecten van toekomstige verstedelijking en andere ontwikkelingen (recreatie, infrastructuur) op te vangen bouwt men vanaf 2009 bij het Markermeer/IJmeer aan een Toekomstbestendig Ecologisch Systeem (TBES). Met luwtmaatregelen, baggeren en natuurlijke oevervegetaties vindt versterking van de ecologische kwaliteit plaats. De Marker Wadden passen in het TBES. Dit voorinverteren in natuurontwikkeling noemt men de adaptieve aanpak.

Het Markermeer en met name het IJmeer staat onder de druk van ontwikkelingen in de MRA. Waar de kust eerst alleen de rand van het land vormde en de dijken de bescherming tegen het water, zijn beide nu aantrekkelijke gebieden waar veel mensen willen wonen, werken en recreëren. De visuele invloed van stedelijke bebouwing neemt daardoor toe. Vanaf 2018 volgt de ontwikkeling van IJburg II met 6.500 woningen en ook de ontwikkeling van het Zeeburgereiland zal te zien zijn vanaf het IJmeer. In Almere is een schaa sprong voorzien waarbij mogelijk buitendijkse locaties ontwikkeld zullen gaan worden.

IJsselmeer, Markermeer en het IJmeer vervullen een steeds grotere rol voor de recreatie. De proefpolder bij Andijk werd ingericht als recreatiepark en de Koopmanspolder als natuurgebied en proeftuin voor het waterbeheer van de toekomst. In Enkhuizen wordt het Enkhuizer Zand herontwikkeld. Bij Volendam en Uitdam werden recent grote recreatieparken gerealiseerd. In de Visie Waterrecreatie (2016) van de provincie Noord-Holland is de ambitie vastgelegd het IJsselmeergebied te ontwikkelen als aantrekkelijk samenhangend waterrecreatiegebied. Daarbij is ruimte voor zowel grotere typen pleziervaart zoals sloepen. Het plan is het recreatieaanbod te verbreden met arrangementen, vaarbestemmingen, recreatief personenvervoer, durfsports en kitesurflocaties.

Bij natuur- en waterveiligheidsmaatregelen wordt gekeken naar mogelijkheden voor uitbreiding van de recreatieve beleving. Bij de jachthaven Naarden is een nieuwe vaarverbinding naar de Naardertrekvaart geprojecteerd om kleinere schepen een veilige binnendoor-route te bieden en Naarden te ontsluiten voor sloepen.

Momenteel vindt ten behoeve van de waterveiligheid versterking van de Markermeerdijken en de Houtribdijk plaats. Als gevolg van 'scheefstand' (de stuwing van water door de wind) kan het water langdurig tegen de dijk staan. Hierdoor kunnen de dijken verzadigd raken en daardoor instabiel worden. De aanpak van beide dijksystemen gebeurt per dijksegment, met een 'zachte' versterking van vooroevers en zandbanken. De maatregelen zijn van invloed op het historische dijktracé, delen de dijk worden afgegraven en verplaatst. Voor de maatregelen aan de dijken is het Kader Ruimtelijke Kwaliteit Markermeerdijken (2014) opgesteld.

Aan de oostzijde van het IJsselmeergebied, in andere provincies, zijn diverse locaties voor windenergie voorzien. De capaciteit van de lijnopstellingen langs de Noordoostpolder zijn recent vergroot en voor de kust van Makkum is een windpark gepland voor 89 windturbines.

Het totale IJsselmeergebied staat daarnaast (opnieuw) voor grote ruimtelijke inrichtingsvraagstukken, onder meer op het vlak van duurzame energieproductie, waterveiligheid, zoetwatervoorziening, klimaatadaptatie, natuurontwikkeling, ecologische revitalisatie, recreatie en woningbouw. Al die ontwikkelingen moeten gepaard gaan met behoud en versterking van de bestaande ruimtelijke kwaliteit.

Een aantrekkelijk IJsselmeergebied – met zijn weidsheid, natuur en rijke historie – draagt bij aan het vestigingsklimaat en de leefbaarheid in de aangrenzende metropolitane regio's. Daarom heeft het Rijk het initiatief genomen om een richtinggevend Gebiedsagenda IJsselmeergebied voor 2050 te maken. Vanuit de Van Eesteren leerstoel (TU Delft, 2017) is ontwerpend onderzoek gedaan naar de ruimtelijke kenmerken van het IJsselmeergebied. De aanbevelingen zijn samengevat in tien Gouden regels voor ruimtelijke ingrepen in het gebied.

Voor het Markermeer-IJmeer is een samenwerkingsverband tussen de betrokken overheden opgericht waarbij kennis en visies gedeeld worden om te komen tot een toekomstbestendig Markermeer-IJmeer.

De Westfriese Omringdijk en de Zuiderzeedijken tussen Schardam en Huizen hebben de beschermde status van provinciaal monument. De klifkust van Het Gooi is aardkundig monument. De Stelling van Amsterdam is UNESCO Werelderfgoed. Het landschap van het eiland Marken met de werven evenals gedeelten van de steden Hoorn, Enkhuizen, Medemblik en een gedeelte van Durgerdam zijn beschermd dorps- of stadsgezicht (Rijk).

AMBITIES EN ONTWIKKELPRINCIPES

De algemene ambitie is om ruimtelijke ontwikkelingen:

- bij te laten dragen aan het zichtbaar en herkenbaar houden van de *landschappelijke karakteristiek*
- bij te laten dragen aan het versterken van (de beleving van) *openheid en*
- helder te positioneren ten opzichte van de *ruimtelijke dragers*.

Onderstaande ambities en de bijbehorende ontwikkelprincipes zijn vertrekpunt bij het streven naar ruimtelijke kwaliteit.

De ambities en ontwikkelprincipes zijn onder andere gebaseerd op de 10 Gouden regels voor het IJsselmeergebied (Van Eesteren leerstoel – Frits Palmboom, 2017), Verkenning Markermeer-IJmeer samenhang projecten (Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit (PARK) Noord-Holland, 2017) en Kader Ruimtelijke Kwaliteit Dijkversterking Hoorn-Amsterdam (Provincie Noord-Holland en Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, 2014).

1. Het IJsselmeer en Markermeer vormen een gezamenlijke ruimte

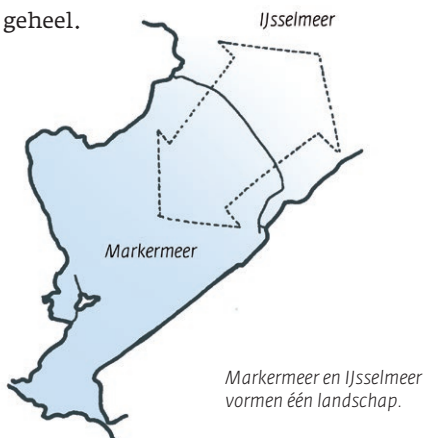
De toekomstige ontwikkeling van het IJsselmeer vraagt om een gezamenlijke benadering, met gedeelde verantwoordelijkheden, waarbij ruimtelijke ontwikkelingen vanuit een visie op het geheel worden aangepakt.

Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **beschouwing van het IJsselmeergebied als één ongedeelde ruimte.**

De Houtribdijk scheidt weliswaar het Markermeer van het IJsselmeer, maar van origine vormden beide de Zuiderzee.

> Benader Markermeer en IJsselmeer als één ongedeelde geheel.

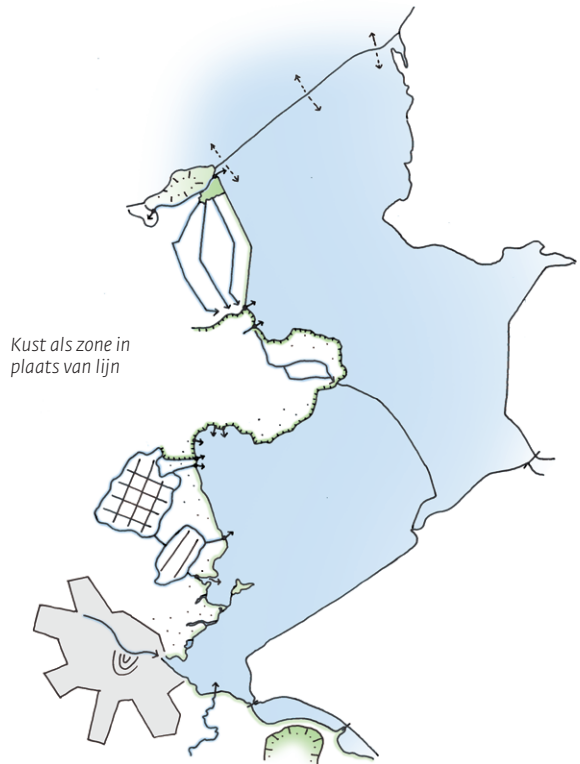

- **beschouwing van de kust als zone, niet als lijn.**

De kust is meer dan de dijk alleen. Voorland en achterland horen bij elkaar en beïnvloeden elkaar.

> Combineer in de kustzone eisen voor waterveiligheid met kansen voor ecologie, energiewinning, recreatie en toerisme.

> Lever maatwerk, afgestemd op de landschappelijke karakteristiek van de kusten.

- **het hanteren van het contrast tussen oude en nieuwe kusten als ordeningsprincipe.**

> Behandel de grillige (bijvoorbeeld Waterland) en de strakke kusten (bijvoorbeeld Wieringermeer) ieder op een eigen manier. Ga uit van de karakterverschillen tussen historische kusten en nieuwere kusten: kronkelig versus rechtlijnig, steil talud versus breed talud, voorlanden versus scherpe grens, ligging van de weg op of achter de dijk.

> Gebruik dit ordeningsprincipe ook als afwegingskader voor grootschalige ingrepen, bijvoorbeeld ten behoeve van energieproductie.

> Zorg dat ruimtelijke toevoegingen het dijkverloop langs grillige historische kusten de bijzondere plekken articuleren en verfijnen. Een enkel eiland, baken of mast past daarbij, maar grootschalige lijnopstellingen van windmolens of rechte dijktrajecten passen daar niet bij.

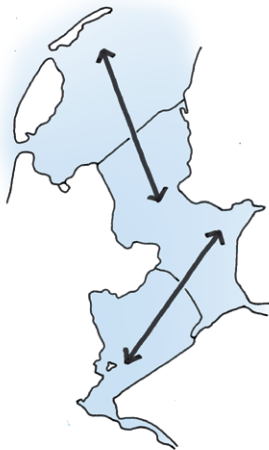
- **behoud van de grote open maten van het water.**

> Houd de lengteassen van het grote open water open. Ze 'dragen' de ervaring van openheid van het IJsselmeer en Markermeer.

> Behandel de dammen zoals de Afsluitdijk en de Houtribdijk in ruimtelijk opzicht als lijnen door het water en niet als scheidslijnen tussen compartimenten. Vermijd obstakels en hoge ruimtelijke accenten zoals windturbines langs de dammen.

Zorg voor een helder contrast tussen de dijk enerzijds en de vooroevers en de eilanden voor de kust anderzijds.

> Ga bewust om met de ruimtelijke invloed van windturbineparken en hoge gebouwde elementen op de maat en schaal van het IJsselmeer en het Markermeer. Houd er rekening mee, dat elementen met een zeer grote maat, zoals windturbines, de beleving van de maat van een open ruimte beïnvloeden. Beleving van de ruimte betreft meer dan alleen de vraag of iets zichtbaar is of niet.

Afsluitdijk en Houtribdijk doen mee in de open ruimte en vormen geen scheidslijnen

- **versterking van de (recreatieve) beleving.**

> Zorg voor een wandel- of fietspad op de kruin van de dijk. Het biedt unieke panorama's naar twee kanten ('Hollandse bergkam').

> Creëer mogelijkheden voor recreatieve ommetjes waarbij dijk en achterland met elkaar verbonden worden.

> Zorg dat recreanten op plekken op en langs de dijk kunnen 'landen' met goed vormgegeven uitzichtplekken. Streef daarbij naar sober, maar zorgvuldig vormgegeven elementen ('aanleidingen') die passen bij de maat en schaal en het stoere karakter van dijken.

> Zorg voor continuïteit en ruimtelijke logica van de routes vanuit het stedelijk gebied of achterland naar de kust- en dijkzone en beperk zo het aantal informatieborden en richtingaanwijzers.

- **gebruik van de diversiteit van het (onder)waterlandschap (kans).**

> Speel in op verschillen in de ondergrond. Het IJsselmeer is relatief diep, dynamisch en helder, het Markermeer is relatief ondiep en luw (kans).

> Gebruik de ondiepe en luwere delen bij de grillige kusten voor verzachting van de landschappelijke overgangen. Dit schept mogelijkheden voor ecologie en kleinschalig recreatief gebruik (kans).

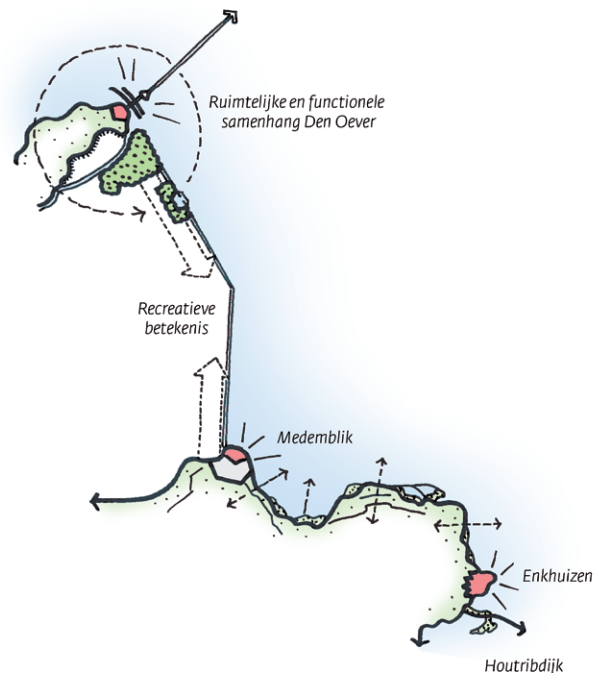

Speel in op de verschillen in de ondergrond: Gebruik de ondiepe en luwere delen bij de grillige kusten voor verzachting van de landschappelijke overgangen.

2. Elk deelgebied heeft zijn eigen karakteristiek

De structuur IJsselmeerkust bestaat uit de kusten van respectievelijk IJsselmeer, Markermeer/IJmeer en Gooimeer.

IJsselmeer

Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

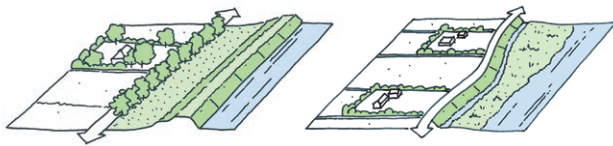
- **het creëren van een gevarieerd kustlandschap waarin de ontstaansgeschiedenis afleesbaar blijft.**

> Versterk de functionele samenhang en de beleving rond Den Oever tussen Waddendijk, haven, Kop Afsluitdijk, Zuiderhaven, Robbenoordbos en Dijkgatbos (zie structuur Waddenkust) (kans).

> De Wieringermeerdijk verandert van achterkant van een agrarisch landschap in een nieuwe Noord-Hollandse kust en experimentenzone. Bouw hierbij voort op de recreatieve betekenis van Medemblik en Den Oever/Afsluitdijk (zie ook ensemble Wieringen/Wieringermeer).

Experimenten als achteroeverontwikkeling kunnen hier dienen als motor voor verandering. Zet in op het realiseren van een aantrekkelijke mix van bijvoorbeeld nieuwe teelten, (nieuwe) energie en recreatie (kans).

> Behoud het zicht op het water vanaf de Westfriese Omringdijk (zie structuur Westfriese Omringdijk).

Wieringermeerdijk:
recht dijkracé, zone tussen dijk
en weg, breed talud

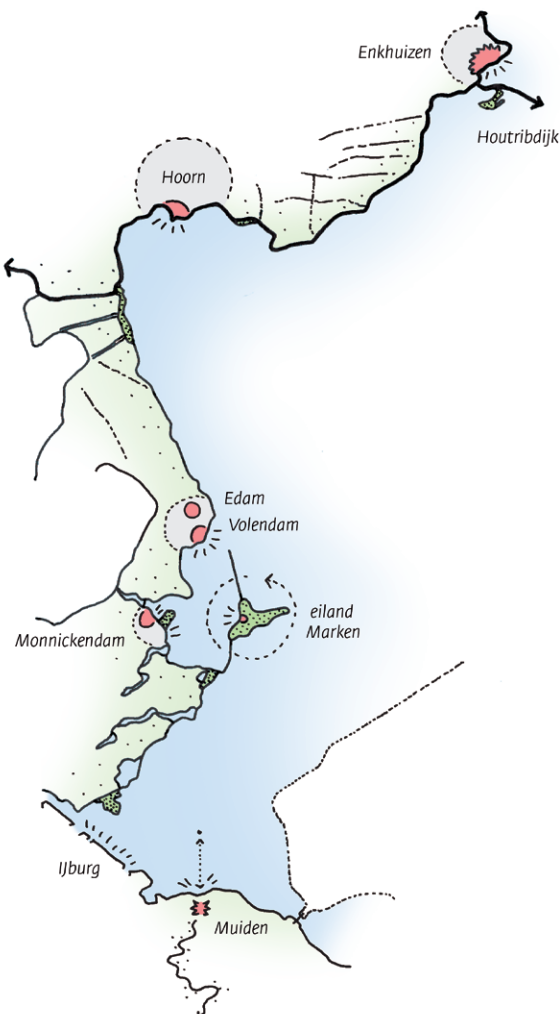
Westfriese Omringdijk:
kronkelig dijkracé, weg op of aan
de dijk, steil talud, voorland

Contact met water bij
buitendijks bouwen

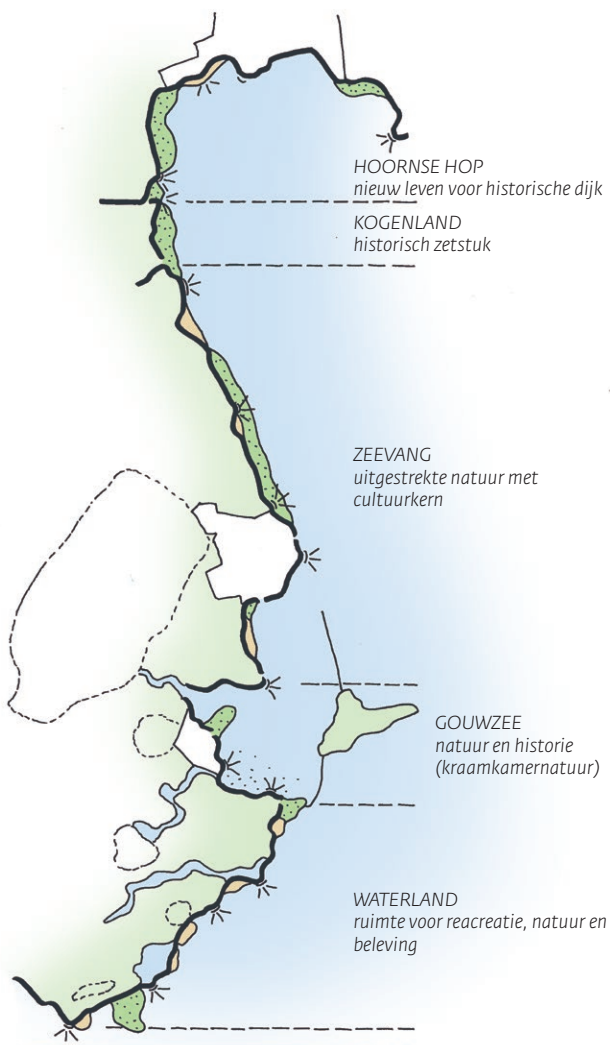
Markermeer – IJmeer

Het beeld van het Markermeer-IJmeer is in transitie. Van een 'bevaarbaar waterreservoir' verandert het in een gevarieerd waterlandschap met grote natuurlijke kwaliteiten, omringd door een 'zachte' kustzone met daarin overgangen van dynamiek naar luwte, ondiep naar diep, recreatie naar natuur, van stad naar onbegrensde open ruimte.

Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **het creëren van een gevarieerd kustlandschap om een centrale open ruimte.**
 - > Zorg dat alle ruimtelijke ontwikkelingen bijdragen aan bovengenoemde transitie. In de vormgeving mag afleesbaar zijn welke ingrepen nieuw zijn en welke historisch.
 - > Laat eventuele woningbouw bijdragen aan de karakteristieke vormen van 'wonen aan het meer' en voorkom standaard woningbouwoplossingen.
- **het toevoegen van extra kwaliteit bij luwtemaatregelen aan de westzijde van het Markermeer.**
 - > Geef de luwtemaatregelen zodanig vorm dat ze een kwaliteit toevoegen, bijvoorbeeld doordat ze een tussenmaat introduceren (zoals die van de Gouwzee). Minimaliseer de ruimtelijke impact van de luwtemaatregelen (geen hoge dijk eromheen, geen beplanting). De luwtemaatregelen moeten bij voorkeur ook recreatief gebruik mogelijk maken, bijvoorbeeld als aantrekkelijke vaarbestemming.
- **behoud van de karakteristieke silhouetten.**
 - > Behoud het herkenbare silhouet van de Zuiderzeestadjes (Muiden, Edam) en -dorpen (Volendam, Marken, Durgerdam). Verbeter bij Volendam en Monnikendam (Galgriet, Hemmeland) de samenhang tussen bebouwing, openbare ruimte en het water.
 - > Houd Marken als eiland herkenbaar door het contrast te behouden tussen de dammen en het voormalig eiland.
- **het behouden van de dijk als monumentale drager van functies in het kustlandschap.**
 - > Houd het geheel eigen, uitgesproken, maar ook breekbare karakter van de Markermeerdijk Hoorn-Amsterdam als cultuurhistorisch monument in stand. Dijken zijn dynamische landschapselementen: ze zijn en worden voortdurend aangepast aan nieuwe eisen en ontworpen met steeds evoluerende technieken. Het is zaak heldere oplossingen met nieuwe kwaliteiten te creëren over een zekere lengte, die recht doen aan het monumentale karakter van de dijk.
 - > Bij dijkversterking geldt een sterke voorkeur voor eenheid in de wijze van versterken voor samenhangende dijkdelen. In het Kader Ruimtelijke Kwaliteit Dijkversterking Hoorn-Amsterdam zijn dit de 'consistente eenheden' genoemd (Hoornse Hop, Kogeland, Zeevang, Gouwzee en Waterlandse Zeedijk).

> Bij dijkversterking moet de kern van de dijk zoveel mogelijk op zijn plaats blijven.

Indien afgeweken moet worden van het huidig profiel: ontwikkel een nieuw dijkprofiel dat een synthese vormt tussen technische, historische, recreatieve en ecologische doelstellingen.

> Situeer geen nieuwe bebouwing buiten de bestaande dijkdorpen en bebouwde erven direct aan de dijk, zodat de dijk vanaf landzijde vrij in het zicht blijft.

> Bewaar, indien mogelijk, de directe relatie tussen de dorpen en het water, zoals bij Durgerdam en Uitdam.

> Het ontwerp voor de dijkversterking van de Waterlandse Zeedijk dient zo te worden uitgewerkt en uitgevoerd dat de natuurontwikkeling bijdraagt aan en aanknopingspunten biedt voor recreatief gebruik (zie Kader Ruimtelijke Kwaliteit Markermeerdijken).

- behoud van de kwaliteit van de historische Diemerzeedijk.**

De Diemerzeedijk loopt ver door in het stedelijk gebied. De kwaliteit zit in het historisch kleinschalige en slinge-

rende karakter van de dijk in contrast met de stedelijke functies. Versterking van dit karakter stelt beperkingen aan de recreatieve capaciteit.

> Stimuleer kleinschalige recreatieve voorzieningen in de kustzone. Gebruik hierbij de vormtaal die is ontwikkeld voor de 'Natuurboulevard'.

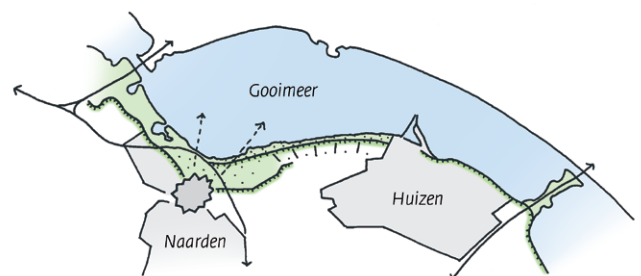
> De onderdelen van de Diemerzeedijk die deel uitmaken van De Stelling van Amsterdam verdienen een zorgvuldige behandeling van dijk en dijklandschap. Voor de forten en andere bebouwing geldt 'behoud door ontwikkeling' (zie Structuur Stelling van Amsterdam/Nieuwe Hollandse Waterlinie).

> Ga tussen Muiden en Muiderberg zorgvuldig om met het historische karakter en de kleine strandjes met essen langs de dijk.

> Breng het badplaatskarakter terug in Muiderberg. Wees zuinig op de historische elementen zoals stranden en steigers (kansen).

Gooimeer

Het Gooimeer wordt ingekaderd door de Hollandse brug en de Stichtse brug. De Zuiderzeedijk is opgeknapt door infrastructuur en het Gooimeer ligt verscholen achter ontwikkelingen op vooroevers.

Ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- herstel van het cultuurhistorisch karakter van de Zuiderzeedijk bij ruimtelijke ontwikkelingen.**

> Sluit bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen langs de kust (routes, havens, etc.) aan bij de vormgevingsprincipes en de vormtaal die is ontwikkeld voor de 'Natuurboulevard'.

> Versterk de continuïteit van de route van de voormalige Zuiderzeedijk ter hoogte van het Naarderbos. Maak het verloop van de cultuurhistorische dijk meer zichtbaar (kansen).

Natuurboulevard, echobos

- **versterking van de ruimtelijke opbouw.**

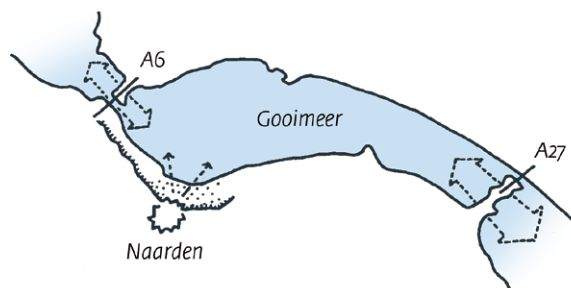
> Versterk de verschillen tussen oud en nieuw land.

Behandel de Gooimeerkust als een doorlopende kustlijn.

Versterk de lengtewerking van het meer.

> Voorkom dat het Gooimeer aan de uiteinden ruimtelijk afsloten wordt. Zorg dat de brughoofden van de Hollandse en de Stichtse brug zich onderscheiden van de kusten. Wees terughoudend ten aanzien van bebouwing langs de brughoofden en houd de beplanting laag.

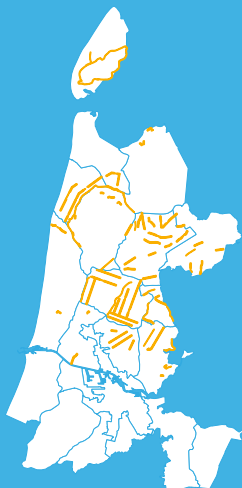
> Zorg ervoor dat de openbare toegankelijkheid van de kust gegarandeerd blijft bij de ontwikkeling van 'waterfronten'.

PRACHTLANDSCHAP NOORD-HOLLAND!

Leidraad Landschap & Cultuurhistorie

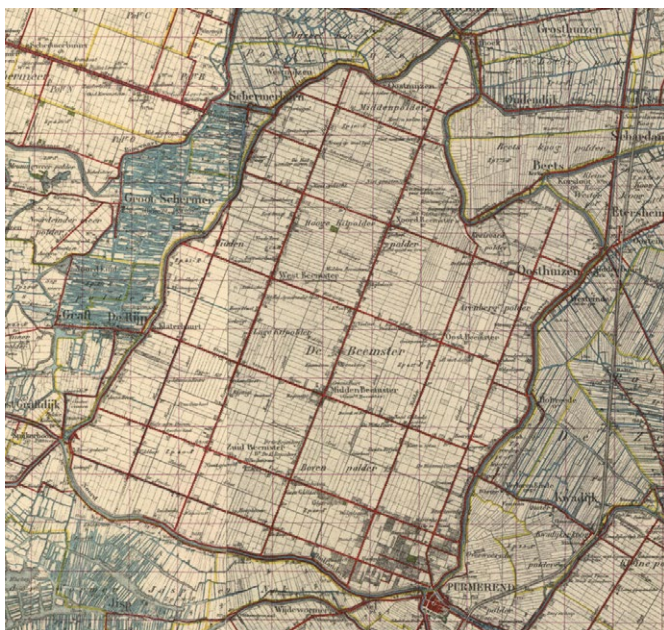
Provinciale structuur:
Stolpenstructuren

2017

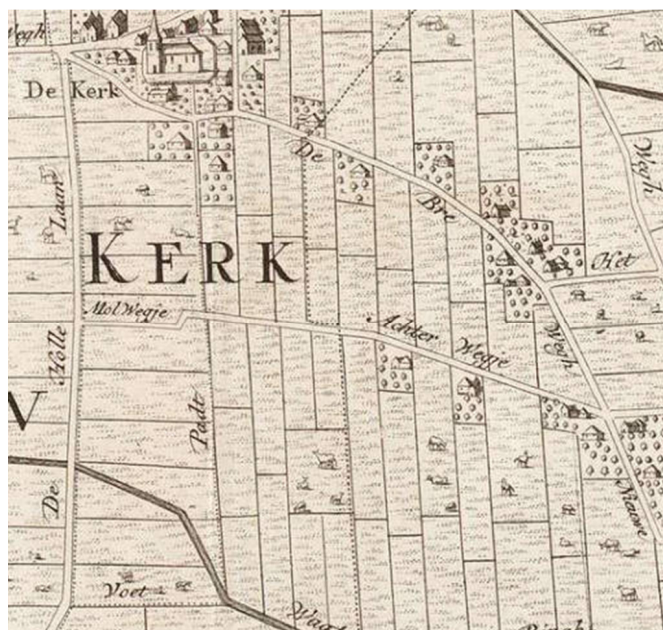
CONTEXT

In het Noord-Hollandse landschap is de stolpboerderij het meest kenmerkende gebouwtype en een belangrijke identiteitsdrager. In het open en weidse landschap vormen de reeksen stolpboerderijen met hun hoge piramidevormige daken en monumentale silhouetten ruimtelijke structuren. Maar ook op het schaalniveau van buurt en straat vormen ze vaak belangrijke ijkpunten in het bebouwingsbeeld vanwege de kenmerkende vorm, de specifieke gebouwonderdelen en - als het behouden is gebleven - het kenmerkende erf. Door hun streekgebonden erfinrichting, de beplanting in samenhang met de lokale landschapsstructuur en de kenmerkende gevelindeling vertellen stolpen het verhaal van de Noord-Hollandse agrarische geschiedenis. En ze vertellen het verhaal van de Noord-Hollandse dorpen, steden en het cultuurlandschap. Buiten de provincie komt de stolpboerderij maar op enkele plekken, en in een afgeleide vorm, voor.

Topografische kaart Beemster 1930, stolpen aan de polderlinten (Topotijdreis)

De Heerlykhyd van Castricum, 1737, I. Rollerus (Imagebase)

ONTSTAANSGESCHIEDENIS

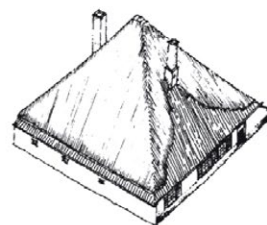
De stolp kent een lange geschiedenis die begint bij de Friese Langhuisboerderij, een type dat al in de bronstijd voorkwam. In deze boerderijvorm leefden mens en dier naast elkaar. Dit type boerderij kwam voornamelijk voor in het Waddengebied en het noordelijke Zuiderzegebied. Vanuit het Friese Langhuis ontstond in Noord-Holland (Waterland) de hooihuisboerderij, waar langhuis, stallen en hooihuis (kapberg) in een lijn aan elkaar werden vast gebouwd. Uit het hooihuis ontwikkelde zich de stolpvorm.

De stolpvorm voor agrarische bebouwing kreeg vanaf eind 16e eeuw een vervolg met onder andere de Westfriese stolp. Vanaf de eerste droogmakerijen in het begin van de 17e eeuw ontstond ook de veelal grotere Noord-Hollandse normaalstolp. Het dak van de Noord-Hollandse stolp, uitlopend in bijna een punt, is karakteristiek en beeldbepalend. De stolpen worden daarom ook wel 'de piramides van de polder' genoemd.

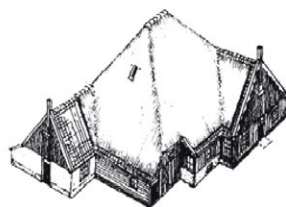
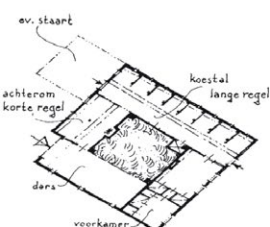
Vaak stonden de stolpen in reeksen in het landschap. De wijze waarop de stolp werd ingepast in het landschap was afhankelijk van de kenmerken van de ondergrond en het type landschap waarin de stolpen verrezen. De reeksen stolpen hadden een afwisselend karakter en volgden vaak bestaande landschappelijke structuren. Zo bouwde men in West-Friesland de stolpen vooral op de hogere kreekruggen. In de aandijkingen en droogmakerijen ontstonden reeksen van stolpen langs de ringvaarten en de rechte polderwegen of kanalen. Op Texel bouwde men verspreid in het landschap kleine stolpen, onder andere op en rond de Hoge Berg en het Oude land. Deze zogenaamde (schapen)boeten waren kleinere opslagruimten met drie schuine dakvlakken en aan de luwe oostzijde een hoger opgetrokken rechte gevel. Ze dienden als hooiopslag en gaven de schapen beschutting tegen de wind.

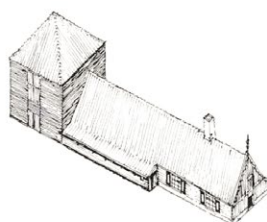
Langhuisstolp

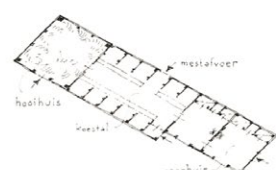
Noord-Hollandse normaalstolp

Westfriese stolp

Hooihuisboerderij

Stolptypen in Noord-Holland (Kansen voor de stolp in Noord-Holland, Mooi Noord-Holland, 2015)

Stolpenstructuren - de selectie

In het Noord-Hollandse landschap komen samenhangende reeksen van stolpen voor. Daar waar de samenhang met het landschap nog helder is en ze beeldbepalend zijn voor het landschap nemen we ze in deze Leidraad op als stolpenstructuren. De reden om stolpenstructuren aan te wijzen ligt in het provinciaal belang de stolpenstructuren te bewaren in hun kenmerkende landschapstype, in relatie tot elkaar en in relatie tot de structurerende ruimtelijke dragers. Het benoemen van stolpenstructuren betekent niet dat individuele stolpen buiten deze stolpstructuren geen waarde hebben. Net als binnen de stolpenstructuren staan ook hier cultuurhistorisch waardevolle stolpboerderijen die het landschap verrijken. Objectbescherming valt echter buiten de scope van deze Leidraad.

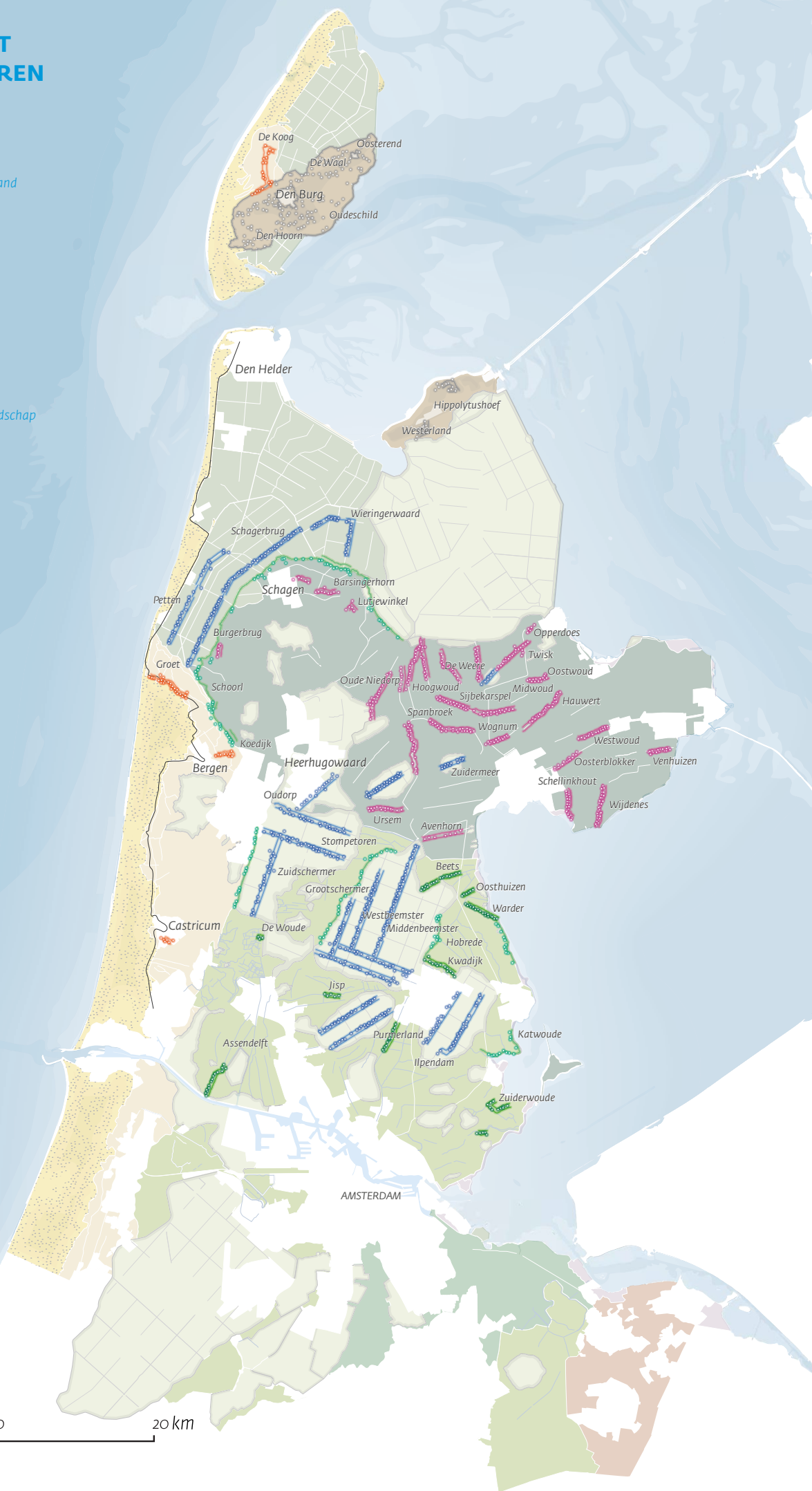
Bij het benoemen van structuur (lint, dijk, weg of vaart) als stolpenstructuur zijn de volgende criteria gehanteerd:

- binnen de structuur heerst een duidelijke samenhang tussen stolp, erf en landschap (openheid) en de structuur is manifest in het landschap aanwezig;
- stolpen domineren het beeld in de structuur, vanaf de ene stolp is altijd zicht op een andere, en er bevinden zich minimaal zes stolpen in de structuur;
- de stolpenstructuur heeft een relatie met een goed afleesbare historische structuurlijn.

Deze provinciale structuur komt voor in de volgende ensembles:

- *Texel*
- *Koegras-Anna Paulownapolder*
- *Wieringen - Wieringermeer*
- *Zijpe- en Hazepolder*
- *West-Friesland West*
- *West-Friesland Midden*
- *West-Friesland Oost*
- *Noord-Kennemerland*
- *Schermer - Beemster*
- *Zeevang*
- *Assendelft - Krommenie*
- *Wormerland-Oostzaan*
- *Waterland*

OVERZICHTSKAART STOLPENSTRUCTUREN

KERNWAARDEN IN DE STRUCTUUR

Binnen deze provinciale structuur zijn zes typen stolpenstructuren te onderscheiden. Deze worden hiernaast per type beschreven aan de hand van drie provinciale kernwaarden:

- **de landschappelijke karakteristiek:** de landschapstypen en de belangrijkste kenmerken van deze landschappen.
- **openheid en ruimtebeleving:** de beleving van de vrije open ruimte, de horizon en de oriëntatiepunten.
- **de ruimtelijke dragers:** de driedimensionale structuren en lijnen die in het (vlakke) landschap het beeld bepalen en begrenzen. Denk hierbij aan bebouwingslinten, bomenlanen en dijken.

Er zijn zes typen stolpenstructuren te onderscheiden. Hieronder staat per type de landschappelijke karakteristiek, de openheid en de relatie tot de ruimtelijke dragers beschreven.

Stolpenzwermen (keileemlandschap)

Op Texel en het voormalige eiland Wieringen zijn de stolpen over de hoger gelegen delen van het landschap heen 'gestrooid'. Naast de ook elders voorkomende Noord-Hollandse en Westfriese stolpen, kennen Texel en Wieringen een eigen stolpvariant die nergens anders voorkomt. Zo heeft Texel de schapenboet, een klein type stolp met een hoge, houten gevel tegenover de overheersende windrichting, die fungeert als hooiopslag en schuilhok voor schapen in de winter. Op Wieringen staat nog een aantal stolpen van het Wieringer stolpentype waarbij het dubbele vierkant van de stolpschuur haaks op het langhuis is geplaatst en waarbij het dubbele vierkant aan de lange zijde met een hoge houten gevel is afgetimmerd (skuurskot).

Landschappelijke karakteristiek

Schapenboeten staan vooral op de keileembult van Texel. Ze staan solitair in het open landschap en op gronden ver van de boerderij. Ze zijn niet door sloten en bomen in het landschap verankerd zoals de meeste Noord-Hollandse stolpenstructuren. De boet staat 'met de kont in de wind' naar het westen gericht. De hoge kant ligt in de luwte en dient als beschutting voor het wolvee. Samen met tuunwalle (aarden walle-

tjes van plaggen) en drinkkolken typeren ze het karakteristieke landschap van de schapenhouderij.

De Wieringer stolpboerderijen staan in de hoger gelegen delen van het eiland. Ze staan soms schots en scheef ten opzichte van de weg; soms met hun voorgevel of zijgevel aan de weg en soms van de weg af. Het skuurskot is zo georiënteerd dat de wind er het minst vat op heeft.

Openheid en ruimtebeleving

De schapenboeten staan vrij in het veld en zijn daardoor van ver af zichtbaar. Ook de andere stolpboerderijen hebben weinig beplanting rondom en domineren het open landschap in het Texelse buitengebied.

De Wieringer stolpen staan in veel kleinschaliger, meestal hoger gelegen delen van het landschap. Hier zijn de wegen kronkelig, is er meer wegbeplanting en veel meer erfbeplanting. Vooral langs de Stroeërweg domineren de stolpen het beeld.

Ruimtelijke dragers

Op Texel en Wieringen is nauwelijks sprake van historische lijnen waarlangs boeten en stolpen zijn gebouwd. Op de pleistocene kern van Texel was de beschikbaarheid van zoet water een bepalende factor en in de oude polders waren de stolpenstructuren veelal gesitueerd langs polderwegen zoals de Westerweg. Ook staan ze rond de dorpen en op de rand van het keileemgebied (de Hoge Berg).

Linten langs de Binnenduinrand (strandwallen- en strandvlaktenlandschap)

De stolpboerderijen staan op de hoger gelegen zandige stroken land tegen de jonge duinen aan. In het zuidelijk deel van Noord-Kennemerland komen niet veel stolpen voor. De meeste staan daar in linten van diverse bebouwing, waarbinnen ze geen hoofdrol spelen. Verreweg het meest bijzondere is het lint van de Heereweg tussen Schoorl en Camperduin, met veel karakteristieke en goed bewaarde stolpen, waarvan de meeste geen agrarische functie meer hebben. Een ander duinrandlint ligt bij De Koog op Texel. Bij Castricum vormt de Breedeweg een klein zandlint met stolpen. In Bergen ligt een tiental stolpen op de zuidoostelijke strandwal (haakwal) van Zanegeest en Baakmeergeest.

Landschappelijke karakteristiek

Het patroon van de stolpenstructuren wordt geheel bepaald door de hooggelegen, noord-zuid-lopende strandwallen en duinranden, en liggen aan de doorgaande wegen, zoals de Heereweg.

Het stolpenlint tussen Schoorl en Camperduin ligt op de scherpe overgang van de beboste hogere duinen naar de langzaam aflopende open geestgronden en vervolgens de lagergelegen polder. Stolpen staan aan beide kanten van de weg en zijn in de loop der tijd steeds verder ingebouwd. In tegenstelling tot de meeste andere stolpenstructuren zijn binnen de duinrandlinten de stolpen en hun erven niet door sloten en bomen in het landschap verankerd. De erven worden gemarkeerd door lage erfafscheidingen, vaak hagen die direct langs de weg staan.

Openheid en ruimtebeleving

Kenmerkend voor de duinrandstolpstructuren is de geslotenheid aan de duinkant en de openheid naar de polder toe. Dit contrast in ruimtebeleving - heel sterk bij Schoorl - is uniek in Noord-Holland. Via het erf van de stolpen is hier en daar vrij uitzicht op de polder. Juist om het sterke contrast te ervaren zijn deze doorzichten van groot belang.

Ruimtelijke dragers

Stolpstructuren in de duinrand liggen allemaal langs historische structuurlijnen (zoals de Heereweg en de Breedeweg) en met de duinrand verbonden, laat-middeleeuwse dijken.

Polderlinten (droogmakerijen- en aandijkingslandschap)

Stolpenstructuren aan rechte lijnen in de droogmakerijen weerspiegelen het oorspronkelijke beeld van de polder vaak goed, omdat veel van de stolpen nog steeds een agrarische functie hebben. Stolpboerderijen staan op de kop van de agrarische erven, veelal langs de kaarsrechte wegen.

Karakteristiek zijn de grote piramidevormige kappen die tussen de bomen door schemeren of boven de boomkruinen uitsteken. In de Zijpe, de Wieringerwaard, de Beemster, de Schermer, de Wormer, de Purmer, de Binnemede, de Wogmeer, de Baarsdorpermeer en de Heerhugowaard zijn polderlinten als stolpenstructuren te vinden.

Landschappelijke karakteristiek

Voor iedere droogmakerij is een eigen, rationeel ontwerp gemaakt. Stolpen staan in de bouwzones langs de ontsluitingswegen en van origine aan de ringdijk. De stolp is het bouwtype voor de boerderij in de 17e eeuwse droogmakerijen. Er is een nauwe samenhang tussen stolp, erfindeling en kavel, met verschillen per droogmakerij. Erfsloten en laanbomen op het erf voegen zich naadloos in het slotenpatroon en de wegplanting van de grotere droogmakerijen. In de Schermer liggen erven met een dubbele sloot en windsingel rond de stolp.

Openheid en ruimtebeleving

De polderlinten laten een grote openheid zien met lange zichtlijnen. Stolpen zijn, buiten de kernen, heel prominent aanwezig. Ze bepalen het beeld binnen de polderlinten. De beplantingstructuur, bestaande uit loofhout, en heesters en vaak ook een boomgaard, staat op en rond de erven (laanbomen) en geeft vanaf de weg vaak een vrij zicht op de voorgevel. De kappen van de stolpen zijn daardoor van verre, vanaf de ringdijken en parallelwegen, goed te zien. Tussen de stolpen staat relatief weinig andere bebouwing die zich bovendien beperkt tot één bouwlaag met kap zoals de oude landarbeiders- en tuinderswoningen. Uitzondering hierop vormen de dorpen als Middenbeemster, Zuidschermer en Stompvoren.

Ruimtelijke dragers

De polderwegen, -vaarten en -dijken zijn de ruimtelijke dragers voor de stolpenstructuren.

Westfriesse linten (oude zeeleilandschap)

West-Friesland is het land van kilometerslange lintbebouwing met daarbinnen vaak prominent de stolpboerderijen. Die stolpen staan op de kop van langgerekte weidekavels. De Westfriesse stolpenlinten liggen allen binnen de Westfriesse Omringdijk. In het midden van West-Friesland, tussen Hoogwoud en Hauwert, zijn de stolpenlinten het best bewaard gebleven.

Landschappelijke karakteristiek

Het beeld van de Westfriese stolpenlinten is afwisselend, kleinschalig en idyllisch. De stolpen staan alleen aan de langgerekte gebogen linten, niet aan de dwarswegen. De linten liggen deels op de kreekkruggen waar de veennederzettingen na bodemdaling naar toe verhuisden. Aan de linten op nog steeds herkenbare kreekkruggen als De Weere, Zandwerven, Schellinkhout en Hauwert zijn de stolpen wat hoger gelegen dan de weg zelf. De stolpen staan vaak tussen andere, meer kleinschalige bebouwing in. Ze zijn naar de weg gericht, op de kop van een lange en smalle kavel, die meestal omgeven is door brede sloten. Achter de stolpen staan bijgebouwen, binnen het kavelpatroon.

Vaak bestond de inrichting van de openbare ruimte uit een weg en een wegsloot. Wegsloten in dorpslinten zijn na 1950 uit verkeersoogpunt vaak gedempt, maar in dorpen als Twisk en Abbekerk zijn deze nog aanwezig. Deze inrichting bepaalt de situering van de stolpen. Aan de wegzijde staat de bebouwing vaak dicht op de weg. Aan de slootzijde staat de bebouwing achter de sloot, op grotere afstand van de weg. De stolpen volgen de verkavelingsrichting: als deze schuin op de weg is, staan de voorgevels ook schuin op de weg, zoals bijvoorbeeld in Sijbekarspel en Twisk.

Twee linten zijn opvallend recht, ze zijn van andere oorsprong: Zwaagdijk is ontstaan langs een middeleeuwse dijk, de Langereis is ontstaan als (rechtgetrokken) afwateringskanaal van de Polder Heerhugowaard.

Openheid en ruimtebeleving

Westfriese stolpenlinten zijn veel kleinschaliger en meer divers dan de linten in de droogmakerijen. De linten verschillen onderling aanmerkelijk van karakter. De meeste linten zijn buiten de dorpskernen halfopen en in de dorpskern verdicht. Er is daardoor soms een minder directe zichtrelatie tussen de stolpen onderling of tussen stolp en landschap. De geselecteerde stolpenstructuren hebben (met uitzondering van het gebied tussen Obdam, Spanbroek en Wognum) steeds open landschap aan beide zijden van het lint, maar daar staat vrijwel altijd een opvallend hoge kwaliteit van stolpen en erven tegenover, met relatief meer beschermde monumenten en drie beschermde dorpsgezichten (Barsingerhorn, Kolhorn en Twisk).

Ruimtelijke dragers

De stolpstructuren staan aan historische linten die vaak al op kaarten van circa 1700 zijn afgebeeld. Sommige Westfriese dorpslinten zijn nauwelijks meer als structuren te herkennen doordat de wegsloten zijn gedempt, het straatprofiel is verbreed en vervlakt, er veel nieuwbouw tussen de stolpen is verschenen en stolpen zelf ingrijpend zijn vernieuwd of herbouwd. In de aangegeven stolpenstructuren is de samenhang tussen historisch lint, de erven en de stolp het best bewaard gebleven.

Veenlinten (veenpolderlandschap)

Veenlinten liggen in Waterland, de Zaanstreek en in Polder De Zeevang. Langgerekte, dicht bebouwde en beplante dorpslinten met daarbinnen stolpboerderijen doorsnijden het open veenweidegebied van de veenpolders. Typerend voor de veenlinten zijn de houten langhuisstolpen met hun langgerekte voorhuizen en houten hooihuizen achter op het erf.

Landschappelijke karakteristiek

In de veenlinten staan de stolpen vrijwel altijd in of bij de dorpen. De stolpen en bijgebouwen, zoals de hooihuizen, houten kapschuren en moderne stallen, liggen aan de ontginningsas en volgen de verkavelingsrichting. Als deze richting schuin op het lint is, staan de voorgevels ook schuin op de weg, zoals bijvoorbeeld in Assendelft. In tegenstelling tot de andere gebieden zijn de darsdeuren meestal niet in voor- of achtergevel gesitueerd maar in de zijgevel (vaarboerderijen). De erven van de stolpen zijn omgeven door opvallend brede sloten. Deze sluiten aan op de grillige, brede waterlopen van de veenpolder waardoor stolpen en erven zich naadloos voegen in het landschap. Typerend voor de veenlinten zijn de houten kapbergen (of kaakbergen) achter op de erven. Deze hebben als kern een vierkantsconstructie en worden ook wel onvolledige stolpen genoemd. Veel stolpen zijn bereikbaar via een toegangsbrug over de wegsloot en hebben een groen erf met dichte beplanting, oorspronkelijk als windbescherming.

Openheid en ruimtebeleving

Het slotenrijke weidelandschap rond de veenlinten is heel open. Het contrast met de sterk verdichte linten is daarom groot.

Tussen de stolpen staat veel andere bebouwing en de erven van de stolpen zijn vrij dicht beplant. Hierdoor zijn de stolpen niet dominant in het straatbeeld. Dit geldt in nog sterkere mate voor de houten stolpschuren en hooihuizen die achter op het erf liggen, waardoor ze niet opvallen vanaf de weg. Het stolpensilhouet, daarentegen, is goed te ervaren vanuit het open weidelandschap (met name in Holysloot, Watergang en Zuiderwoude).

Ruimtelijke dragers

De stolpenstructuren staan aan historische lijnen: wegen of vaarten.

Dijklinten (dijkstructuren door Noord-Holland)

Dijken zijn opvallende, krachtige structuren in het Noord-Hollandse landschap. Stolpen die aan de dijk staan, zijn door hun lagere ligging aan de dijkvoet, ondergeschikt aan de dijk. Dijklinten zijn te vinden langs de Westfriese Omringdijk, een deel van de Noorder IJdijken en Noorder Zeedijken en een deel van de ringdijken van de Beemster en de Schermer.

Landschappelijke karakteristiek

Er zijn twee typen dijken met bebouwing van stolpen: ringdijken en voormalige zeedijken. De samenhang tussen dijk en stolpen verschilt per type. Langs de ringdijken van de Beemster en de Schermer loopt de ringvaart aan de ene kant parallel aan de dijk en staan stolpen aan de voet van de dijk aan de andere kant, meestal achter de teensloot van de dijk. Langs de Oostdijk van de Beemster staan laanbomen op de dijk kruin. Stolpen liggen aan de 'dijkstoepen', de weggetjes die schuin tegen de dijk oplopen, en vormen zo een karakteristiek beeld in de droogmakerijen. Bij de Westdijk van de Schermer zijn de dijkstoepen verwijderd en is een parallelweg aangelegd langs de ingekorte erven.

Openheid en ruimtebeleving

Dijklinten hebben een driedimensionale ruimtebeleving en verschillen daarmee van de andere stolpenstructuren in het overwegend vlakke landschap. Vanaf de dijken met de weg op de kruin is het uitzicht weids, de dijk is in het landschap zeer aanwezig. Stolpen zijn aan de dijk ondergeschikt en staan vaak ver uit elkaar. Maar juist door de openheid liggen de stolpen toch dominant in het landschap en zijn ze van verre zichtbaar, als 'oases' in het landschap.

Ruimtelijke dragers

Voor dijklinten is de dijkstructuur van het grootste belang; de stolpen 'hangen' immers aan de dijk. Langs alle dijken vond bebouwing van stolpen alleen plaats binnendijs aan de landzijde, dus aan de veilige kant. Stolpen kwamen altijd aan de voet van de dijk, bij de landerijen te liggen. De weg lag dan óf op de dijk, óf onderlangs, tussen de dijk en de stolpen in.

DYNAMIEK

De stolpboerderij komt in heel Noord-Holland voor, maar voornamelijk boven het Noordzeekanaal. De stolp staat als gebouwtype in de gehele provincie onder druk: er zijn en worden nog steeds veel stolpen gesloopt en flink wat staan te koop of leeg, waardoor verval intreedt. Door toedoen van de agrarische schaalvergroting en de groeiende woningbehoefte in met name de Metropoolregio Amsterdam (MRA) zullen veel stolpen de komende jaren een herbestemming ondergaan en veel erven zullen transformeren. Van de ruim 10.000 stolpboerderijen in Noord-Holland in 1950 is het aantal tegenwoordig al bijna gehalveerd tot circa 5.500. Niet alle resterende stolpboerderijen zullen gered worden van de sloop. Ondanks de historische waarde van de stolpboerderij is slechts ongeveer tien procent van de stolpboerderijen beschermd als monument. Daarnaast kennen sommige gemeenten bescherming of een terugbouwverplichting na sloop via planologische regels.

De zichtbaarheid van de stolpen kan onder druk komen te staan door inpassing van andere (grootschalige) bebouwing aan de linten, herinrichting of verbreding van de weg en/of versterking van de dijk waar de stolpen aan staan. Nieuwbouw rond de stolpenstructuren heeft invloed op de zichtbaarheid van de stolpen en hun relatie met het landschap. De stolpenstructuur wordt dan als het ware onderdeel van een verstedelijkt gebied.

Er worden ook nieuwe stolpen gebouwd. Soms op plekken in het landschap waar een stolpboerderij heeft gestaan, soms ook op andere plekken die geen relatie hebben met de historische stolpboerderij, maar waarbij de vorm en het kenmerkende karakter als inspiratie hebben gediend voor een hedendaags ontwerp.

AMBITIES EN ONTWIKKELPRINCIPES

De algemene ambitie is om ruimtelijke ontwikkelingen:

- bij te laten dragen aan het zichtbaar en herkenbaar houden van de *landschappelijke karakteristiek*
- bij te laten dragen aan het versterken van (*de beleving van*) *openheid* en
- helder te positioneren ten opzichte van de *ruimtelijke dragers*.

Onderstaande ambities en de bijbehorende ontwikkelprincipes zijn vertrekpunt bij het streven naar ruimtelijke kwaliteit.

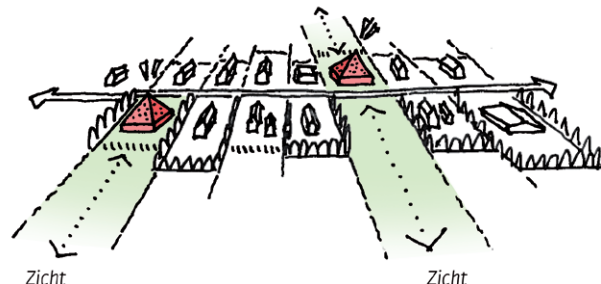
De ontwikkelprincipes zijn gebaseerd op de studie Kansen voor de stolp in Noord-Holland van Mooi Noord-Holland.

1. De stolpenstructuren blijven intact en herkenbaar in het landschap

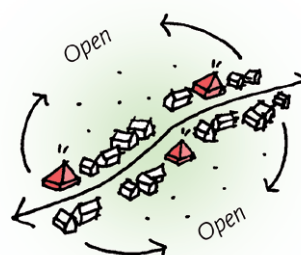
De stolpenstructuur heeft een zekere autonomie en is herkenbaar in het landschap.

De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **het herkenbaar en beleefbaar houden van de stolpenstructuur in het landschap.**
 - > Behoud of versterk de relatie tussen de stolpenstructuur en het bijbehorend landschap (onder andere verka-velingsrichting, waterstructuur en erfinrichting en -beplanting).
 - > Er is zicht vanuit het landschap op de stolpenstructuur en behoud, waar nog aanwezig, het zicht vanaf de stolp(erf) naar het landschap.

- > Behoud de openheid aan weerszijden van de stolpenstructuren door eventuele ruimtelijke ontwikkelingen naast de stolpenstructuur zodanig in te passen dat de stolpenstructuur als autonoom geheel behouden blijft en de stolpen in de structuur dominant zichtbaar blijven.

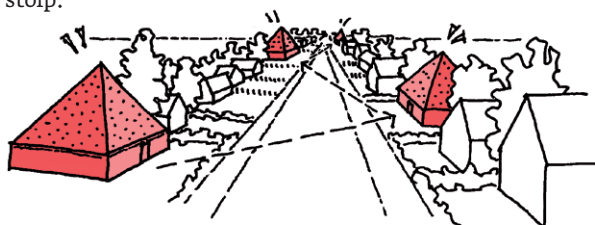

2. De samenhang binnen de stolpenstructuur is uitgangspunt

Binnen de stolpenstructuur bestaat een relatie tussen enerzijds de stolpen onderling en anderzijds tussen de stolpen en de weg/vaart/dijk/reliëf waaraan deze stolpenstructuur is ontstaan.

De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

- **het behouden of verbeteren van de samenhang binnen de stolpenstructuur/zwerm.**
 - > Behoud de stolpen en de zichtbaarheid daarvan binnen de stolpenstructuren.
 - > Handhaaf het zicht vanaf de ene stolp naar de volgende. Voorkom bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen belemmering van het zicht van de ene naar de andere stolp.

Zicht vanaf de ene stolp naar de volgende

- > Ga binnen een stolpenstructuur zorgvuldig om met de samenhang tussen stolp, erf en beplanting en de relatie met het landschap (openheid).
- > Nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen zijn in hoogte, beeld en beleving ondergeschikt en respectvol ten opzichte van de stolpen.
- > Zorg dat het planologische bouwvlak voor nieuwe bijgebouwen op het erf van de stolp altijd achter de stolp ligt en niet naast de stolp.

3. Blijf de karakteristiek van het type stolpenstructuur trouw

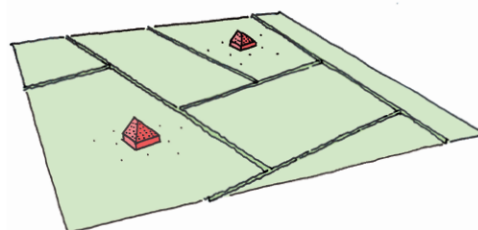
De stolpenstructuren zijn ingedeeld op basis van hun lokale landschappelijke kenmerken, de historische structuurlijn waar de stolpenstructuur aan ligt en de eigenheid van het stolptype.

De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij:

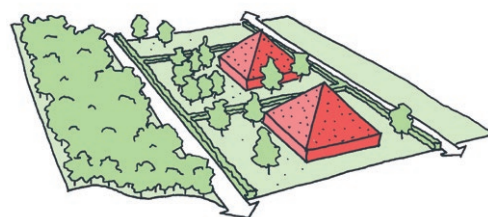
- **het aansluiten bij de lokale karakteristiek van de stolpenstructuur in geval van ruimtelijke ontwikkelingen of herinrichting van de openbare ruimte.**
 - > Ga bij herinrichting van de weg, het lint of de dijkversterking zorgvuldig om met het karakteristieke samenhang tussen de stolpen, erven en structuurdragers zoals wegen/dijken/sloten/hagen/bruggen etc.
 - > Benut de kans om bij ruimtelijke ontwikkelingen de karakteristiek van het type stolpenstructuur te bewaren of te herstellen en de beleving te versterken. Dit vraagt om een streekgebonden benadering van

de relatie tussen openbare ruimte en stolp, het bijplaatsen van (bij) gebouwen, de erfinrichting en -beplanting en ruimtelijke ontwikkelingen in de omgeving van de stolp (kans).

> Maak bij een onderzoek naar (nieuwe) planologische mogelijkheden in of rond een stolpenstructuur eerst een cultuurhistorische verkenning (kans).

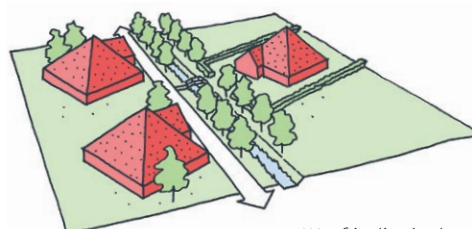
Stolpenzwerm (keileemlandschap)

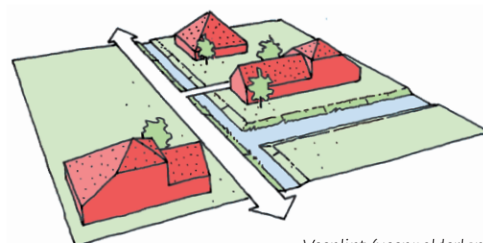
Lint langs de Binnenduinrand (strandwallen- en strandvlaktenlandschap)

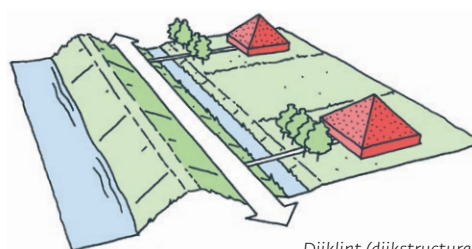
Polderlint (droogmakerijen- en aan-dijkingenlandschap)

Westfries lint (oude zeekeilandlandschap)

Veenlint (veenpolderlandschap)

Dijklint (dijkstructuren door Noord-Holland)

Naast bovenstaande ontwikkelprincipes geldt dat bij (semi) tijdelijke functies en opstellingen in het landschap, zoals voor zonne-energie, de huidige verkavelingsstructuur (inclusief sloten) behouden en zichtbaar/beleefbaar moet blijven. Zorg voor een ruime landschappelijke begrenzing van het terrein, die aansluit op het bestaande omringende landschap; vermijd hoge hekken in het landschap. Streef ernaar dat de opstelling kwaliteit toevoegt aan bestaande landschap, bijvoorbeeld door de biodiversiteit te vergroten.